

İstanbul Üniversitesi
Kadın Araştırmaları Dergisi

Istanbul University
Journal of Women's Studies

Sayı/Issue: 19 Yıl/Year: 2019

**İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi/
Istanbul University Journal of Women's Studies**

Sayı/Number: 19 • Ekim/October 2019

ISSN: 2717-6215 • DOI: 10.26650/iukad.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin uluslararası ve hakemli dergisidir. Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına/larına aittir.

Istanbul University Journal of Women's Studies is the peer-reviewed, international journal of the Istanbul University Centre for Practice and Research in Women's Studies. Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Yayın Sahibi/Owner

İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Yayın Sahibi Temsilcisi/Owner's Representative

Elif Haykır Hobikoğlu

Sorumlu Müdür/Responsible Director

Elif Haykır Hobikoğlu

DERGİ YAZI KURULU/EDITORIAL MANAGEMENT

Baş Editor/Editor-in-Chief

Elif Haykır Hobikoğlu, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Alan Editörleri/Field Editors

Şenay Kara, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Edebiyat, Kültür, Sanat, Beşerî Bilimler / Literature, Culture, Arts and Humanitie

Ercan Sarıdoğan, Çanakkale Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye
İktisat, Sosyal ve İdari Bilimler / Economics, Social and Administrative Science

Hülya Kesici Çalışkan, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İstanbul, Türkiye
İktisat, Sosyal ve İdari Bilimler / Economics, Social and Administrative Sciences

İngilizce Dil Editörleri/English Language Editors

Alan James Newson, İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, İstanbul, Türkiye

Elizabeth Mary Earl, İstanbul Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, İstanbul, Türkiye

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Elif Haykır Hobikoğlu, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Şenay Kara, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Ercan Sarıdoğan, Çanakkale Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye

Hülya Kesici Çalışkan, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Bedia Demiriş, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Ayşegül Kayaoğlu Yılmaz, İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Ayşe Canatan, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Ankara, Türkiye

Funda Sivrikaya Şerifoğlu, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

İdil Uz Akdoğan, UCL Slav ve Doğu Avrupa Çalışmaları Okulu (SSEES), Londra, İngiltere

İdil Ersoy Babula, Greenwich Üniversitesi, Sistem Yönetimi ve Strateji Anabilim Dalı, Londra, İngiltere

Yönetim Yeri/Head Office
İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

Yayın Türü/Type of Publication
Yaygın Süreli Yayın/International Periodical

Yayın Dili/Language
Türkçe ve İngilizce/Turkish and English

Yayın Periyodu/Publishing Period
Altı ayda bir Nisan ve Ekim aylarında yayımlanır/Biannual (April & October)

Yayıncı/Publisher
İstanbul Üniversitesi Yayınevi / Istanbul University Press
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt,
Fatih / İstanbul, Türkiye
Telefon / Phone: +90 (212) 440 00 00

İletişim/Correspondence
İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi
Bozdoğan Kemerli Cad. No: 1, Vezneciler / Beyazıt, İstanbul, Türkiye

Dergi Sekreteryası:
Hatice Kılıç Aydın

Telefon: +90 (212) 440-0000/10486
Fax : +90 (212) 440 00 64
Web: <https://dergipark.org.tr/iukad>
Elektronik posta: kad@istanbul.edu.tr

İçindekiler Table of Contents

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

Araştırma makalesi/Research article

Utangaçlıkta Cinsiyet Rolü Bir Risk Faktörü mü?

Is Gender Role a Risk Factor for Shyness? 1
Ramazan AKDOĞAN, Gürhan CAN

Araştırma makalesi/Research article

Yaşar Kemal'in Romanlarının Sosyolojik Dokusunu Feminist Edebiyat Eleştirisi Bağlamında Değerlendirmek

An Evaluation of The Sociological Texture of Yaşar Kemal's Novels in The Context of Feminist Literary Criticism 15
Aziz ŞEKER

Araştırma makalesi/Research article

Kadın Çalışanlarda Örgüt Kültürünün Kariyer Tatminine Etkisi: Bankacılık Sektörü Örneği

The Effect of Organizational Culture on Career Satisfaction in Women Employees: The Case of the Banking Sector 37
Lina KARABETYAN

DERLEME MAKALELERİ / REVIEW ARTICLES

Derleme makale/Review article

Lider Takipçi İlişkisi Bağlamında Liderliğin Tarihsel Evrimi ve Kadın Liderliği

Historical Evolution of Leadership in Relation to Leader-Follower Exchange and Woman Leadership 53
Mustafa FİDAN

Derleme makale/Review article

Faustina'nın Kızları / Puellae Faustinae

Girls of Faustina / Puellae Faustinae 71
Aliye EROL-ÖZDİZBAY

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Utangaçlıkta Cinsiyet Rolü Bir Risk Faktörü mü?*

Is Gender Role a Risk Factor for Shyness?

Ramazan AKDOĞAN¹ , Gürhan CAN²

Öz

Bu çalışmada cinsiyet rollerine göre utangaçlık düzeyinin farklılaşıp farklılaşmadığı ve biyolojik cinsiyetin, utangaçlık düzeyinin farklılaşmasında anlamlı katkısının olup olmadığı 1045 üniversite öğrencisi üzerinde araştırılmıştır. Veriler Utangaçlık Ölçeği ve Bem Cinsiyet Rolü Envanteri aracılığıyla toplanmıştır. Analizlerde betimleyici istatistikler, t-testi ve varyans analizi kullanılmıştır. Sonuçlar katılımcıların büyük çoğunluğunun utangaçlık düzeylerinin ortalamasının altında olduğunu göstermiştir. Ayrıca erkeksi cinsiyet rolüne sahip öğrencilerin utangaçlık düzeylerinin, hem kadınsı hem de belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanlardan; androjen cinsiyet rolüne sahip olanların utangaçlık düzeyinin ise hem kadınsı hem de belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanlardan anlamlı biçimde daha düşük olduğunu göstermiştir. Ayrıca, utangaçlık düzeyi üzerinde cinsiyetin tek başına anlamlı temel etkisinin olduğu, ancak cinsiyet ile cinsiyet rolünün ortak etkisinin anlamlı olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Utangaçlık, Cinsiyet rolü, Üniversite öğrencileri

Abstract

This research was carried out on 1045 university students to investigate the shyness levels of different genders and to examine whether the shyness levels among university students differ according to gender. Data was collected using the Bem Sex Role Inventory and Shyness Scale. In the data analysis, descriptive statistics, t-test and variance analysis were conducted. The results show that most of the participants' shyness levels were below the moderate level. In addition the shyness levels of the participants having masculine gender roles were lower than those of feminine and undifferentiated genders. In addition the study concluded that gender alone had a significant main effect on shyness level, but the common effect of gender and gender roles were not found to be significant.

Keywords

Shyness, Gender Role, University Students

* Bu araştırma Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Prof. Dr. Gürhan Can danışmanlığında birinci yazar tarafından yürütülen "Farklı cinsiyet rollerine sahip üniversite öğrencilerinin öfke yaşama biçimleri ve utangaçlık düzeylerinin incelenmesi." başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının bir bölümünden yararlanılarak raporlaştırılmıştır.

¹ Sorumlu Yazar: Ramazan Akdoğan (Doç. Dr.), Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye. E-posta: rakdogan@anadolu.edu.tr ORCID: 0000-0001-6715-0036

² Gürhan Can (Prof. Dr.), Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Gaziantep, Türkiye. E-posta: gurhancan49@gmail.com ORCID: 0000-0003-4314-4103

Atf: Akdoğan, R., Can, G. (2019). Utangaçlıkta cinsiyet rolü bir risk faktörü mü? *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 19, 1–13. <https://doi.org/10.26650/iukad.2019.19.001>

1. GİRİŞ

Utangaçlık kişilerarası ilişkilerde bireyin uygun şekilde davranamayacağı yönündeki düşünceleri nedeniyle sıkıntı ve kaygı yaşamasıyla karakterize, sosyal ortamlardan kaçınma eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Antony ve Swinson, 2000; Crozier ve Birdsey, 2003; Hyson ve Van Trieste, 1987; Türkçapar, 1999; Zimbardo, 1979). Diğer taraftan utangaçlık bir yanıyla sosyal fobiye dönüşme riski taşıyan ruhsal bir rahatsızlık (Antony ve Swinson, 2000; Carducci, Hutzell, Morrison ve Weyer, 2001; Sevinçok, 2000) bir yanıyla da bir kişilik özelliği olarak değerlendirilmekte (Crozier ve Birdsey, 2003; Hyson ve Van Trieste 1987; Zimbardo, 1979) ve sonuçları itibariyle sosyal etkileşim ve iletişimde engelleyici olduğu belirtilmektedir. Utangaçlık teorik olarak; sosyal iletişim ve etkileşimde tedirgin olmak veya kaygı hissetmek gibi psikolojik, sosyal ortamlardan kaçınmak gibi davranışsal ve kendini olumsuz değerlendirmek gibi bilişsel bileşenlerden oluşmaktadır (Antony ve Swinson, 2000; Carducci ve ark., 2001; Weyer ve Carducci, 2001; Zimbardo, 1979). Aynı zamanda diğerleri ile iletişimi ve etkileşimi kısıtladığından sadece kişisel değil aynı zamanda kişilerarası bir problem olarak dikkat çekmektedir (Crozier ve Birdsey, 2003; Crozier ve Garbert-Jones, 1996; Güngör, 2000; Withers ve Vernon, 2006).

Utangaçlığın önemli belirleyicilerinden birisi de toplumsal değer ve normlardan etkilenmesiyle ilgilidir. Nitekim kimi araştırmacılar utangaçlığı toplumun temel değerlerinden güç alarak yaratılan ve yaşanış sıklığında kültürel yapının belirleyici rol oynadığı bir duygu olarak tanımlamaktadırlar (Chen, 2018; Liu, Bowker, Coplan, Yang, Li, & Chen, 2018; Zimbardo, 1979). Bu bakımdan utangaçlığın gelişiminde kişisel deneyimlerin yanısıra kültürel faktörlerin önemli rolü bulunmakta (Chen & Schmidt, 2015) buna paralel olarak da utangaçlık genel bir inanış ve bakış açısıyla kadınlara özgü bir özellik olarak görülmektedir (Shields, 2005). Antony ve Swinson (2000) utangaçlığı sosyal fobiye dönüşme riski taşıyan bireylerin yüzde 70'inin kadın olduğunu ileri sürmektedir. Onlara göre toplumsal öğretiler erkeklere göre kadınların daha fazla sosyal beceri geliştirmelerini gerektirmekte dolayısıyla erkeklere göre kadınlar daha fazla baskı hissetmektedirler. Bu nedenle erkekler utangaçlıkları ile yüzleşmeden kolayca sosyal ortamlardan kurtulabilmekteyken, kadınlar sosyal ortamlarda uzun süre kalmakta dolayısıyla bu duyguları ile çok daha fazla süre yüzleşmektedirler (Antony ve Swinson, 2000).

Utangaçlığın toplumsal öğretilerle yakından ilişkili olması ve cinsiyete göre farklı derecelerde yaşanması, toplumsal değerler ve öğretiler ışığında kazanılan toplumsal cinsiyet/cinsiyet rolü (gender/gender role) yöneliminin de (Bem, 1974; Gökçaya, 1994; İnelmen, 1996; Juni ve Grimm, 1994; Mayer ve Sutton, 1996; Spence, 1982; Westen, 1996; Witt, 1996) utangaçlığın gelişiminde ve sürmesinde önemli bir faktör olabileceğini akla getirmektedir. Nitekim utangaçlık, kadın ve erkek arasındaki rol farklılığının çok

keskin çizgilerle birbirinden ayrıldığı geleneksel cinsiyet rolü yaklaşımında (Lieberman ve Gaa, 1978) kadınsılığa özgü bir özellik olarak değerlendirilmekte ve bu anlayış doğrultusunda kadınların çekingen davranmaları özendirilmektedir (Zimbardo, 1979).

Geleneksel toplumsal cinsiyetle ilgili varsayımlar, değerler ve ölçütler biyolojik cinsiyet ile ilişkilendirilmekte (Liebert, Wicks-Nelson ve Kail, 1986; Schroeder, Penner, Dovidio ve Piliavin 1995) ve biyolojik cinsiyetine göre bireylerin bilgi, beceri, ilgi, davranış ve sosyal rol gelişimlerinin de farklı olacağı varsayılmaktadır (Liebert, Wicks-Nelson ve Kail, 1986). Geleneksel yaklaşımın aksine, günümüzde bireylerin psikolojik yönden sağlıklı ve uyumlu olabilmelerinin, onların biyolojik cinsiyetlerine uygun cinsiyet rollerini benimsemesiyle değil, kendileri için uygun, doyurucu ve kendilerini gerçekleştirmeye imkan veren cinsiyet rollerine yönelmeleriyle mümkün olabileceği vurgulanmaktadır (Bem, 1974, 1993; Gürkan ve Hazır-Bıkmaz, 1997; Kavuncu, 1987). Bu yaklaşım erkeksi ya da kadınsılıktan öte; ne eril ne de dişil, yalnızca insan olma özelliklerini kapsayan androjen özellikleri ön plana çıkarmaktadır (Gürkan ve Hazır-Bıkmaz, 1997). Bu cinsiyet rolünde kadınsı ya da erkeksi rollerden çok her iki biyolojik cinsiyete atfedilen özellikler bir arada bulunmaktadır (Spence, 1982). Bu yaklaşımda hem sağlıklı bir erkek hem de sağlıklı bir kadın; durumun gereklerine göre; hırslı ama yine de duyarlı, güçlü ama yine de sevecen, atılgan ama yine de uysal olabilir (Gürkan ve Hazır-Bıkmaz, 1997). Diğer bir ifade ile birey hem kadınsı hem de erkeksi özellikleri bir arada gösterebilir.

Geleneksel cinsiyet rolü yaklaşımında toplumun, biyolojik cinsiyetine bağlı olarak bireyden beklentileri, onun yaşaması gereken duyguları ve hatta bu duyguları yaşama biçimini belirleyici bir özellik göstermektedir. Nitekim geleneksel yaklaşımda kadınların kadınsı olabilmeleri için; başkalarının sorunlarına duyarlılık, hassaslık, uysallık, duygusallık ve pasiflik gibi duygusal özellikler yanında çekingenlik sergilemeleri beklenirken, erkeklerin erkeksi olabilmeleri için; sertlik, cesurluk, korkusuzluk, baskınlık, mantıklılık ve girişkenlik gibi duygusal özellikler göstermesi beklenmektedir (Zimbardo, 1979). Diğer bir ifade ile toplumsal öğreti, kadınları utangaçlıkla ilişkili tutum ve özellikler geliştirmeye yöneltirken erkekleri utangaçlıkla zıt yönlü özellikler ve tutumlar geliştirmeye cesaretlendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal cinsiyet rolü ayrımının, bireylere duygularını özgürce ve kendi seçimlerine göre yaşamalarında engelleyici olduğu ve özellikle kadınları utangaçlık geliştirmeleri bakımından bir risk grubuna dönüştürdüğü söylenebilir. Nitekim araştırmalar androjen özelliklerin bireylerin uyumu ve psikolojik sağlığı üzerinde daha olumlu katkısının olduğunu (Macdonald, Ebert ve Mason, 1985), buna paralel olarak androjen bireylerin utangaçlık düzeylerinin de geleneksel cinsiyet rollerine sahip olanlardan daha düşük olduğunu (Britsch ve Wakefield, 1998) göstermektedir. Öte yandan güncel araştırmalar geçmişte daha çok kadınlara özgü olduğu düşünülen durumluk ruminasyon (Cimsir, 2019), stres (Kania, 2014) ve depresyon (Shorey, Stuart ve Anderson, 2013) gibi sosyal çevrenin

de rol oynadığı bazı psikolojik değişkenlerin her iki cinsiyeti de eşit derecede etkiliyor olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada da sözü edilen değişkenlerde olduğu gibi sosyal çevrenin etkisiyle şekillenen ve geçmişte yaygın bir kanı olarak kadınlara özgü olduğu düşünülen utangaçlığın cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre farklılaşım farklılaşmadığına ilişkin güncel kanıtlar ortaya konmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmada cinsiyet rollerine göre bireylerin utangaçlık düzeylerinin farklılaşım farklılaşmadığı ve biyolojik cinsiyetle birlikte utangaçlık yaşamada anlamlı bir katkısının olup olmadığı araştırılmaktadır. Araştırmanın sonuçlarının her iki psikolojik yapı hakkında literatüre katkı sağlaması ve üniversite gençliğine verilecek sosyal ve psikolojik yardımlarda aydınlatıcı olması umulmaktadır. Aynı zamanda psikolojik danışma alanında, uzmanların önemli çalışma konularından birisi olan kişisel ve sosyal uyumda cinsiyet rolü ve utangaçlık duygusunun öneminin ortaya çıkarılması ve önleyici çalışmalarda, alan çalışanlarına ışık tutulması amaçlanmıştır. Araştırmanın genel amacı doğrultusunda; a) Üniversite öğrencilerinin cinsiyet rolleri dağılımı nasıldır? b) Üniversite öğrencilerinin utangaçlık düzeyleri nasıldır? c) Üniversite öğrencilerinin cinsiyet rollerine göre utangaçlık düzeyleri farklılaşmakta mıdır? d) Farklı cinsiyet rollerine sahip üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre utangaçlık düzeyleri farklılaşmakta mıdır? sorularına yanıt aranmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını Anadolu Üniversitesinin örgün eğitim veren fakültelerine devam eden 11629 üniversite öğrencisi arasından oranlı küme örnekleme yöntemiyle seçkisiz olarak belirlenmiş 567'si kadın ve 478'i erkek olmak üzere toplam 1045 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Katılımcıların % 93,9'unun yaşları 17-24 arasında değişmekte, %6,1'i ise 25 ve üstü yaş grubundadır. Uygulama fakültelerin ilgili yöneticilerinden izin alınarak belirlenen gün ve saatlerde sınıfta bulunan öğrencilerden gönüllü olanlarla gerçekleştirilmiştir. Uygulama öncesinde araştırmanın amacı, önemi ve ölçeklerin nasıl yanıtlanacağına ilişkin öğrencilere bilgi verilmiştir.

2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.1. Bem Cinsiyet Rolü Envanteri (BCRE)

BCRE orijinali Bem (1974) tarafından bireylerin cinsiyet rolü yönelimlerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Kavuncu (1987) tarafından Türk toplumuna uyarlanan ve 7'li likert tipinde olan ölçeğin erkeksi ve kadınsı olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekten birey için erkeksi ve kadınsı olmak üzere iki farklı puan elde edilmekte ve bu iki puan ölçeğin uygulandığı grubun erkeksi ve kadınsı puan ortancaları (medyan) ile karşılaştırılarak bireyler "erkeksi", "kadınsı", "androjen" veya "belirsiz"

olarak kategorize edilmektedir. Orijinal formun iç tutarlılık katsayıları kadınsılık için .82, erkeksilik için .86; uyarlama çalışmasında ise sırasıyla .75 ve .89 olarak hesaplanmıştır. Test tekrar test güvenilirliği ise .90 olarak belirlenmiştir (Kavuncu, 1987).

2.2.2. Utangaçlık Ölçeği (UÖ)

Bireylerin utangaçlık düzeylerini ölçmek amacıyla orijinali Cheek (1990) tarafından geliştirilen UÖ, Güngör (2001) tarafından Türk toplumuna uyarlanan 5'li likert tipinde tek boyutlu bir ölçektir. Ölçekten alınan puan bireyin utangaçlık düzeyini göstermektedir. Uyarlama çalışmasında iç tutarlılık katsayısı .91, test-tekrar test güvenilirliği .83 olarak hesaplanmıştır. Geçerlik çalışmalarında ölçeğin Sosyal Durumlarda Kendini Değerlendirme Envanterinin kaygı alt boyutuyla .71, kaçınma alt boyutuyla ise .78 korelasyon elde edilmiştir (Güngör, 2001).

2.2.3. Kişisel Bilgi Formu (KBF)

KBF öğrencilerin yaş, cinsiyet, okuduğu bölüm gibi demografik bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Diğer ölçme araçlarıyla birlikte uygulanan KBF aynı zamanda araştırmacının içeriği ve amacına ilişkin açıklayıcı bilgiler de içermektedir.

3. BULGULAR

3.1. Katılımcıların Cinsiyet Rol Dağılımı

Katılımcıların cinsiyet rol dağılımı, örneklem içindeki frekanslarının ve yüzdeliklerinin belirlenmesi yoluyla incelenmiş ve sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir. Tablo 1'de görüleceği gibi katılımcılar dört farklı cinsiyet rolüne, birbirine yakın oranlarda dağılmışlardır. Sonuçlar erkeksi cinsiyet rolüne sahip katılımcıların tüm örneklem içindeki oranının en düşük (%21,4), belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanların en yüksek (%29,0), kadınsı (%25,4) ve androjen (%24,2) cinsiyet rollerine sahip olanların ise birbirine oldukça yakın olduğunu göstermektedir.

Tablo 1: Katılımcıların cinsiyet rol dağılımları

Cinsiyet Rolü	Kadın		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Erkeksi	51	9,0	173	36,2	224	21,4
Kadınsı	228	40,2	37	7,7	265	25,4
Androjen	129	22,7	124	26,0	253	24,2
Belirsiz	159	28,1	144	30,1	303	29,0
Toplam	567	100	478	100	1045	100

Tablo 1'de ayrıca kadınsı cinsiyet rolüne sahip kadınların oranının (%40,2) diğer cinsiyet rollerine sahip kadınlar içinde en yüksek olduğu görülmektedir. Benzer bir biçimde erkeksi cinsiyet rolüne sahip erkeklerin oranının ise (%36,2) diğer cinsiyet

rollerine sahip erkekler içinde en yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Buna karşın Tablo 1’de karşıt cinsiyet rolü sergileyen bireylerin oranlarının (erkeksi kadınlar %9,0; kadınsı erkekler %7,7) ise tüm cinsiyet rol grupları içinde en düşük olduğu dikkati çekmektedir.

3.2. Katılımcıların Utangaçlık Düzeyleri

Katılımcıların utangaçlık düzeyleri utangaçlık ölçeğinden aldıkları minimum ve maksimum puanların ölçekten alınabilecek minimum ve maksimum puanlar ile karşılaştırılması yoluyla incelenmiştir. Bu analizlere ilişkin bulgular Tablo 2’te verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların utangaçlık düzeylerine ilişkin betimleyici istatistikler

	n	\bar{X}	s	Elde Edilen Puan		Ölçekten Elde Edilebilecek Puan		Yüzdeler		
				min.	max.	min.	max.	%25	%50	%75
Utangaçlık Puanı	1045	50,89	14,07	22	91	20	100	40	50	60

Tablo 2’de katılımcıların utangaçlık puanları yüzdeler açısından incelendiğinde, birinci yüzdeler diliminde yer alan katılımcıların puanlarının 22 ile 40 arasında, dördüncü yüzdeler diliminde yer alan katılımcıların puanlarının ise 60 ile 91 arasında değiştiği görülmektedir. Ayrıca örneklemin ikinci ve üçüncü çeyreğini oluşturan orta grubun puanları ise 40 ile 60 arasında değişmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20 olduğundan, 60 puan elde eden bir katılımcı orta düzeyde bir puan elde etmiş demektir. Bu durumda katılımcıların %25’i kendilerini oldukça utangaç, %25’i ise oldukça düşük düzeyde utangaç olarak algılamaktadır. Katılımcıların yarısı ise kendilerini orta düzeye yakın bir utangaçlığa sahip bireyler olarak algılamaktadırlar.

3.3. Katılımcıların Cinsiyet Rollerine Göre Utangaçlık Düzeyleri

Katılımcıların cinsiyet rollerine göre utangaçlık düzeylerini ve aralarında fark olup olmadığını belirlemek için öncelikle puan ortalamaları ve standart sapmaları belirlenmiş daha sonra ise tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Buna ilişkin bulgular sorasıyla Tablo 3 ve Tablo 4’te verilmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların cinsiyet rollerine göre utangaçlık düzeyleri

Cinsiyet rolü	n	\bar{X}	s
Erkeksi	224	46,92	13,23
Kadınsı	265	54,27	14,04
Androjen	253	47,25	14,00
Belirsiz	303	53,90	13,35
Toplam	1045	50,89	14,07

Tablo 3’te görüldüğü gibi farklı cinsiyet rollerine sahip katılımcıların utangaçlık puan ortalamaları arasında farklılıklar vardır. Puan ortalamaları incelendiğinde erkeksi cinsiyet rolüne sahip katılımcıların en düşük (46,92), kadınsı cinsiyet rolüne sahip

katılımcıların ise en yüksek (54,27) utangaçlık puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir. Ortalamalar arasındaki bu farkların anlamlı olup olmadığını belirlemek için önce puanların varyanslarının homojen olup olmadığı Levene Testi ile belirlenmiştir. Grupların varyanslarının homojen olması ($p > .05$) nedeniyle grupların puan ortalamaları tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş ve sonuçlar Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4: Cinsiyet rollerine göre utangaçlık düzeylerine ilişkin varyans analizi sonuçları

Utangaçlık Düzeyi	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F Değeri	p Değeri	Etki Büyüklüğü (eta kare)
Gruplar Arası	12683,82	3	4227,94			
Grup İçi	193874,86	1041	186	22,702	.00*	.06
Toplam	206558,68	1044				

* $p < .001$

Cinsiyet rollerine göre öğrencilerin utangaçlık düzeyi puan ortalamaları arasında gözlenen farkların anlamlı olup olmadığını belirlemek amacı ile grup ortalamalarına uygulanan tek yönlü varyans analizi sonuçlarından elde edilen F değeri grup ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğunu göstermektedir [$F(3,1041)=22.702$, $p < .001$]. Ayrıca Tablo 4’de farklı cinsiyet rollerinin utangaçlık düzeyi üzerindeki etki büyüklüğünün (eta-kare) orta düzeyde (.06) olduğu görülmektedir. Grup ortalamaları arasındaki farkın kaynağını belirlemek amacıyla Tukey HSD Testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5: Cinsiyet rollerine göre utangaçlık düzeylerine ilişkin Tukey HSD Testi sonuçları

Cinsiyet Roller	Erkeksi	Kadınsı	Androjen	Belirsiz
Erkeksi	...	7,36*	0,33	6,99*
Kadınsı	7,03*	0,37
Androjen	6,66*
Belirsiz

* $p < .001$

Tablo 5’te erkeksi cinsiyet rolüne sahip üniversite öğrencilerinin utangaçlık düzeylerinin ($\bar{X}=46,92$); kadınsı ($\bar{X}=54,27$) ve belirsiz ($\bar{X}=53,90$) cinsiyet rolüne sahip olanlardan anlamlı biçimde daha düşük olduğu, androjen cinsiyet rolüne sahip olanların utangaçlık düzeyinin de ($\bar{X}=47,25$) hem kadınsı ($\bar{X}=54,27$) hem de belirsiz ($\bar{X}=53,90$) cinsiyet rolüne sahip olanlardan anlamlı biçimde daha düşük olduğu görülmektedir. Diğer cinsiyet rolü karşılaştırmalarında ise anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

3.4. Farklı Cinsiyet Rollerine Sahip Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Utangaçlık Düzeyleri

Farklı cinsiyet rollerine sahip üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre utangaçlık düzeylerini belirlemek için önce utangaçlık puan ortalamaları ve standart sapmaları belirlenmiştir. Farklı cinsiyet rollerine sahip öğrencilerin cinsiyetlerine göre utangaçlık puanlarının ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: Farklı cinsiyet rollerine sahip katılımcıların cinsiyetlerine göre utangaçlık düzeyleri

Cinsiyet Rollerini	Kadın			Erkek		
	n	\bar{X}	s	n	\bar{X}	s
Erkeksi	51	46,08	12,72	173	47,16	13,40
Kadınısı	228	53,88	13,83	37	56,70	15,24
Androjen	129	45,67	13,28	124	48,89	14,48
Belirsiz	159	52,53	13,48	144	55,42	13,09
Toplam	567	50,93	13,94	478	50,83	14,23

Tablo 6'daki bulgular, cinsiyet rollerine bakılmaksızın bir karşılaştırma yapıldığında, kadınların ve erkeklerin utangaçlık puan ortalamalarının (50,93 ve 50,83) birbirine oldukça yakın olduğunu göstermektedir. Erkek ve kadın grupları içinde, androjen kadınların 45,67 ile en düşük; kadınısı erkeklerin ise 56,70 ile en yüksek utangaçlık puan ortalaması elde etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Grup ortalamaları arasında gözlenen bu farkların anlamlılığını belirlemek için önce varyansların homojenliği incelenmiştir. Varyansların homojen olması nedeniyle verilere 4x2 faktörlü varyans çözümlemesi uygulanmış ve buna ilişkin sonuçlar Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Farklı cinsiyet rollerine sahip üniversite öğrencilerinin cinsiyetlerine göre utangaçlık puanına ilişkin varyans analizi sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F Değeri	p Değeri	Eta-kare
A. Cinsiyet	1167,47	1	1167,47	6,30	.012**	.006
B. Cinsiyet Rollerini	11506,57	3	3835,52	20,684	.000*	.06
AxB	122,26	3	40,75	.22		
Hata	192291,09	1037	185,430			
Düzeltilmiş Toplam	206558,68	1044				

*p<.0001, **p<.01

Tablo 7'de katılımcıların cinsiyetlerine göre utangaçlık düzeylerinin farklılaştığı başka bir ifade ile cinsiyetin öğrencilerin utangaçlık düzeyini farklılaştırdığı görülmektedir. Tablo 6'daki verilerden de anlaşıldığı gibi kadınların utangaçlık puan ortalamalarının (\bar{X} =50,93), erkeklerin utangaçlık puan ortalamalarına (\bar{X} =50,83) göre daha yüksek olması anlamlı biçimde farklıdır. Bununla birlikte cinsiyet değişkeninin utangaçlık düzeyi üzerindeki etki büyüklüğünün (.006) küçük olduğu dikkati çekmektedir. Öte yandan Tablo 7'de katılımcıların cinsiyet rollerine göre utangaçlık düzeylerinin farklılaştığı ve cinsiyet rollerinin öğrencilerin utangaçlık düzeyi üzerindeki etki büyüklüğünün (.06) orta düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgular, cinsiyet rolü değişkeninin utangaçlık puanları üzerinde anlamlı bir temel etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca Tablo 7'den utangaçlık düzeyleri yönünden cinsiyet rollerine ilişkin gruplar ile cinsiyet arasındaki etkileşimin ise anlamlı olmadığı anlaşılmaktadır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada öncelikli olarak üniversite öğrencilerinin cinsiyet rol dağılımı incelenmiş ve katılımcıların dört farklı cinsiyet rolüne birbirine yakın oranlarda dağıldığı belirlenmiştir. Öte yandan katılımcıların genelde kendi biyolojik cinsiyetleriyle uyumlu cinsiyet rollerine eğilimli oldukları ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle kadınların çoğunluğu kadınsı cinsiyet rolünü benimserken, erkeklerin çoğunluğu erkeksi cinsiyet rolünü benimsemiş görülmektedir. Bu durum bir yandan üniversite öğrencilerinin çoğunluğunun geleneksel cinsiyet rolü eğiliminde oldukları anlamına da gelmektedir. Diğer yandan araştırmada androjen cinsiyet rolü yönelimli katılımcıların tüm örneklem içindeki oranı (%24,2) üniversite öğrencileri üzerinde yapılan başka araştırmalardan (Dökmen, 1999; Kavuncu, 1987; Türküm, 2005) elde edilen oranlara yakinken, Girginer'in (1994) toplumun geneline örnekleyen katılımcılardan elde ettiği orandan (%2,4) oldukça yüksektir. Bu durum öğrencilerin önemli oranda geleneksel cinsiyet rolü yöneliminde olmasına karşın toplumun geneline kıyasla androjen cinsiyet rolüne daha yatkın olduğu anlamına gelmektedir. Bu sonuç aynı zamanda çağdaş toplumlarda özendirilen androjen cinsiyet rolünün eğitim seviyesi arttıkça daha fazla benimsendiği yönündeki araştırma bulgularını da (İnelmen, 1996) desteklemektedir.

Çalışmanın ikinci alt amacı doğrultusunda katılımcıların utangaçlık düzeylerinin ortaya konması hedeflenmiştir. Bu bağlamda katılımcıların %25'lik bir bölümünün orta düzeyden daha yüksek, %25'lik bölümünün ise orta düzeyden daha düşük utangaçlık düzeyi sergiledikleri ortaya konmuştur. Bu bulgu bir yandan üniversite öğrencilerinin çok büyük bölümü için (%75) utangaçlığın bir sorun olmadığı anlamına gelirken, %25'lik kesim için bir risk oluşturduğu anlamına gelmektedir. Bulgu aynı zamanda utangaçlığın eğitim seviyesi yükseldikçe bireyler için sorun olmaktan çıktığı yönündeki araştırma bulgularıyla da (Erdal, 2003) örtüşmektedir. Elde edilen sonuç çoğunlukla ailelerinden ayrı yaşayan ve kendi sorumluluklarını kendileri yerine getiren, dolayısıyla da diğerleri ile sürekli olarak iletişim ve etkileşim içinde olan toplumun bu kesimi için beklendik bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Üniversite ortamındaki sosyal etkinlikler, kulüpler, sanatsal etkinlikler gibi pek çok sosyal etkileşim olanağının, toplumun bu kesimindeki bireylere utangaçlık duyguları ile başa çıkabilmede önemli fırsat sunduğu söylenebilir. Diğer taraftan eğitim sürecinin kendisi de bireyin kendi kişisel gelişiminde olumlu etkiye sahip olmakla, bireylerin utangaçlık düzeylerinin düşmesine yol açabilir.

Çalışmanın üçüncü alt amacı doğrultusunda yapılan analizler, erkeksi grup ile kadınsı grubun utangaçlık düzeylerinin, kadınsı grup lehine anlamlı bir biçimde farklı olduğunu ayrıca, erkeksi ve androjen grupların her ikisinin utangaçlık düzeylerinin, hem kadınsı hem de belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanlardan anlamlı derecede daha düşük olduğunu göstermiştir. Britsch ve Wakefield'in (1998) gerçekleştirmiş oldukları araştırmanın bulguları, bu araştırmanın androjen bireylerin belirsiz cinsiyet rolüne sahip olan bireylerden daha az utangaçlık sergilediklerine işaret eden bulguları ile bire

bir örtüşmektedir. Söz konusu araştırmadaki androjen bireylerin erkeksi bireylerden de anlamlı derecede düşük utangaçlık sergiledikleri yönündeki bulguları ise bu araştırmanın bulgularıyla uyuşmamaktadır.

Androjen özelliklerin kişilerarası ilişkilerde etkililik ve kendine güvenle yakından ilişkili olduğu (Spence, 1982), buna karşın utangaçlığın kişinin sosyal girişimlerden geri durma ve etkileşimde bulunmaktan kaçınma ile karakterize olduğu (Zimbardo, 1979) düşünüldüğünde, bu araştırmada utangaçlık düzeyi en düşük olan gruplardan birinin androjenler olması beklendik bir sonuçtur. Bu araştırmada erkeksi cinsiyet rolüne sahip grubun utangaçlık düzeyinin düşük olması ise ülkemizdeki geleneksel cinsiyet rol yönelimine olan olumlu yaklaşım ve erkeksiliğin toplum tarafından sürekli pekiştirilerek teşvik edilmesi ile ilişkilendirilebilir. Bu durum erkeksi bireylerin daha girişken ve güvenli olmalarına dolayısıyla da daha az utangaçlık sergilemelerine yol açmış olabilir. Öte yandan bu bulgu utangaçlığın toplumda erkeklerden çok kadınlara özgü bir duygu olduğu yönündeki kuramsal bilgilerle de (Antony ve Swinson, 2000; Shields, 2005) örtüşmektedir. Bu bağlamda geleneksel toplumsal öğretilerin kadınları daha fazla utangaçlığa yönettiren erkekleri göreceli olarak daha fazla koruduğu anlamına gelmektedir.

Araştırmanın utangaçlık düzeyi düşük olan grupların erkeksiler ve androjenler olduğu yönündeki bulgusu ise erkeksi ve kadınsı özelliklerin her ikisinin bir arada bulunmasının tek başına kadınsı veya tek başına erkeksi olmaya göre bireyin uyumu ve sağlığında daha olumlu etkilerinin olduğuna (Macdonald, Ebert ve Mason, 1985) bir kanıt niteliğindedir. Aynı zamanda androjen bireylerin utangaçlık düzeylerinin kadınsı ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanlara kıyasla daha düşük olması, geleneksel cinsiyet rolü anlayışının androjen cinsiyet rolü anlayışına göre, bireylere daha fazla utangaçlık yaşattığını düşündürmektedir. Ayrıca cinsiyet rol grupları içinde kadınsılar gibi belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerin de utangaçlığı yoğun yaşamaları, belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerin bu özelliklerinin ne gibi sosyal ve psikolojik etmenlerden kaynaklanmış olabileceğinin araştırılması gereğini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın dördüncü alt amacı doğrultusunda kadınların utangaçlık düzeylerinin, erkeklerin utangaçlık düzeylerinden anlamlı biçimde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Literatürde farklı örneklem grupları üzerinde yapılan kimi araştırmalar (Cabak, 2002; Erdal, 2003; Güngör, 2000) bu araştırmadan elde edilen bulgulara karşıt olarak, cinsiyete göre utangaçlık düzeyinin farklılaşmadığını ortaya koymaktadır. Ancak bu araştırmanın bulguları kuramsal dayanaklarla daha uyumlu görülmektedir. Nitekim kuramsal olarak utangaçlık her iki cins tarafından da yaşanan, ancak erkeklerden çok kadınlara özgü (Antony ve Swinson, 2000; Shields, 2005; Zimbardo, 1979) ve toplumun temel değerleri tarafından yaratılan ve bu değerlerden güç alan bir duygu (Zimbardo, 1979) olarak değerlendirilmektedir.

Kadınların erkeklere kıyasla daha utangaç oldukları yönündeki bulgu utangaçlığın

toplumun cinsiyete özgü beklentileri ile de şekillendiği anlamına gelmektedir. Nitekim Antony ve Swinson (2000) yaygın kanının aksine toplumun kadınlardan daha fazla girişken olmalarını beklediğini ve bu nedenle de kadınların toplum içinde utangaçlıklarıyla erkeklere kıyasla daha fazla yüzleşmek durumunda kaldıklarını ifade etmektedirler. Dolayısıyla utangaçlık yaşamada toplum erkeklerden çok kadınlara baskı uygulamaktadır. Bizim kültürümüzde de benzer şekilde, kadınların toplum içinde erkeklere göre normatif değerlerde daha ölçülü ama sosyal becerileri yüksek, sorun çözücü; babaları, erkek arkadaşları ve kocalarının davranış ve tutumlarından ötürü gurur duyması beklenen, bu nedenle de toplum baskısını erkeklere göre daha fazla yaşayan cinsiyet olduğu söylenebilir. Utangaçlığın sosyal ortamlarda kaygı yaşamayla karakterize bir duygu olduğu (Chaplin, 1985) göz ardı edilmeksizin bakıldığında, bu araştırmadan elde edilen, kadınların erkeklere göre utangaçlık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulgusu daha anlaşılır görülmektedir.

Araştırmanın dördüncü alt amacı doğrultusunda yapılan analizler ayrıca; erkeklerin kadınlara göre utangaçlık düzeylerinin daha düşük olduğunu, ancak cinsiyet rolleri açısından bakıldığında erkeksi ve androjen bireylerin her ikisinin de utangaçlık düzeylerinin kadınsı ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanlara göre daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, cinsiyet kadar cinsiyet rolünün de utangaçlık duygusuyla anlamlı bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. Ayrıca söz konusu bulgunun, utangaçlığın daha çok kadınlara veya kadınsılığa özgü olduğu yönündeki literatür bulguları (Antony ve Swinson, 2000; Shields, 2005; Zimbardo, 1979) ile de tutarlı olması, yabancı kültürler ile Türk kültürünün bu açılardan benzer olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan bu bulgu, erkeksi bireylerin androjen olanlarla, kadınsı bireylerin de belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanlarla utangaçlık yaşamada birbirlerine benzer özellikler gösterdiklerini düşündürmektedir.

Cinsiyet rol yöneliminde sadece toplumun beklentileri ya da sosyal öğrenme yaşantılarının önemli bir faktör olduğu sıkça vurgulanmakla birlikte (Bem, 1974; Gökçaya, 1994; İnelmen, 1996; Juni ve Grimm, 1994; Mayer ve Sutton, 1996; Witt, 1997) bu araştırmadan elde edilen bulgular, farklı cinsiyet rol yönelimlerine sahip bireylerin hepsi için ayrı ayrı araştırma ve tanılayıcı özelliklerin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Bireyin bilişsel süreçlerin toplumun birey üzerinde yarattığı baskılardan daha karmaşık bir yapı gösterdiği (Sedney, 1987) göz önüne alındığında, bu araştırmadan elde edilen bulgulara da dayanarak, kişisel ve öznel yaşantıların da bireylerin cinsiyet rolü yönelimini belirlemede etkili olabileceği akla gelmektedir. Sonuç olarak araştırma bulgularından, farklı cinsiyet rollerine sahip öğrencilerin utangaçlık düzeyleri arasında farklılıklar olduğunun belirlenmiş olması, kişinin uyumu ve psikolojik sağlığında oldukça önemli olan bu duygunun yaşanmasında cinsiyet rollerinin önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almamışlardır.

KAYNAKÇA

- Antony, M. M. ve Swinson, R. P. (2000). *The shyness and social anxiety workbook*. USA: New Harbinger Publications, Inc.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2), 155-162.
- Bem, S. L. (1993). *The lenses of gender*. New Haven and London: Yale University Press.
- Britsch, B. ve Wakefield, W. D. (1998). *The Influence of ethnic identity status and gender-role identity on social anxiety and avoidance in Latina adolescents*. Annual Meeting of the American Educational Association, San Diego: April 13-17.
- Cabak, H. (2002). *Lise öğrencilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Carducci, B. J., Hutzel, K., Morrison, E. ve Weyer, C. Y. (2001). *Social fobia and social anxiety as components of shyness*. The Annual Meeting of American Psychological Association. San Francisco: August, 24-28.
- Chaplin, J. P. (1985). *Dictionary of Psychology* (2nd ed.). USA: Dell Publishing.
- Chen, X. ve Schmidt, L. (2015). Temperament and personality. M. E. Lamb (Ed.), *Handbook Of Child Psychology and Developmental Science*, Vol. 3, Socioemotional processes (7th ed.), Wiley, Hoboken, N. J., pp. 152-200.
- Chen, X. (2018). Culture and shyness in childhood and adolescence. *New Ideas in Psychology*, 53, 58-66.
- Cimsir, E. (2019). The roles of dispositional rumination, inferiority feelings and gender in interpersonal rumination experiences of college students. *The Journal of General Psychology*, 146(3), 217-233.
- Crozier, W. R. ve Birdsey, N. (2003). Shyness, sensation seeking and birth-order position. *Personality and Individual Differences*, 35, 127-134.
- Crozier, W. R. ve Garbert-Jones, A. (1996). Finding a voice: Shyness in mature students' experience of university. *Adults Learning*, 7(8), 195-198.
- Dökmen, Z. Y. (1999). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri kadınsılık ve erkeksilik ölçekleri Türkiye formunun psikometrik özellikleri. *Kriz Dergisi*, 7(1), 27-40.
- Erdal, H. (2003). *Çalışan ve çalışmayan kadınların utangaçlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Girginer, H. U. (1994). *Türk toplumunda cinsiyet rolleri algısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökkaya, F. (1994). *Anne babaların cinsiyet rolü algıları ve cinsiyete uygun çocuk yetiştirme eğilimleri ile okul öncesi çocuklarının cinsiyet rolü gelişimi (oyuncak tercihi ile) arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, A. F. (2000). *Üniversite öğrencilerinin utangaçlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Araştırma Raporu. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Güngör, A. F. (2001). Utangaçlık ölçeğinin geliştirilmesi; Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(15), 17-22.
- Gürkan, T. ve Hazır-Bıkmaz, F. (1997). *İlkokul ders kitaplarının cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar yönünden analizi*. III. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi (15-16 Nisan). Bilimsel Çalışmalar, Çukurova Üniversitesi Yayınları, 170-181.
- Hyson, M. C. ve Van-Trieste, K. (1987). The shy child. ERIC Clearinhouse on Elementary Early Childhood Education Urbana IL. ERIC Identifier: ED295741.

- İnelmen, K. V. Ö. (1996). *Relationships of sex-role orientation to two measures of self-esteem*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Juni, S ve Grimm, W.D. (1994). Marital satisfaction as a function of dyadic gender-role constellations. *The American Journal of Family Therapy*, 22(2), 106-112.
- Kania, S. K. (2014) The relationship between gender differences and stress. *The Huron University College Journal of Learning and Motivation*, 52(1), 92-101.
- Kavuncu, A. N. (1987). Bem cinsiyet rolü envanteri’ni Türk toplumuna uyarlama çalışmaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lieberman, D. ve Gaa, J. P. (1978). Androgyny and moral and ego development. ERIC. Clearinhouse on Elementary Early Childhood Education Urbana IL. ERIC Identifier: ED174864.
- Liebert, R. M., Wicks-Nelson, R. ve Kail, R. V. (1986). *Developmental Psychology*. (4th ed.). New Jersey: Prentice Hall, Englewood.
- Liu, J., Bowker, J. C., Coplan, R. J., Yang, P., Li, D. ve Chen, X. (2018). Evaluating links among shyness, peer relations, and internalizing problems in Chinese young adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 29(3), 696–709.
- Macdonald, N. E., Ebert, P. D. ve Mason, S. E. (1986). Marital status and age as related to masculine and feminine personality dimensions and self-esteem. *Journal of Social Psychology*, 127(3), 289-298.
- Mayer, F. S. and Sutton, K. (1996). *Personality; An integrative approach*. New Joursey: Prentice Hall.
- Schroeder, D. A., Penner, L. A., Dovidio, J. F. ve Piliavin, J. A. (1995). *The psychology of helping and altruism*. New York: McGraw-Hill, Inc.
- Sedney, M. A. (1987). Development of androgyny. *Psychology of Woman Quarterly*, 11, 311-326.
- Sevinçok, L. (2000). Sosyal fobi ve çekingen kişilik bozukluğu arasındaki tanısal güçlükler. *Psikiyatri Dünyası*, 4, 3-6.
- Shields, M. (2005). Social anxiety disorder: Much more than shyness. *Canadian Social Trends*, 11(8), 22-28.
- Shorey, R. C., Stuart, G. L. ve Anderson, S. (2013). Do gender differences in depression remain after controlling for early maladaptive schemas? An examination in a sample of opioid dependent treatment seeking adults. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 20(5), 401-410.
- Spence, J. T. (1982). Comments on Baumrind’s “Are androgynous individuals more effective persons and parents?” *Child Development*, 53, 76-80.
- Türkçapar, H. (1999). Sosyal fobinin psikolojik kuramı. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 2, 247-253.
- Türküm, A. S. (2005). Who seeks help? Examining the differences in attitude of Turkish university students toward seeking psychological help by gender, gender roles and help-seeking experiences. *The Journal of Men’s Studies*, 13(3), 389-401.
- Westen, D. (1996). *Psychology, mind, brain and culture*. New York: John Wiley and Sons Inc.
- Weyer, C. Y. ve Carducci, B. J. (2001). *The three-component model of shyness: Conceptual, correlational and treatment consideration*. The Annual Meeting of American Psychological Association. San Fransisco: August, 24-28.
- Withers, L. A. ve Vernon, L. L. (2006). To err is human: Embarrassment, attachment and communication apprehension. *Personality and Individual Differences*, 40, 99-110.
- Witt, S. D. (1997). Tarditional or androgynous: An analysis to determine gender role orientation of basal readers. *Child Study Journal*, 26(4), 303-318.
- Zimbardo, P. G. (1979). *Psychology and life*. (10th ed.). USA: Scott, Foresman and Company.

Yaşar Kemal'in Romanlarının Sosyolojik Dokusunu Feminist Edebiyat Eleştirisi Bağlamında Değerlendirmek

An Evaluation of The Sociological Texture of Yaşar Kemal's Novels in The Context of Feminist Literary Criticism

Aziz ŞEKER¹

Öz

Dünya ve Çağdaş Türk Edebiyatı'nın önemli yazarları arasında kabul edilen Yaşar Kemal, edebiyatın birçok türünde eserler vermiştir. Romancı kimliği daha ön planda tutulan Yaşar Kemal'in yapıtları, Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye toplumsal gerçekliğiyle ilişkin birçok sosyal olguyu içeriğinde barındırır. Çukurova'dan İstanbul'a uzanan roman coğrafyasında; ağalıktan sosyal eşkıyalığa, mübadeleye, yoksulluğa, çevresel değişime, kırsal yaşama, somut olmayan kültürel miras öğelerine ve savaşların sosyal sonuçlarına kadar birçok sosyal konu yer alır. Roman dilindeki özgün yetkinliği, sosyal-kültürel temeli bulunan karakterler oluşturmadaki başarısı, sosyal olayları roman kurgusuna estetik bir beceriyle aktarışı, insani ve çevresel duyarlılığı, Yaşar Kemal'e edebiyat dünyasında kalıcılık kazandırmıştır. Türkiye'de 1950-60'larla başlayan üretim ilişkilerine odaklı toplumsal değişme süreçleri, Çukurova bölgesinden başlamak üzere kendi maddi koşullarını getirmiştir. Bu süreç kuşkusuz sanata da yansımıştır. Yaşar Kemal bu değişimin sosyolojik dokusunu yapıtlarında birçok yönüyle detaylı bir şekilde işlemiştir. Bu, onu Çukurova ile sınırlı bir roman algısının çok çok ötesinde evrensel insan gerçekliğine ulaşmış bir sanatçı yapmıştır. Bu insan gerçekliği içinde kadınlar da ana karakterler olarak yer alırlar. Romanlarını yapılandırdığı insani kültürel temel, göz önünde tutulduğunda, Yaşar Kemal romanlarının bütününde kadınların saygın bir konumunun olduğu görülür.

Bu çalışmada, Yaşar Kemal'in yayınlamış romanları üzerinde sosyolojik bir inceleme yapılırken, feminist edebiyat eleştirisiyle yapılacak farklı okumalara da katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Yaşar Kemal, Roman, Feminist Edebiyat Eleştirisi, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, Roman Kahramanı

Abstract

Yaşar Kemal, accepted as one of the important writers of World and Contemporary Turkish Literature, produced works in many genres of literature. The works of Yaşar Kemal, who is best known as a novelist, contain many social facts about Turkish social reality throughout the history of the Republic. The geography of his novels from Çukurova to Istanbul includes many social issues such as aghas (tribal chieftains), social banditry, population exchange, poverty, environmental change, rural life, intangible cultural heritage elements and the social consequences of wars. His original competence in the Romani language, his success in building social-cultural characters, his ability to transfer social events to fiction with an aesthetic talent, and his awareness for human beings and the environment have given Yaşar Kemal a high profile in the world of literature. Social change processes focused on the production relations that started in Turkey in 1950/60s brought about their own material conditions starting from Çukurova region. This process is undoubtedly reflected in art.

¹ **Sorumlu Yazar:** Aziz Şeker (Dr.), Amasya Üniversitesi, Akbilek Mahallesi, Hakimiyet Caddesi, Milli Hakimiyet Yerleşkesi, Amasya, Türkiye. E-posta: shuaziz@gmail.com ORCID: 0000-0001-5634-0221

Atf: Seker, A. (2019). Yaşar Kemal'in romanlarının sosyolojik dokusunu feminist edebiyat eleştirisi bağlamında değerlendirmek. *Istanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 19, 1–35. <https://doi.org/10.26650/iukad.2019.19.002>

Yaşar Kemal treated in detail the sociological texture of this change from many aspects in his works. Thus, he became an artist who succeeded in touching universal human reality way beyond the perception of a novel confined only to Çukurova. Within this human reality, women are included as the main characters. Given the humanitarian cultural basis on which he built his novels, it can be seen that in all Yaşar Kemal's novels, women have a respectable position. This study aims to make a sociological study on Yaşar Kemal's published novels and to contribute to different readings with feminist literary criticism.

Keywords

Yaşar Kemal, Novel, Feminist Literary Criticism, Gender Sociology, Protagonist

1. GİRİŞ

Toplumlar birçok olguyla etkileşim halinde olarak, dinamik ve sürekli değişim gösteren yapılardır. Toplumsal değişim, hem toplumun yaşadığı doğal ve sosyal çevredeki değişimlerden, hem de teknolojiye bağlı değişimlerden etkilenir. Toplumlar bu iki çevredeki dönüşüme kendilerini uyarlamak zorunda kalırlar ve dolayısıyla toplumsal değişimler bazen sadece toplumsal kurumların dönüşümü, bazen de tüm toplumsal yapıda radikal bir dönüşüm şeklinde gözlenebilir. Maddi yaşamdan insanların ürettikleri kültüre, tutumlarına, psikososyal durumlarına kadar bu değişme sirayet eder. (Kalaycıoğlu, 2013, s. 7).

Toplumsal değişmeden etkilenen roman, sosyal bir olgu olarak Modern Çağ'ın başından beri insana sürekli bir biçimde ve sadakatle eşlik etmektedir. Bu nedenle roman ilk bakışta Avrupa'nın eseridir; keşiflerini farklı dillerde yapmış olsa da bütün bir Avrupa'ya aittir. Avrupa roman sanatını oluşturan, bu keşiflerin birbirini izlemesidir (Kundera, 2014, s. 17-18). Edebiyat tarihi boyunca roman olgusuyla ilgili tartışmalara ve sosyolojik arayışlara/ayrıştırmalara sıklıkla rastlarız. Roman, Türkiye'de ise bir gecikme içinde algılanmış, başlangıçta Tanzimat romancılığının kopyacılığı, öğretici misyonu göz ardı edilmeden değerlendirmeler yapılmıştır. Roman yazımı için toplumsal değişme dinamiğinin toplumsal kesimleri derinden etkilediği dönemlerde romana diğer türlere göre daha fazla önem atfedilmiştir. Çünkü edebiyat yapıtları da bu değişimden nasibini alırlar. Zaten oldu olası, "sanat ve edebiyat, insanlığın fırtınalı gelişmesi doğrultusundaki bütün değişimleri bir barometre hassasiyetiyle kayıt ede gelmiştir" (Suchkov, 1976, s. 13). Burada dikkat edilmesi gereken şey, "hızlı değişme süreçlerinde toplumsal gerçeklerin bilgisinin -aydının kendisine yüklediği rol gereği- estetik meselelerin üzerine çıkmış olması ve edebiyatın en doğru bilgi verme/edinme aracına dönüştürülmesidir" (Türkeş, 2009, s. 860).

Romanda kadın ve erkek karakterler genelde toplumsal gerçeği yansıtılmalarıyla, sosyal durumlarıyla, içsel hayatlarıyla ve sosyal ilişkilerindeki eğilimleriyle değerlendirilmektedir. Roman içeriğinde yer etmiş erkek egemen roman karakterleri, feminist eleştirinin edebiyattaki kuramı olarak biçimlenen feminist edebiyat eleştirisinin gelişimiyle, toplumsal değişme ve roman çözümlemeleri çerçevesinde kadın roman

kahramanlarını da içine alacak tartışmalar etrafında yeniden ele alınmıştır. Dünya edebiyatında kayda değer bir yeri bulunan Türk romanında, kadınların ele alınışı ve temsili, bu açıdan başlangıçtan itibaren değişiklik göstermiştir. Bunu, ilk Türk romanlarından yola çıkarak somutlaştırmak gerekirse, örneğin, “Batılı kadın Osmanlı romanına değişik konumlarda girer. Osmanlı kibarlarının aile dostu olarak girer, mürebbiye olarak girer, bazen de bar ve pavyon kadını, şarkıcı gibi küçük görülen konumlarda metres olarak girer. Bunlardan en yaygın işleneni, “mürebbiye” tipidir. Gerçekten ilk Osmanlı romanlarının büyük çoğunluğunda Batılı bir mürebbiye, konak hayatının ayrılmaz bir parçasıdır” (Timur, 2002, s. 35-36).

Bu tipeştirmeler, Türk romanının olay örgüsünde Tanzimat dönemi boyunca varlığını korumuştur. Milli Mücadele yıllarından sonra sosyal-ekonomik reformlarla oluşturulmaya çalışılan ve kadınları kamusal alanda görünür kılmayı amaçlayan toplumsal süreçten Türk edebiyatı da etkilenmiştir. Türk romanında kadın temsillerini arayış, yeni Cumhuriyetin kadından beklentisini ortaya çıkardığı karakterler yoluyla yerine getirmeye çalışmıştır. Öyle ki, Cumhuriyetin Türk kültürü paradigmasının arkasındaki isim kabul edilen Ziya Gökalp’ın sosyolojisinin belirlediği yeni Türk kültür kimliğinin kadını, bu Türk aydınlanmasının izlerini taşır. Kadın kamusal hizmetlerde yer almış, hem milliyetçi hem de toplumsal değerlere ve ailesine koşulsuz hizmet eden bir kimlik olarak benimsenmiştir. Halide Edip, Reşat Nuri, Yakup Kadri kuşağı yazdığı romanlarda büyük çoğunlukla yeni ulusa odaklı bu kadın temsillerine meşruluk kazandırılar. En azından bunu denerler.

1950’lilerle birlikte toplumsal değişimin farklı mecralara taşması, siyasal alanda Tek Partili Dönemin kapanması, Çok Partili demokrasiye geçiş, bir yandan toplumsal çelişkileri belirginleştirirken köy romanı edebiyattaki yerini almıştır. Köy Enstitülü yazarlar, Türkiye toplumsal hayatındaki ekonomik ve sosyal dinamiklerin yönlendirdiği değişimleri yapıtlarına taşımışlardır. Öte yandan, “Türk toplumunda her alanda bir değişme yaşanmakla birlikte, genel hatlarıyla birbirleriyle uyumlu bütünlük oluşturmayan, birbirlerine eklenemeyen bir toplumsal yapılanma olduğunu da unutmamak gerekir” (Kızılçelik, 2000, s. 113). Bu nedenle sağlıklı bir toplumsal bütünleşme ile ekonomik ve sosyal açıdan büyük uçurumlarını dengelemiş ve sosyal refah sorunlarını çözümlenmiş bir gelişmeden söz etmek mümkün değildir. Sonuçta sosyal ekonomik çelişkilerin birçok sosyal sorun alanıyla ortaya çıktığı ve sosyal bilimlerin akademik açıdan henüz emekleme döneminde olduğu koşullarda, romancılar sosyal çelişkilerden, gözlemleriyle yararlanmasını bilmişlerdir.

Tarımın makineleşmesi ve insan mobilitesini içine alan sosyal-ekonomik değişme sürecinin 1950’lilerden itibaren Türk romanının içeriğinde konumlandığı söylenebilir. Yazarlar buradan çıkardıklarıyla, edebiyata yeni bir soluk getirirken, sosyal konulu edebiyatın kapısını aralamışlardır. Türk yazarlarının bir kısmı bunu ustalıklarla yapmışlardır.

Bu yazarların romancı kimliklerinin yanına aydın işlevlerini yerine getirdikleri için, aydın kimlikleri de eklenmiştir. Konuya ilişkin Naci'nin ileri sürdüğü şu soruya yine kendisinin verdiği yanıtı burada dikkate almak gerekir: “Birtakım sanatçılar nasıl oluyor da toplumlarının ekonomik gelişmelerinin ortaya çıkarması gereken düşünceleri bu gelişmeler olmadan da algılayabiliyorlar, eserlerinde yansıtabiliyorlar? Bu sanatçıların sadece Türkiye vatandaşı değil çağını yakalamış aydınları da olduklarını düşünmek bu soruya aydınlık getirebilir” (Naci, 1990, s. 26). Bu aydın-sanatçıların yapıtlarında, kadın roman kahramanlarına ağırlıklı bir yer ayrıldığı gözlenmektedir. Son kertede kadının yavaş yavaş görünürlük kazandığı toplumsal koşullarla, sosyal konulu edebiyatın içinde yer almaya başladığını söylemek mümkündür. Özellikle Yaşar Kemal'in başını çektiği yer yer buna Orhan Kemal'in, Sabahattin Ali'nin, Fakir Baykurt'un, Vedat Türkali'nin ve Latife Tekin gibi çok sayıda edebiyatçının eşlik ettiği toplumcu akım, feminist edebiyat eleştirisine konu olacak değer ve içerikte yetkin yapıtlar kaleme almışlardır. Bunlar içinde Yaşar Kemal'in özgünlüğü, “roman ve hikâyelerinin büyük bir çoğunluğunda, değişen toplumda Anadolu'nun göçebe, yarı göçebe ya da yerleşmiş köylü insanların yaşamlarını anlatması” (Boratav, 2017, s. 424) ile İstanbul'u içine alacak şekilde, somut toplumsal koşullarda kimliğiyle ve kültürüyle kadını başkөşeye oturtarak, destansı bir roman dünyası kurgulamasından ileri gelir.

Feminist edebiyat eleştirisi bağlamında Yaşar Kemal'in romanlarını çözümlemeye geçmeden önce, bu kurama ilişkin şöyle bir değerlendirmede bulunmak yol gösterici olacaktır:

Toplumsal cinsiyet çalışmalarının artmasıyla, “toplumsal, ekonomik ve siyasal alanlardaki egemen olan cinsiyet ayrımcılığına karşı geliştirilen politik ve ideolojik bir hareket olarak” (Ercan, 2014, s. 31) biçimlenen feminist teori, edebiyatta feminist edebiyat eleştirisi adıyla anlam kazanırken, roman çözümlemelerinde “erkek egemen edebiyat geleneğinin yarattığı ve yaygınlaştırdığı kadın ve erkek imgelerini çözümlemek” ilkesinden hareket ederek yaygın kabul gördü (Aytemiz, 2016, s. 65).

Feminist edebiyat eleştirisi, yazar ve okur niteliğiyle kadını ele aldığı gibi kadını temsil edilen boyutlarıyla da irdeler. Örneğin romanlarda çeşitli açılardan kadın temsilleri değerlendirilirken başvurulan edebiyat kuramlarından feminist eleştirinin amaçları arasında yer alan, “erkek yazarların yapıtlarına kadın okur gözüyle bu yapıtlarda sergilenen cinsel ideolojiyi, kadın imgelerini, klişe kadın tiplerini saptamak ve bunların feminist açıdan yorumunu ve eleştirisini yapmak” (Moran, 1999, s. 251) başlı başına bir sosyal analiz alanı açar. Dolayısıyla kadının, erkek yazarların metinlerinde nasıl temsil edildiğini kritik etmek, feminist edebiyat eleştirisinin odaklandığı konular içinde yer almaktadır.

Toplumsal cinsiyet sosyolojisinin feminist edebiyat eleştirisine katkısını burada anmak gerekir. Toplumsal cinsiyetin edebi metinlerdeki kurgulanışı, cinsiyetçi toplumların karmaşık ve kadınları eşitsizleştirici yönlerini çok çeşitli açılardan görmemizi

kolaylaştırır. Çünkü doğası gereği, “toplumsal cinsiyet özellikle katı bir biçim olarak işler; düzenini yalnızca bedenlere değil kamusal ve özel alanlar, işbölümü, giyim ve konuşma tarzı ve otorite gibi diğer toplumsal biçimlere de dayatan keskin bir ikiliktir” (Levine, 2017, s. 124).

Toplumsal biçimler, toplumsal cinsiyet ilişkilerini belirlerken cinsiyet ilişkileri de toplumun belirlenmesinde etkindir ve bütün patriyarka toplumlarda bu daha çok erkek lehinedir. Bu nedenle cinsiyete dayalı toplumsal yapılarda değişimlerin anlaşılabilmesi, ideolojiden kültüre, emek, güç ve iktidar ilişkilerinden otoritenin kuruluşuna, kurumsal yapılardan mekânın örgütlenmesine, siyasi rejimin niteliklerinden zihniyet örüntülerine kadar bütün bir toplumsallık alanında gezinmeyi zorunlu kılar. Kısaca toplumsal yaşamın hemen hemen bütün alanları bunun dışında kalmadığı için cinsiyet ilişkileri, diğer toplumsal ilişkiler gibi, aynı zamanda bir değişim, direnç ve mücadele alanıdır (Çakır, Alkan, 2014, s. 231, 232). Örneğin, bununla ilişkili ailenin dayandığı cinsel işbölümü, insan öncesi temel bir ayırım olarak erkeklerin savunma yapması ve kadınların çocuk bakımı üstlenmesi ayırımından doğduğu tarzındaki antropolojik tespitler bu anlamda tartışmaya açık olmakla birlikte indirgemeci ve zorlayıcı olsa dahi bir şekilde toplumun ve mahrem alanın birçok yerinde izini sürdürmekle kalmaz, edebiyatta da yer edinmeye devam eder (Gough, 2016, s. 79).

Toplumsal değişme praksişi doğru değerlendirildiğinde, ortaya çıkacak sonuçlarla birlikte hiç şüphesiz kadınları merkeze alan insan ve topluma ilişkin sorunların varlığının tartışılması, edebiyatta roman olgusuna ayrı bir önem verilmesini sağlar. Bu anlamda “her eser kendinden önceki eserlere bir cevaptır, her eser romanın daha önceki bütün deneyimleri içinde barındırır. Romandaki bu yetkinleşme insana ve topluma ilişkin sorunsallarla birlikte gider” (Kundera, 2014, s. 29). Yaşar Kemal'in yapıtlarının geneli hem roman niteliği bakımından hem de insan ve toplum/çevre odaklı olmasından dolayı kadınları da içine alacak tarzda bu akışkan süreklilik etrafında yapılandırmıştır.

Yaşar Kemal toplumsal değişimin boyutlarını, insana ve toplumsal ilişkilere yansıyan sonuçlarıyla roman dünyasına başarıyla aktarmıştır. Bir yandan ekolojik yıkım sürerken diğer yandan insan ilişkilerindeki sıcaklığı, özlemi ve dostluğu toplumsal belleğe kazımıştır. Değişmekte olan bir toplumsal yapının gerçeklerini aktarışındaki estetik yetkinliği, Yaşar Kemal'i Türk romanında üst bir aşamaya taşımıştır. Dahası, “çağdaş romancılarımız içinde sadece o, eserlerinin zenginliği ve estetik gücüyle ulusal sınırlarımızı aşmış ve evrensel yazının değerleri arasına girmeyi başarmıştır” (Timur, 2002, s. 166). Yaşar Kemal'in diğer bir başarısı ise “roman okurları ile toplum ve insan gerçekliğimizi araştırmak isteyen toplumbilimcilere aradıkları soruların yanıtlarını sunabilmesinden ileri gelir” (Naci, 1990, s. 286).

Yaşar Kemal'in romanları kadın temsili noktasında birçok sosyolojik veri sunar. Roman dinamiğinin kadınlar yönünden toplumsal gerçeklere bağlı olduğu noktalar,

okuru o gerçeklerle yüzleşmeye sürükler. Onun roman anlayışı adeta, Eagleton'ın edebiyatla ilgili olarak belirttiği gibi, “başka insanların deneyimlerini hayal gücümüzde canlandırmamıza olanak tanıyarak insani duyarlılıklarımızı genişletip derinleştirir” (Eagleton, 2015, s. 85). Ayrıca Yaşar Kemal'in roman dilinde yetkinliğe ulaşmış olması kadın karakterlerin kendilerini ifadesinde de gözlemlenir. Roman karakterlerinin dil aracılığıyla kendi var oluşlarını anlatışları, detaylı çözümlenmeler yapmamızı kolaylaştırır. Biliyoruz ki romanı niteleyen şey öncelikle, bireyselleştirilmiş karakterlerin ve buldukları bağlamların akla yatkın tikellikleri, yani gerçeğe yakınlıkları ve temelde düz anlatım ya da gönderge işleviyle kullanılan, söz sanatı yapmak amacıyla değil şeffaf bir aracı olarak görülen dildir (Mackay, 2018, s. 47). Yaşar Kemal'in romanlarında, roman karakterlerinin dili bu şeffaflığı örneklemektedir. Romanlarındaki dilin, romanın geçtiği toplumda kadını değerli gösteren işlevi, kadının kendisini ifade zenginliği, yazarın kadın temsillerini sunuş özgünlüğüyle, kadının, romanların yazıldığı toplumdaki konumunu değerlendirmek adına güçlü argümanlara sahiptir. Feminist edebiyat eleştirisi çerçevesinden bakıldığında yazarın romanlarının, aynı zamanda toplumsal yapıda hüküm süren yoğun bir patriyarkal kültürün eleştirisini ortaya çıkardığını ifade edebiliriz.

Bu nitel çalışma boyunca Yaşar Kemal'in Anadolu coğrafyasında geçen romanlarının geneli ele alınmıştır. Romanlar arasında bir ayrım gözetilmemekle birlikte kült yapıtların üzerinde öncelikle durulmuştur. 1950'lerden başlayarak yayınlamaya başladığı romanlarında işlediği tarihsel ve sosyal olayların, özellikle Cumhuriyet dönemini kapsamı bakımından önemli araştırmaların ilgili odağı olduğu bilinmektedir. Bu metin olaylar, zaman, mekân, şahıslar kadrosu anlamında bir sınırlandırmadan çok feminist edebiyat eleştirisinin birikimiyle romanlardaki kadın karakterlere eğilmektedir. Ayrıca metnin yönetsel işlenişinde romanın diğer kurucu öğelerinin ele alınması, gereksinim duyulduka feminist edebiyat eleştirisi açısından göz ardı edilmemiştir.

2. YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARINI FEMİNİST EDEBİYAT ELEŞTİRİSİYLE OKUMAK

Roman okuyucuya, insansız bir toplum gerçeğini, insansız bir olaylar dizisini anlatmaz; insanları, bu toplum gerçekliğinin bir parçası olan, bu olaylar dizisinin içinde bulunan insanları bu olaylar karşısındaki düşünceleriyle, duygularıyla, tepkileriyle, umutlarıyla, özlemleriyle, acılarıyla anlatır. Bu anlayışa varmak, romanda toplumsal bilginin amaç olmadığını, bu bilgiden öte şeyler gerektiğini, asıl amacın toplumsal bilgilerden de faydalanarak bu toplumsal bilgiden öte olan şeyi gerçekleştirmek olduğunu görmekle başlar (Naci, 1997, s. 152). Bu yaklaşım Yaşar Kemal'in roman sosyolojisinin temelindeki felsefeyle örtüşmektedir. Yaşar Kemal'in romanlarının sosyolojik dokusunda var ettiği karakterler, sosyal çevreleri içinde verilirken, roman boyunca yer aldıkları sosyal-kültürel yapıyla etkileşim halinde işlenirler.

Roman karakterleri geldikleri toplumların değerlerini, çelişkilerini, sorunlarını, insana bakışını ve kültürünü taşırlar. Yalnızca erkekler romanın kurucu ögesi değildir, pek çok romanda rastladığımız aksine kadınlar da ana figürler arasında yer alırlar. Kadınların sosyal durumları içinde kendilerine ilişkin bir yaşamları vardır. Olaylara verdikleri tepkilerde, kendi kadın kimlikleriyle ön planda tutulurlar. Yazarın romanlarının sosyal analizlerinde bu ayrıntı daha net çizgilerle görülmektedir. Örneğin Yaşar Kemal, Çukurova kırsal toplumsal yapısında geçen *Dağın Öte Yüzü* roman serisinin ilk cildi *Ortadirek*'te yoksul köylülerin penceresinden, hayatta kalma çabalarını irdelerken, roman karakterlerini ekolojik bir insani yaklaşımla değerlendirir. Farklı yaşam döngülerindeki Meryemce, Uzun Ali, Elif, Ummahan ve Hasan'dan oluşan ailenin pamuk toplamak için Çukurova'ya gidişlerini konu aldığı romanda, yoksul pamuk ırgatlarının çelişkilerle dolu dünyasının panoraması sunulur. Kasabadaki dükkancı Adil'e veresiyeyle aldıklarının karşılığını, pamuktan kazandıklarıyla ödeyen köylünün çaresizliği ve mistik dünyası bizleri kırsal dünyanın açmazlarına götürür. Pamuğa giderken Koca Halil'i kendisiyle birlikte ata bindiren, bir süre sonra yaşlı atın ölmesinden dolayı oğlu Ali'ye küsen Meryemce, yolda uzaklardan gördüğü bir köyün İnce Memed'in köyü olduğunu düşünür. İlginçtir ki, *İnce Memed* romanında rastladığımız Memed Hürü Ana birlikteliğini yani *seçici yakınlaşmayı* okuyucuya doğru bir değerlendirmeye sunar: "... Varıp o Hürü avradın evine misafir olmalı. Hürü avrat, demeli, sen yiğit bir avratsın, sen hiçbir şeyden korkmazsın. Sen olmasan, o Memed oğlancık, İnce Memed olamazdı" (Kemal, 2000e, s. 206).

İnce Memed nehir romanında, Hürü tam anlamıyla kurucu bir kadın öznedir. Bu tespiti yazarın, bir başka romanının kadın karakteri Meryemce'ye söyletmesi asıl değerli olanıdır. Romanın kültürel dokusunu biçimleyen Türkmen toplumunda, yaşlı kadınlara gösterilen saygı tüm boyutlarıyla ele alınmaktadır. Meryemce ayrıca bu yoksul aile için geleneksel bir sadakattir. Yaşlı bir kadının kırsal yaşamda inadı, yoksulluğun içinde yoksulluğu hissetmeden yaşama tutunuşu, köy yerinde el üstünde bulundurulması feminist edebiyat eleştirmenleri tarafından önemsenecek bir yöndür. İkinci cilt *Yer Demir Gök Bakır*'da, dağın öte yüzündeki Yalak köyünde insan ilişkileri anlatılmaya devam edilir. Bu ciltte yoksul köylü, kış şartlarında Adil'i korkuyla beklerken kendilerinin yarattıkları, adalet, refah getirecek ermiş Taşbaş'ın varlığıyla bir süre güven kazanırlar. Kıtık ve salgın yıllarının çıkardığı ermişler örneği, Taşbaş mitini büyüten kadınların etrafında köylü kışı çıkaracaktır. İrticacı yakıştırmasıyla Muhtar Sefer tarafından şikâyet edilen Taşbaş, kasaba karakoluna götürülüşünde, kar fırtınasına tutuldukları bir anda sığındıkları mağarada askerler uyurken kaçır. Donmayacaktır, ancak jandarma korkusundan başka köylere gizlenir. Kadınların güçlü konumu, yoksullukla ve Adil'e karşı geliştirilen mücadele stratejisinde yer yer Godot beklentisiyle uyumlu bir ermiş mitini kurgulamaları ve ortaya çıkarmalarında bütünlük bulur. Yaşar Kemal, *Yer Demir Gök Bakır*'da ayrıca sosyoloji ve antropolojinin iki temel prensibini gözler önüne serer: Birincisi, gerçeklik toplumsal olarak kurgulanır çünkü bir toplumun kurumları çoğu

insanın düşünme biçimini belirler; ikincisi bizzat toplumsal kurumlar ve yarattıkları gerçeklik insan imgeleminin ürünleridir. Yaşar Kemal iki farklı toplumsal kurgulama modeli ortaya koyar (Tharaud, 2017, s. 274).

Adil'e olan borcun ödenmesi birbirine akraba köylüyü bir korku geçidine hapsetmiştir. Köy sosyal ortamında Muhtar Sefer'in yanlışlarına karşı gelen Taşbaş'ın, kendisini desteklemeyen köylüye söyledikleri ise ataerkil toplumsal yapılarda erkeği aşağılamak ve onursuz kılmak için, kadınlarının tartışmalarda sembolize edilerek ileri sürülebilmesine acı bir örnektir: "Oooh, bin kere oh! Oh çekerim size ki, oooh! İnşallah yarın değilse öbür gün Adil gelir de avratlarımızın donunu bacaklarından çeker alır götürür. Hem de elinizden avratlarınızı alır..." (Kemal, 2000f, s. 152). Çırayla aydınlatılan yoksul köy evlerinde, kışı çıkartıp baharı otla geçiren köylünün tepkisi büyük ölçüde korkudan öteye geçmez.

Dağın Öte Yüzü'nün son cildi "*Ölmez Otu*"nda, kadın roman karakteri Meryemce, sağlık durumu pamuk toplamaya gidilecek yolda yürümeye olanak vermediğinden, köyde bir başına bırakılır. Kırsal gerçeklik içinde köyde yaşayan topluluğun etkileşim biçimleri, topluluğun her gün yeniden kendisini üreterek varlığını nasıl inşa ettiği; sosyal sorunlarıyla mücadele biçimleri, arkaik söylemsel dünyanın zenginliği, doğanın zor koşullarına dayanmanın yolları, manevi iklimleri, tarlalarda sıtmadan ölen çocukları, kadının sosyal konumu, sosyal dayanışma, öfke, kin gibi gurup dinamiğini hareke geçirildiğinde linçe varan olaylar, doğanın değişen yüzünü verişi açısından *Ölmez Otu* düşsel-gerçekçi bir romandır. Bu arada bazı ilginç olaylar da roman dokusunda yer etmiştir. Örneğin köy normalliğinin dışına taşmış bir cinsellik Delice Bekir'in karısında ortaya çıkmaktadır. Evli olmasına rağmen erkeklerle çok rahat birlikte olan, cinsel dürtüleri aşırıya kaçan bu kadının patolojik eğilimini köylü bilmekte ve öyle kabul etmektedir. Yaşar Kemal'de kırsal toplumun bir getirisi olarak görülmesi gereken bir konu da cinselliğin yaşanış biçimiyle ilgilidir. Cinsellik genelde tarlada vb yerlerde yaşanır (Kemal, 2000g).

Romanda Elif, bir gelinden toplumca beklenen davranışları sergilerken, Meryemce'nin doğru sözlü oluşu, dürüstlüğü, köyde erkek hiyerarşisinin en tepedeki ismi Sefer'e, köylüye yaptığı eziyet için tepkisi, köylüde karşılık bulur. Korku, baskı, öfke erkek aracılığıyla toplumsal alana çekilse bile kadın belirleyiciliğini korur. Kadının, ataerkil köy toplumunda erkeğe göre ikinci konumu aslında eserde kadının doğasının verili bir durumu olarak iradi bir şekilde ileri sürülmemektedir. Kadını, toplum kurgular savı feminist eleştirisinin haklılığını akla getirir. Ne var ki adil olmayan bir ekonomik sosyal yapıda kadınların sevgi ve umut dolu olmayı yitirmemeleri, haysiyet ve onurlarına duyulan saygı ile toplum içinde sosyal ilişkilerde kişilikleriyle yer alabilmeleri, onları toplumsal cinsiyet rollerine uygun hareket etmelerinden de geri bırakmamaktadır. Meryemce ya da Elif'in birer kadın roman kahramanı olmanın yanında, erkeklerle

birlikte aynı sosyal sorunları yaşadıkları ve çözüm yollarında eyleyen olduklarının farkını da belirtmemiz gerekir.

Yaşar Kemal'in *Akçasazın Ağaları* romanının ilk cildi *Demirciler Çarşısı Cinayeti*, kumalık, çok eşlilik, kız kaçırma, başlık parası gibi kırsal feodalitede yaygın rastlanan kadın durumlarını da kısaca verir. Romanda dikkat çeken bir şey kan davasının sürmesinde yaşlı kadınların oynadıkları roldür. Mustafa Bey'in annesi Karakız Hatun süren kan davasının takipçisi, ödeştiricisi ve sonra bekleyicisidir. Derviş Bey'in oğlunu öldürerek kan davasını sürdürmüştür (Kemal, 1998a). İkinci cilt *Yusufçuk Yusuf*'ta, feodal bir toplumda erkeği aşağılamanın, kadın kimliği kullanılarak yapıldığını örnekleyen tartışmalar yer alır. Yerine göre erkeklerin dünyasında önemsizleştirilen ve nesneleştirilen kadınlardır. Günlük dilde erkekler arası çatışmalarda dahi kadın üzerinden giden bir aşağılamayla karşılaşmak olasıdır. Şu cümle bunu örnekler: "Kabakçızade Mahir demişler, bir avuç toprak ver, karşılığında bir geceliğine karısını al" (Kemal, 1999a, s. 138).

Zengin ağaların eşleri dışında, büyük çoğunluğunun topraksız olduğu yoksul ailelerin kadınları çeşitli sorunlar etrafında kümelenirler. Eğitim açısından beylerin kızları büyük şehirlerde kolejlerde, üniversitelerde okurken yoksul köylü kadınlar erkekler gibi eğitimsizdir. Bey kızları okuyabilir ancak bir bey çileden çıkarılmak istenirse, kızı öne sürülerek rahatlıkla oyun oynanabilir. Derviş Bey'in kızının kötü yola düştüğü dedikodusunu yayan Mahir Bey, aslında babasına öfke duysa da Derviş'in kızını okuldan almasına neden olur. Sonuçta kadın, erkeklerin hiçbir insani değeri gözetmeyen kavgasında kullanılmaktadır. *Yusufçuk Yusuf* ta Mahir Bey ile eşi iktidarı savunurken, kadının muhalefeti eleştirdiğinde, oy verme işleminin yanlışlığını ifade ettiği, "Ayağı çarıklıların reyiyile devlet kuruyorlar. Onlar ne bilirler ki devlet kursunlar, hiçbir bilgileri yok. Devleti kültürlü insanlar kurarlar. Nereden çıkarmışlar bu demokrasi oyununu? Kim akıl etmiş?" (Kemal, 1999a, s. 304), cümlesi erkek mahallesinden toplumun siyasi inşasını onaylayan bir bakış açısıdır. Kendi çıkarlarını savunurken demokrasiyi tehdit gören bir ailede, kadının bu düşünceleri, çifte ezilmişliğini dışa vuran acı bir göstergedir. Ataerkil sistemde beylerin lehine işleyen bir ekonomide sosyal ilişkiler güçlüler için şekillenmektedir. Küçük, zengin bir azınlığın kadınlarının onayladığı bu beyler ve ağalar zamanla çocuklarının açtığı yolda daha üst bir ekonomiye dâhil olacaklardır. Romanın işlediği toplumsal gerçeklikteki toplumsal dönüşümün dinamiklerinin varacağı kapitalist değerler, Çukurova'nın bütünsel değişimini özetlemektedir.

Yaşar Kemal'in aile yaşamının bir bölümünü anlattığı *Kimsecik* üçlüsü, kadın temsillerine dair veriler aktarmaktadır. İlk cilt *Yağmurcuk Kuşu*, baba katillğine giden öksüz bir çocuk ile korkuyla hemhal olmuş üvey kardeşi Mustafa'yı odağa alan olaylardan oluşmaktadır. Roman ilerledikçe babasını öldüren, ona aşık Dal Emine ile cinsel birliktelik yaşayan öksüz Salman, zamanla bir korku nesnesi haline dönüşür.

İnsanın emeğini sömüren ağalar bir yanda diğer yanda yoksul köylerde yaşayan insanlar arasında, babasını kimseyle paylaşamamasının, onu katletmeye vardırıran davranışından sonra Salman dağlara çekilir. Baş belası bir eşkıyadır artık. Roman boyunca yaşlı kadınlar ailelerde başköşededir. Yazar ayrıca savaşların kadınlarda yarattığı duyguya yer verir. Yine çocuğu olmayan kadınlar rahatlıkla ikinci eşe rıza gösterirler. Zero çocuğu olmayınca önceleri, eşine çocuk doğuracak bir eş almasını bile önermiştir. Ancak eşi İsmail bunu yapmaz. Diğer yandan kırsal toplumsal yapıda kadınların köyde yerine getirdiği işler benzerdir: inekleri sağıp yayık yaymak, yemek pişirmek, tereyağı yapmak, sofrta kurmak, çocuklara bakmak, eşlerinin temizliğine kadar birçok işle ilgilenirler. Ekonomik durumu iyi ailelerde hizmetçi kızların çalıştırıldığı görülür. Örneğin Müslüm Ağa'nın yanında hizmetçi kızlar çalışmaktadır (Kemal, 1998b).

Serinin ikinci cildi *Kale Kapısı* 'nda İsmail Bey, oğulluğu Salman tarafından öldürülmüştür. Büyük bir törenle ölü gömülür. Salman, Mustafa'yı da öldüreceğini söylediğinde Zero onu öldürtmek için çok fazla para harcar, eski eşkıyaları gezer, bu arada aile giderek yoksullaşır. İsmail Bey'in arkadaşı Milletvekili Arif Saim Bey aileye verdiği desteği çeker. Mustafa korku cehenneminde yaşamaya devam eder. Yaşar Kemal, *Kale Kapısı* romanında düşsel malzemeyi, mitolojik öğeleri, doğaüstü olanı getirip roman hamuruna yedirir. Ancak her şeyden önce romanına konu ettiği insanları/toplulukları/halkın gerçekliğini canlı bir şekilde betimler. Kültürleriyle, sorunlarıyla, birbirleriyle ilişkileriyle, kasaba-köy-kentteki insan insan, insan toplum, insan doğa bütünleşmesini bütün çelişkileriyle en ayrıntılı yanlarıyla sunar. Kadının ve çocuğun toplumda gördüğü değer de romanın kurucu kimliğinde önemli bir yer kaplar (Kemal, 1999b). Son cilt *Kanın Sesi* 'nde eşkıya Salman'ın sonu, sürüsünü aldığı bir çobanın elinden olacaktır. *Kanın Sesi* 'nde kadınları fiziksel özellikleriyle, düşünsel yapılarıyla, güzellikleriyle, iyi nitelikleriyle ele almak ve okuyucuya sunmak çarpıcı bir özellikken, kadının köy yerinde çalışma koşullarını yansıtan görüntüsüyse şöyle verilir: "Öküz, manda, at arabaları, harmancıları, harman savuranları, sırtlarında yabaları, tırmıkları, kollarında orakları köylüleri, ak başörtülü yaşlı kadınları, başlarına kırmızı yeşil, sarı, turuncu ipekliler bağlamış kızları, gelinleri geçiyorlar..." (Kemal, 1999c, s. 103). Köy toplumundaki kadınların sosyal-ekonomik durumlarını, her ne kadar Mustafa'ya yoğunlaşsa da yazar, roman dekoruna başarıyla yerleştirmiştir.

Yaşar Kemal'in *İnce Memed* nehir romanının değerlendirilmesi: *İnce Memed 1* ile başlayan seride romanın geçtiği yörede çok güçlü bir patriyarkal örgütlenme söz konusudur. Ağalar, beyler, bürokratların hepsinin erkek olduğu toplumsal koşullarda kadınların aleyhinde inşa edilmiş bir toplum gerçekliği romanın içeriğinde önemli bir yer tutar. İlk ciltte beş köyün sahibi Abdi Ağa köylüye şiddette sınır tanımadığı gibi toprak gelirlerini elinde tutar. Annesiyle yaşayan Memed tarlalarda zor koşullarda çalışmaktadır. Memed'in nişanlısı Hatçe, Abdi Ağa'nın yeğenine verilir. Bunun üzerine iki sevgili kaçır. Sonrasında Memed'in annesi öldürülünceye kadar Ağa ve yeğeni Veli

tarafından dövülür. Hatçe köye döndüğünde Abdi, çıkan çatışmada Veli'nin öldürülmesini ona yıkmış ve cezaevine attırıştır. Hapisteki Hatçe, Kozan'a götürülürken Memed tarafından kaçırlır. Hatçe'nin yanında hapisnede tanıştığı Iraz vardır. Bütün kışı bir mağarada geçirirler. Mağara basıldığında Hatçe doğum yapmaktadır. Bu esnada jandarma kurşunu Hatçe'yi öldürür. Erkek çocuğunu Memed, Iraz'a verir. Sonraki ciltlerde ne Iraz ne de çocuk üzerine bir bilgiye rastlanır... (Kemal, 2000a). Yazar, Hatçe'nin kendi iradesinin dışında bir ağa yeğenine satılmasıyla, Hatçe'yi kaçıran İnce Memed'in annesinin aynı ağa tarafından dövülerek öldürülmesinin normalleştirebileceği bir ataerkil sosyal sistemi açığa çıkarmaktadır.

İnce Memed 2'te erkek egemen toplumsal gerçek tüm yoğunluğuyla roman izleğindedir. Anavarza toprağının paylaşımı için Ali Safa Bey, Arif Saim Bey gibi zenginleşmenin dalavereli yollarıyla işini yürütenler romanda tanık olacağımız tiplerdir. Ali Safa Bey toprakları almak için köylülerin evlerini bile yakar. Dağa çıkan İnce Memed sosyal bir eşkiya yönüyle varlığını kabul ettirmeye başlamıştır. Kadın karakterler açısından bakarsak, İnce Memed, Koca Osman'ın evine uğradığında Kamer Hatun'u, Yaşar Kemal yaşlı kadın roman kahramanı olarak okuyucuyla tanıştırır (Kemal, 2000b). Kamer Hatun ile Hürü Ana, *İnce Memed* serisinde güçlü kişilik özellikleriyle İnce Memed üzerinde etkiye sahiptirler. Yazar, erkeği odağa alarak kurgulanmış bir roman anlayışının çok ötesinde, özellikle bu yaşlı roman kahramanlarını erkek egemen topluma karşı gelişleriyle aktarırken, köy insanının içine düştüğü çaresizlik, umutsuzluk, yoksulluk sarmalını eşkiyalar, ağalar, hukuk dışı işleyen bir bürokrasinin eleştirisiyle yapar. Romanın ana kadın karakterlerinin sağlamlığı, toplumun önünde oluşları, çoğu zaman yazarın sosyal düşüncesinin temsili şeklinde hareket etmeleri, adaletsizliğe, eşitsizliğe ve ezilmişliğe tepkileri bu serinin göze çarpan yanıdır. Aşk ve cinsellik de kabaca anlatılmaz. Seyran örneğinde gördüğümüz gibi kadın aşkı başlatan ve sürmesini sağlayan karakterdir.

Üçüncü ciltte yaralanan İnce Memed eşkiyalığı bırakmaya karar vermiştir. Hürü Ana tepki gösterse dahi bırakmıştır ve Seyran ile evlenmiştir. Hürü Ana'nın hem İnce Memed hem de okuyucu için romandaki ağırlığı şöyle anlatılır: "O Hürü Ananın yüzünü gören, sıcak sevgisinden tadan mutsuz olamaz, adam öldüremez, kötülük yapamazdı. Memede, taa çocukluğundan bu yana güç olmuş, sevgi kaynağı olmuş, en karanlık günlerinde, Hatçenin ölümünde bile onun sevgisi, kendinden umudunu kesmişken bile, onun sıcaklığı, aydınlığı içini ağartmış, onu yaşama döndürmüştü" (Kemal, 2000c, s. 434).

Son ciltte İnce Memed eşi Seyran, Hürü Ana ve çoban Müslüm ile Akdeniz'de bir kasabaya yerleşmiştir. Girit göçmeni yaşlı bir kadından ev satın almıştır. Çeltikçi Şakir Bey, İnce Memed'in arkadaşlık kurduğu Zeki Nejat'ın ölümüne neden olacaktır. Çeltik ekiminin usulsüzlüklerine karşı duran bu aydın kişinin öldürülmesi İnce Memed'i

uykusundan uyandıracaktır. Şakir Beyi öldürüp dağa gider. Kırkgöz Ocağı'ndan Anacık Sultan'ı ziyaret eder, bu ermiş kadın dualarla Memed'e yakasız bir gömlek giydirir. Ne var ki Anacık Sultan eşkıyaya yardım ettiği için getirildiği karakolda döve döve öldürülür. Toroslar'da yaşayan insanların ermiş kabul ettikleri bu yaşlı kadının öldürülmesi, erkek egemen toplumun bir başka acımasız yönüdür.

Yaşar Kemal'in romanlarında yaşlı kadın karakterlerinin genel özellikleri arasında haksızlığa karşı gelişleri, umut ve sevgi dolu oluşları, ataerkil kurumsallaşmanın; muhtar, jandarma, bürokrat gibi unsurlarının aşağılayıcı davranışları karşısında toplumda düşüncelerini korkusuzca ifade etmeleri gelir. İnce Memed'in atının başına konan ödül için yollara düşmüş jandarmaların, atın görüldüğü bir köyde, köylüye dayak attıklarında yaşlı Zöhre'nin erkek otoritesine karşı duruşu, üzerlerine gitmesi yazarın yaşlı roman kahramanlarının bu niteliklerini yansıttığı bir örnektir. İnce Memed'in dağa çıkışı duyulduğunda kasabada komisyonlar kurulur. Yeni planlar yapılır. Bunlar arasında eski eşkıyaları kullanmak vardır. Bunlardan birisi Bayramoğlu'dur. Kasabanın ileri gelenlerinden milletvekili Arif Saim Bey, Bayramoğlu'nu ikna etmek için çiftliğini kurşunlattığını söyler. Ya ekipte yer alacaktır ya da üzerine yıktığı bu iftira nedeniyle asılmasını sağlayacaktır: "Asılacaksın," diye bağırdı Arif Saim Bey. "Seni bu kasabanın ortasında astıracağım. Bütün bu suçlarının, canavarlıklarının cezasını ipin ucunda sallanarak çekeceksin. Korkma, o senin pis leşine o köylü orospuları ağıtlar, türküler söyler, halaylar..." (Kemal, 2000d, s. 404). Kadını, "köylü orospular" diyerek aşağılayan zehirli bir dil, burada da karşımıza çıkar.

Çukurova'nın yoksul dağ köylerinin sosyal hali, kimi zaman ağa beslemesiyle dağda tutulan eşkıyalar, haksızlığa uğradığı için dağa çıkan İnce Memed'lerin kasabadaki algısı aslında sevabıyla günahıyla Tek Parti Dönemi'nin kimi yanlışlarının kasabadaki ağalarla, memurlarla, güvenlik unsurlarıyla köylüyü mâhkum ettiği yerde kristalize olur. Şüphesiz ki roman bu anlamda da birçok çıkarımda bulunmaya olanak tanıyacak kadar olay yüklüdür. Öte yandan giden Ermeniler'in topraklarından nemalanan, köylülerin topraklarını hilelerle üstlerine alan ağalar, eşleri askere gidip dönmemiş dul kadınların mallarına konanlar, çeltik tarımının sıtmadan kırdığı insanları önemsemeyen, ırgatın hakkını çalan ağaların varlığı Tek Parti iktidarının gidişinin de sosyolojik kodlarını içinde taşır. Sonuçta kadınlar, erkekler, çocuklar açısından yürüttüğü adalet mücadelesi ve haklılığı nedeniyle, "bütün Alevi Dedeleri, bütün Sünni İmamaları, bütün kızlar, kadınlar ermiş saymışlar İnce Memedi..." (Kemal, 2000d, s. 423).

Yaşar Kemal'in *Binboğalar Efsanesi*'nde, Ceren kız romanın kadın karakterleri arasındadır. Kadınların, Yörük toplumunda sosyal statüsü yüksektir. Günlük yaşam pratikleri içinde toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranmakla birlikte, kamusal alanda katılımcı ve belirleyici olabilmektedirler. Kadınlar açısından romandaki sorsal, Yörüklerin toprağa yerleşmek için toprak sahipleriyle kızlarını evlendirmeye

razı olmalarında belirginleşir (Kemal, 2001b). Bu zorunlu birliktelikler, kadınların kendi yaşamlarını sonlandırabilmelerini beraberinde getirebilmektedir. Kadınların kararlarına saygı gösteren bir kültürün gelmiş olduğu bu aşağılayıcı aşama, toprağa yerleşip yaşamak uğruna bir çıkış kapısı aramalarından gelir. Yazar *Hüyükteki Nar Ağacı*'nda ise Çukurova'ya çalışmaya giden Memet, Yusuf, Hösük ve Aşık Ali'nin dünyasından Çukurova'daki değişimi, makinelerin toprağa girmesiyle artan işsizliği, makinenin nimetleriyle tanışan yeni ağaları, yoksul köyleri, ekmek göçünü, *yokluğun ateşten gömlek* olduğu, insan ilişkilerinin değişimini anlatırken, köylerde yoksulluk sarmalındaki kadınların günlük yaşam şartlarını da örnekler (Kemal, 2000i).

Yaşar Kemal, *Bir Ada Hikâyesi* adıyla yazdığı roman serisinde mübadillerin yaşamlarından kesitler sunarken, kadın roman karakterlerine bir adada yeni bir yaşamın inşasında önemli roller verir. Yapıtın ilki *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*'da mübadele sonrası boş kalan Karınca Adası'na ülke dışından ve Anadolu'dan gelen insanların dramlarını okuruz. Rumlardan kalan evlere yerleşenlerin yanında gidenlerin ucuz bahçelerini, konaklarını, topraklarını kapatmaya çalışan Çukurova'nın ağalarının zihniyetindeki tiplere benzer insanlar eksik olmaz. Karınca Adası, Çanakkale Savaşı'nda yaralıların tedavi edildiği yerlerden biridir. Mal Müdürü Abdülvahap Bey'in Poyraz Musa'ya anlatımıyla “Adanın Rum kadınları, kızları hasta bakıcılık, açılık yapıyorlardı...” (Kemal, 2001a, s. 24), değerlendirmesi toplumsal organizasyon açısından daha gelişmiş bir toplumu işaret eder. Romanda, Poyraz Musa, Anadolu'da birçok savaşa katılmış, Yezidi kırımına tanıklık etmiş, çölde bir Arap emirinin öldürülmesinde yer aldığı için, öldürülme tehlikesiyle Abbas olan adını değiştirerek kaçmış, adaya gelmiş bir insan olarak sunulmaktadır. Önceleri adayı kimseler beğenmez, gelen de gider. Ancak zamanla insanların adaya ilgisi artacaktır. Adaya yerleşen ailelerde kadınlar yeni toplumun olgunlaşmasında yer alırlar. Öncelikle toplumsal cinsiyet rollerine uygun işlevleri yerine getirerek bunu yaparlar. Her zamanki gibi ev kadınları sofraları hazırlar, konukların en iyi şekilde ağırlandırmaları için çalışırlar. Yaşar Kemal'de sıkça tanık olduğumuz saygın yaşlı kadınlar, bu romanda Melek ve Lena örneğinde karşımıza çıkar. *Karınca'nın Su İçtiği* cildinde Poyraz Musa (Abbas) geçmişin yükü altında yatağından sıçrayarak geçirdiği günlerle adayı yaşanılır kılmak için uğraş vermektedir. Musa Kazım iki kızıyla Girit'ten gönderilmiştir. Kavlakzade Remzi ise adada gidenlerin geride kalan mallarına konup para kazanma hırsı olan yeni ağa tipidir (Kemal, 2002a).

Tanyeri Horozları'nda Nişancı Veli'nin ifadesiyle “karınca'nın su içtiği...” ve “tanyeri horozları ötüşünce” artık bir yerleşim olduğunun kabul edildiği bu adada, insana ve kültüre değer veren bir toplumsal birlikteliğin kurulması süreci olacaktır. Savaşlar Anadolu'da büyük nüfus hareketliliklerine neden olmuştur. Ada, savaşı yaşayan insanların sorgulamalarına sahne olmaktadır. Savaşın açtığı derin travmalar Poyraz Musa'nın kanlı uykuları, Sarıkamış'tan gelen asker kaçağı Hasan'ın asılma korkusu, annelerin, savaşa gidip dönemeyen çocuklarını beklemesi, romanı savaşı ve mübadeleyi

merkezine alan bir yapıya taşır. Mübadele tarafların, halklarına sormadan aldıkları bir karardır. Kaçak Hasan'ın korkusunu gören kasaba esnaflarından Hayri Efendi'nin acısı trajiktir: “Keşki benim oğullarım da kaçsaydı,” dedi. “Çanakkale neye yaradı ki, düşman zırhlıları gene Boğaza girdi, geldi Dolmabahçenin önüne demir attı” (Kemal, 2002b, s. 114).

Yaşar Kemal, mübadele sürecinin sosyal sonuçlarına eğilirken, savaşların toplumda açtığı yaralara daha çok yer vermekte; erkeklerin karar verdiği savaşlarda kadınların karşı karşıya kaldığı sosyal sorunları ise bir sosyal bilimci duyarlılığıyla okuyucuya taşımaktadır. Mübadelenin ağır sürecine katlanamayarak ölen kadınlar, yerleştikleri toplumlarda uyum ve dışlanma sorunu yaşayanların yanında, savaşlarda eşlerini ve çocuklarını kaybeden kadınların dramları kadın üzerinden bir savaş kritiği yapmamıza olanak sağlamaktadır.

Anadolu ve Yunan sürgünlerinin toplandığı adada Lena, insanla dolan adaya tüm sevgisini vermektedir. Poyraz Musa'yı bir oğul gibi benimser. Karınca Ada'sına gelen herkesin evlere yerleşmelerine diğer kadınlar da yardımcı olur. Farklı kültürlerden gelen insanların çoğaldığı çokkültürlü adayı bir bütün olarak veren yazarın, kadınları mevcut toplum içindeki toplumsal cinsiyet rolleriyle yer yer roman içeriğine taşıdığını söylemek mümkündür. Ancak kadınların insan ilişkilerini düzenleyici yönlerine duyulan güven ve adaya her yeni gelen insan gruplarının kaynaşmasında saygın tutumları ile savaşı eleştirel yönleri dikkate alındığında bir farklılıkla karşılaşmaktayız. Yaşar Kemal, bu roman serisinde kadın roman karakterleri yolu ile feminist edebiyat eleştirisinin olanaklarını genişletecek bir gerçekliği sunmayı başarıyor. Yaşar Kemal'in bu roman serisinde kadınların toplum içindeki yerleri ve sosyallikleri yüksektir. Kuşkusuz bir romanda kadının eşit görünürlüğü, o romanın demokratik ve gelişmiş olduğunun bir ölçüdür.

“*Bir Ada Hikayesi*” romanının son cildi “*Çıplak Deniz Çıplak Ada*”da, Zehra ve Nesibe sevdiği insanlarla evlenmektedirler. Zehra'nın babasından düğün için istedikleri, gelip yerleştikleri coğrafya hakkında bilgilerinin olduğuna ve çokkültürlülüğe verdikleri önemle ancak anlaşılabilir. Babalarından Anadolu'nun bütün kültürel renklerini halaylarıyla içine alan bir düğün düzenlenmesini talep etmelerinden bunu çıkarırız (Şeker, 2019, s. 426). Bu isteği romanda şöyle dile getirirler: “...Karadenizlilerin halayları, Kürtlerin halayları, Erzurumluların halayları. Bizim düğünlerimizde Alevilerin halayları, Kazdağlıların halayları da olsun. Bunları düğünümüze getirirsen, sen de mutlu olacaksın, biz de mutlu olacağız” (Kemal, 2012, s. 255).

Yaşar Kemal'in *Kuşlar da Gitti* yapıtı, İstanbul'da bir grup yoksul çocuğun etrafında dönen olaylardan oluşurken, yazarın kendisi de üst anlatıcı olarak romanda yerini alır. Sonbaharda Florya'ya doğru akın eden çeşitli kuşları, tuzaklar yolu ile tutup satan çocukların yaptıkları bu iş bir gelenektir. Bu gelenekte çocuklar kuşları “yakalayıp

Hristiyanısa kiliselerin, Yahudiye sinagogların, Müslümansa camilerin önünde azat buzat, beni cennet kapısında gözet” (Kemal, 2000ğ, s. 11) diyerek satarlar. Bu çocukların çoğunun trajik bir yaşam öyküsü vardır. Roman içinde gecekondu semtlerindeki yoksul kadınlar bir ara fon olarak beyaz sayfalara düşer.

Yazarın *Teneke* yapıtında; çeltik ağalarının çeltik ekme ruhsatı almak için genç kaymakamla aralarındaki amansız mücadelesi, yalan ihbarlarla ağaların zaferiyle sonuçlanan olaylarda köylülerin yaşadıkları anlatılır. Halkçı kaymakamın köylülerin yanında yer alması, aleyhinde karalama kampanyalarının yapılmasına neden olur. Kaymakam Fikret Irmaklı, arkasından teneke çalınarak Kars Kağızman'a gönderilir. Romanda çeltik tarımının ortaya çıkardığı halk sağlığı sorunlarına, çocuk ölümlerine, köylerin su altında kalmasına karşı mücadelede seslerini en çok yükseltenler arasında kadınlar yer alır. Roman yoksul aileleri dokusuna alırken, mücadelede kadınları özellikle yaşlı kadınları ön planda aktarır (Kemal, 2000h).

Yaşar Kemal'in *Yılanı Öldürseler* yapıtı, Çukurova'da annesini öldüren bir çocuğu anlatır. Çocuğu, anne katili olmasına sürükleyen koşulları oluşturan, tarıma dayalı toplumun küçük bir köyünde ataerkil insanların bakış açıları etrafında olaylar döner. Çukurova ekolojisiyle sunulan romanda, dokuz yaşındaki Hasan'ın gerçek öyküsünde; babaannesinin baskısıyla, babasının öldürülmesinde payı olduğu düşünülen annesini öldüren çocuğun psikolojik geriliminin yüksek dünyasını okuruz (Kemal, 2001c). Büyükanne, gelini Esme'ye, oğlu Halil'in ölümünden sorumlu tuttuğu için öfke duymaktadır. Oysa Esme, Abbas isimli biriyle aşk yaşarken, Halil tarafından kaçırılıp tecavüz edilmiştir. Hasan doğduktan sonra, Esme Abbas ile görüşünce, sevgilisi ve eşinin sonu olur. Abbas ve Halil çıkan çatışmada ölür. Bunun üzerine bir başına tüm köyün huzurunda şiddet gören Esme'den oğlu Hasan'ı bırakıp gitmesi istenir. Kabul etmez. Bunu bir kan davası haline getiren büyükanne, gelinini torununun gözünde aşağılamaya ve suçlu göstermeye çalışırken her seferinde başkalarıyla birlikte olduğunu dillendirir. Hasan'ın cinayet işlemesi, erkek egemen düşünce sistemini yeniden üretme rolünü üstelenen büyükannesinin dolduruşuyla olur. Yaşar Kemal burada, oğlunun Esme'yi kaçırıp tecavüz edip, zorla evlendirilmesini bir yana bırakarak hem erkek torununu elde etmek hem de gelinini dışlayan bir yaşlı karakter üzerinden, arka plandaki ataerkil toplumsal işleyişin bir eleştirisini yapmaktadır.

*Ağrıdağı Efsanesi'*nde ise Kavalcı Ahmet'in kapısının önüne gelen atın geri iade edilmemesiyle başlayan bir aşk öyküsü işlenir. At, Beyazıt Paşası Mahmut Han'a aittir. Atı geri vermeyen Ahmet zindana atılır. Buradayken Mahmut Hanın kızı Gülbahar ona aşık olur. Zindanda birlikte olurlar. Babası durumu öğrenince, Gülbahar bir tutam saç karşılığında zindancı başından Ahmet'in salıverilmesini ister (Kemal, 2000ı). Romanın sonunda iki aşık buluşurlar. Ancak Ahmet kendisini zindandan kurtaran Gülbahar'dan uzak durur. Her şey Gülbahar'ın zindancı başına verdiği bir tutam saçta

düğümleir. Aşık olduğu kadın, kendisini kurtarmak için bir tutam sacını vermiştir. Bunu kabullenmeyen Ahmet, yaşamına son verir; arkasından da Gülbahar. Ahmet'in davranışları, kadına karşı hiçbir insani boyut barındırmaz. Feodal toplumun belirgin özelliği, kadının bir meta düzeyinde görülmesidir. Erkek aracılığıyla kendisini yeniden üreten feodal ataerkil toplumun Ahmet'te dışavurumu, roman yazarının okuyucuda uyandırdığı feminist bilincin yanında sosyolojik düşünmeyle ilişkilendirilebilir. Yazar, kadın aleyhine bir sosyal-ekonomik sistemin gerçekliğini, romanın sosyolojik dokusunda estetize ederken adeta bu ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır.

Yazarın İstanbul Menekşe'de geçen *Deniz Küstü* romanı; değişen İstanbul'u, denize kıyılı bir gecekondu semti Menekşe'deki toplumsal yaşamı, farklı kültürden (Laz, Çerkes, Kürt, Tatar vb.) insanların çalışma koşulları, bir arada yaşama kültürleri, aile içi şiddet, sokakta tutunmaya çalışanlar, bazı nitelikleriyle sosyal bir eşkıya özellikleri verilmeye çalışılan gangster Zeynel Çelik ve balıkçı Çerkes Selim'in trajik öyküsüyle kurgulanır. Yazar bir üst anlatıcı rolüyle romanda yer almaktadır (Kemal, 1998c). Romanda kadınların toplum içindeki durumları eleştiriye açıktır. Komşuluk ilişkilerini sürdüren kadınlar, çalışanlar, şiddet görenler, aşık olunanlar hep bir aradadır. Diğer yandan insani boyutlar içermeyen bir teknolojik değişim yalnızca Marmara'da yağları için yunusları kırımdan geçirmekle kalmamakta, ekolojik yıkımla insan ilişkilerinde de etik değerlerin aşındırıldığı sosyal etkileşimleri beraberinde getirmektedir.

Genel hatlarıyla bakıldığında Yaşar Kemal'in, romanlarında kadın karakterlerini insancıl ve toplumcu bir söylem ekseninde geliştirdiği görülür. Yazar, kadın roman karakterlerine toplum içinde karşılaştıkları olaylarda ve erkek kadın ilişkilerinde kendi düşüncelerini ifade etmelerini sağlar. Toplumsal engellemelerin ve ataerkil bariyerlerin yanında, kadın roman karakterleri sosyolojik olarak aydınlanmış gibidirler. Teorik bir çerçeve sunması yönüyle Bauman'ın şu ifadelerini burada anmak gerekir: "sosyolojik aydınlanmanın bir sonucu olarak daha canlı, daha etkili ve akılcı olabilecek şey, ister kadın ister erkek bütün bireylerin onlara kaderleriymiş gibi sunulmakta olan yaşam biçimini gerçekten isteyip istemediklerine karar verme yetilerinin birinci koşulu olan kendi kendilerini şekillendirme ve kendilerini ortaya koyma becerileridir" (Bauman, 2017, s. 301). Yazar bu tutumu roman karakterlerinde üst anlatıcı rolüyle, büyük oranda yansıttığı gibi sorunlar karşısında roman karakterlerini kolektif bir duruşa da götürmektedir. Dolayısıyla aydınlanmaya giden romancının düşünsel beklentisi, romanı yoluyla insana insanlaşma olanağı yaratmak ya da toplumsal ilerlemeyi desteklemek ve adaleti savunmak amacıyla örtüşmektedir. Ayrıca Yaşar Kemal'in özgün roman dili kadın ve erkek roman karakterlerinin dünyasında, doğrudan toplumsal hakikati sorunsallaştırır. Adaletsizliğe uğrayanların karşısında despotizmi temsil edenler; şiddet, baskı, sömürü, insana değer vermeme üzerine kurulu bir çeşitlilikte karakterlerden oluşur. Ağaların, beylerin ve türlü usulsüzlüklerle zenginleşmiş kişilerin bürokrasi içindeki uzantılarıyla neler yapabilecekleri okuyucu vicdanında tartışmaya açılır.

Elbette, edebiyatta ya da edebiyat yoluyla bir toplumun 'kolektif bilgi varlığı' oluşturulur, korunur, aktarılır ve sınanır. Edebiyat, kültürel belleği taşır, besler: bu yüzden de 'kültürelilik' özelliği ya da işlevi taşır (Kula, 2008, s. 83-106). Yaşar Kemal romanlarıyla toplumun kolektif yanına vurgu yaparken, oluşturduğu roman karakterleri aracılığıyla insancıl bir kültürü taşıyarak, kadının erkekle eşit olduğu bir toplumsal bütünleşmenin önemini sunar.

Yaşar Kemal'in romanlarındaki kadın karakterler toplumsal bir gerçekliği ifade ederler. Bu arada yazarın, erkek egemen toplumun kadın kimliğine bakışını işlerkenki rolü, onu onurlu bir yere taşır. Evet, kadın iyi işlemeyen bir toplumsal yapıda kötü koşullar içerisindedir. Ama Yaşar Kemal bu kötü gidişi kanıksamayan kadın roman karakterleriyle okuyucuyu yüzleştirir. Öte yandan "günümüzde bile kadın, erkek toplumunun kadınlar için yarattığı imge kafesinde tutuklu olmaya devam etmektedir. Bu nedenle kadının özgür olabilmesi için o tutukevinden kaçıp kurtulması gerekir. Ama nasıl?" (Paz, 1990, s. 219). Nihayetinde bu, feminist edebiyat eleştirisinin yanıtını aradığı sorular arasında da yer alır. Çünkü "feminist eleştiri, erkek yazarların eserlerinde kadına karşı takınılan tavrı meydana koymakla işe başlamış, ataerkil düzende dilin de kadını aşağılayan ve ezme aracı olduğunu belirterek kadın söylemi sorununu gündeme getirmiştir" (Moran, 1999, s. 251).

3. SONUÇ

Yaşar Kemal'in romanlarında, kadını temsil edilen konumda ele alarak yapılan incelemeleri, toplumsal cinsiyet ve feminist edebiyat eleştirisi çalışmalarına bir katkı olarak görmek gerekir. Bu çalışmada da, Yaşar Kemal'in romanlarının sosyolojik dokusuna atıf yapılarak, feminist edebiyat eleştirisi bakımından kadınların sosyal durumlarına ilişkin çikarsamalarda bulunulmuştur.

Yaşar Kemal yaşadığı toplumu tüm değer yargılarıyla ve olanaklarıyla işlerken, kadın karakteri ana figür olarak ele alır. Yaşar Kemal'in romanlarının toplumunda, kadınların, cinsiyetle özdeş tutulmuş birtakım rollerin işlevlerini yerine getirdiği, yani katı olmamakla birlikte toplumsal cinsiyet rollerine uygun davrandıkları da altı çizilmesi gereken bir yandır. Bu saptama, yazarın romanlarında toplumsal gerçeği yansıtmaya adına kadınların lehine bir sürecin yaşandığını söylememizin önünde bir engel teşkil etmemektedir. Yine yazarın kendi roman dilinde kadın düşmanlığının belirtilerine rastlanmamasının yanında, erkek egemen toplumun bir kadın sorunu ortaya çıkardığı ve bunu sürdürdüğünü roman sayfalarında okumak mümkündür.

Yaşar Kemal'in romanlarının sosyolojik içeriği; toplumsal yapıda, kadınların çocuk bakımından, tarlada ve evde çalışmasına, mülkiyet ve geliri yönetmemesine kadar geniş bir aralıktaki olguları tartışmaya açmaktadır. Ancak *emeğin feminizasyonunu* değerlendirmek için veriler kısıtlıdır. Çünkü onun romanlarında kadın ücretsiz aile

çalışanıdır. Karakterler yetersiz sosyal haklardan bir haberdirlers. Pamuk toplamaya giden ailelerde kadınlar tarlada çocuklarıyla beraber çalışsa bile emeğin karşılığı olmayacak kadar bir para, eşlerine ödenir. Bunun yanında genel özellikleriyle insanları eşit gören bir kültürel çevre ve sosyal miras içinde sosyalleşen kadınlar, ataerkil düzenin arkasındaki zihniyetle karşı karşıya geldiklerinde sesini yükseltebilmektedirler. Yani güçlendirilmiş bir kişilikle karşımıza çıkmaktadırlar. Burada hakkının teslim edilmesi gereken şey, yazarın romanlarında kadınlara duyulan koşulsuz saygının, kültürel temelleriyle işlenmiş olmasıdır. Yaşar Kemal'in hemen hemen bütün romanlarında kadınlar toplumsal alanda söz sahibidirler ve toplumu ilgilendiren her konuda düşüncelerini korkusuzca savunabilmekte ve karar alma mekanizmalarında yer alabilmektedirler. Örneğin *Bir Ada Hikâyesi*'nde Musa ile yaşadığı aşkta kadın roman kahramanı Zehra hiç de edilgen değildir. *Kimsecik*'te Zero, eşinin ölümünden sonra ailesiyle ilgili hemen hemen her konuda yetki sahibidir. *Ağrıdağı Esfanesi*'nde Gülbahar ölümü göze alarak, bir despot olan babasına karşı gelmiştir. Sevdiği kavalcı Ahmet'i ölümüne dek yalnız bırakmamıştır. Ne var ki kadınlık kimliğinin cömertliği ve insani değerleri yeri gelmiş karşısındaki erkeğin kendi ataerkil dünyasından çıkmasına yetmemiştir. Erkek karşılığı, ataerkil toplum inşasının kimliğine kodladığı pek çok şeyin üstesinden gelemeyecek şekilde yer bulmuştur. *İnce Memed*'te Hürü Ana başlı başına etkin bir kadın roman kahramanıdır. Yerine göre akıl/konurdur. Erkek egemen kırsal yapı pek de umurunda değildir. Yazar Hürü Ana'yı hâkim ataerkil ideolojinin toplumsal cinsiyetine oturtmaz; özellikle ne kadar özgürleştirici olduğunu İnce Memed'in adalet orjinli mücadelesini savunmak için girdiği tartışmalarda görürüz. Ayrıca *İnce Memed*'de Anacık Sultan'ın manevi ve kültürel yönden Toros yöresinde Türkmenler için zorda kaldıklarında, kapısına varılıp umutlarını tazeledikleri bir ermiş olması, somut olmayan bazı kültürel miras ritüellerini sürdürmesi, erkek iktidarının hoşuna gitmeyen bir şeydir ki, İnce Memed sosyal eşkiyasını desteklediği için karakola götürülür ve orada gördüğü şiddet sonucunda yaşama veda eder.

Yılanı Öldürseler'de sevmediği insanın tecavüzünden dünyaya gelen çocuğu Hasan'a alabildiğine sevgi dolu ve bağlı yaşayan Esmeye, ataerkil toplumu sürdüren büyükannenin etkisiyle oğluna öldürtülmüştür. Aynı şekilde kan davasında "kan" isteyen Karakız Hatun, *Akçasazın Ağaları* roman serisinde, Derviş Beyin oğlunu öldürerek toplumdaki erkek egemenliğinin açıktan açığa karanlık eli olmuştur. Edebiyatta feminist eleştiri kuramından hareket edilerek dile getirilirse, romanlarda görülür "toplumsal cinsiyetin üretiminde" ataerkil unsur yani erkek ne kadar belirleyiciyse kadın da *araçsallaştırılabilmekte* hatta bunun sürmesinde fail olabilmektedir.

Yazarın, kadın benliklerini inşa ederek verdiği etkin örnekler arasında Zeynep ve Hürü Ana yer alır. Kadın romanda özgür/özne midir? Kendi varoluşunu tüm yetileriyle/özellikleriyle yansıtabilmekte midir? Kuşkusuz Yaşar Kemal'in kadın roman kahramanları, yaşadıkları toplumun özelliklerini/psikososyal dışavurumlarını/toplumsal

ilişkilerini/kültürünü yansıtmaktadır. Bu yönüyle Yaşar Kemal, estetik yetkinlikte kendi roman içeriğini oluştururken, ataerkil iktidarın kurduğu ideolojinin dışında hatta tahayyül edemeyeceği bir yerdedir.

Yaşar Kemal'in romancı kimliğiyle, eleştirel yönleri içinde dahi kadının özgürleşmesinden yana olduğu gün gibi ortadadır. Roman evrensel ve özgür bir dünyanın uğraşısı olduğu için, kadın olgusunu işleyiş niteliğiyle Yaşar Kemal, kadının özgürleşmesi düşüncesinin gelişimine sosyolojik bir katkı sağlamaktadır. Yaşar Kemal'in yetiştiği sosyal-kültürel koşulların birikimi, edindiği aydın kimliği, insana bakıştaki felsefesinin olanakları, oluşturduğu kadın roman kahramanlarında da gözlemlenir. Öte yandan erkek egemen bir feodal yapıda kadının ötekileştirilmesine yazarın insancıl roman dokusu fırsat tanımasa da toplumsal gerçekliğe bağlı oluşu, kadın karakterlerin mevcut sosyal konumunu vermesi noktasında aydınlatıcı olmaktadır. Ve kadınların, çoğu zaman erkek egemen toplumunun kötülükleriyle yüzleşebilen ve tepki gösterebilen özellikleri vardır.

Yaşar Kemal'in romanlarında kadın, erkek egemen toplumun onayladığı cinsiyetçi bir gözlükle ele alınmamaktadır. Yaşar Kemal'in romanlarının sosyolojik dokusu feminist edebiyat eleştirisi açısından, buna en olanaklı okumayı sağlamaktadır. Dahası okur olarak birey, Yaşar Kemal'in romanlarında kadınlığın kimlik ve kişilik olarak dışlanmadığını, cinsiyetçi ideolojiye yenik düşürülmediğini görebilmektedir. Erkek egemen ideolojinin kadınlar anlamında çatışma noktalarını çözümlerken, feminist eleştiri yönüyle ataerkil toplumun kadınlarda yarattığı olumsuz sonuçları göstermek adına, Yaşar Kemal'in ne kadar önemli bir işlevi yerine getirdiğini söylemek mümkündür.

Yaşar Kemal romanlarında, erkek egemen ideolojiye ve onun kurduğu toplumsal eşitsizlik kaynaklarına yönelik eleştirel bir tutumu var kılar. Hatta bu duyarlılığın oluşmasında etkin bir izlenim çizer. Feminist edebiyat yapıtları kaleme almak birincil amacı olmamakla birlikte, toplumsal gerçeklere bağlı olduğundan toplumsal cinsiyeti belli oranda yansıtırken, romanlarında oluşturduğu kadın karakterlerin özgürleşimi noktasında, kadının cinsiyetçi bir toplumda temsilini vermektedir. Bu esnada ataerkil toplum eleştirisiyle Türk romanını geliştirdiğini/özgürleştirdiğini de unutmamak gerekir. Yaşar Kemal'in romanlarında kadın karakterler ne bir ötekidirler ne de dışlanmaktadırlar. Kadın, adaletsiz bir toplumda, erkeklerin kurduğu ve yönettiği güç ilişkileri içinde söz hakkı bulunan ve iradesini özgürce beyan eden konumdadır. Yaşar Kemal'in romanlarını okuyanlar, kadınların çok zor koşullarda yaşam stratejileri üretmek noktasında "iyi" olmak ya da "umut ve sevgi" dolu olmak dışında olumsuz bir duygu içinde olmadıklarını tüm çıplaklığıyla duyumsar. Kadınlar günlük yaşam içinde kendilerini büyük ölçüde temsil etmektedirler.

Son tahlilde Yaşar Kemal kanon niteliğindeki romanlarıyla, Çağdaş Dünya Edebiyatı'nın, hakikati işleyen saygın yazarları arasındaki ölümsüz yerini almıştır.

Anadolu tarihinde ortaya çıkan trajik olayları, okura vekaleten yaşatır ve anımsatır. Burada romanın toplumsal bellekle ilgili işlevini başarıyla yerine getirir. Romanlarında toplumsal tarihsel gerçekleri aklama girişiminde bulunmak bir yana bu gerçekleri bir varoluş içinde roman estetiğiyle bütünleştirir. Türk romanının demokratikleşmesine kattığı değer, kadın lehine gelişen insancıl bir felsefeyi içinde barındırır. Bu anlamda romanı değişen hayata sadakatle bağlıdır.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

KAYNAKÇA

- Aytemiz, U. B. (2016). “Edebiyat ve toplumsal cinsiyet”, *Toplumsal cinsiyet tartışmaları* içinde (s. 51-66). (F. Saygılıgil, Ed.). Ankara: Dipnot.
- Bauman, Z. (2017). *Akışkan modernite*. (S. Okan Çavuş, Çev.). İstanbul: Can Sanat.
- Boratav, N. P. (2017). *Folklor ve edebiyat 1*. Ankara: Bilgesu.
- Çakır, S., Alkan, A. (2014). “Osmanlı İmparatorluğu’ndan modern Türkiye’ye cinsiyet rejimi: süreklilik ve kırılmalar”, *1920’den günümüze Türkiye’de toplumsal yapı ve değişim* içinde (s. 229-271). (F. Alpkaya, B. Duru, Drl.). (3.bs.) Ankara: Phoenix.
- Eagleton, T. (2015). *Edebiyat nasıl okunur?* (E. Ersavcı, Çev.). (2. bs.) İstanbul: İletişim.
- Ercan A. Cemile. (2014). *Cinsiyetin toplumsal rol’deki yeril/Elfriede Jelinek’in seçilmiş romanlarında kadınlık*. Konya: Çizgi.
- Gough, K. (2016). “Ailenin kökeni”, *Kadın antropolojisi* içinde (s. 53-82) (B. Abiral, Çev.). (2.bs.) Ankara: Dipnot.
- Kalaycıoğlu, S. (2013). “Toplumsal yapı: toplumsal kurumlar, gruplar ve toplumsal değişim”, *Dünden bugüne Türkiye’nin toplumsal yapısı* içinde (s. 5-15). (M. Zencirkıran, Ed.). (4. bs) Bursa: Dora.
- Kemal, Y. (1998a). *Demirciler çarşısı cinayeti, Akçasazın ağaları 1*. (3. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (1998b). *Yağmurcuk kuşu, Kimsecik 1*. (3. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (1998c). *Deniz küstü*. (3. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (1999a). *Yusufoçuk yusufo, Akçasazın ağaları 2*. (3. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (1999b). *Kale kapısı, Kimsecik 2*. (3. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (1999c). *Kanın sesi, Kimsecik 3*. (3. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2000a). *İnce memed 1*. (8. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2000b). *İnce memed 2*. (6. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2000c). *İnce memed 3*. (6. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2000d). *İnce memed 4*. (6.bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2000e). *Ortadirek, Dağın öte yüzü 1*. (5. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2000f). *Yer demir gök bakar, Dağın öte yüzü 2*. (7. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2000g). *Ölmez otu, Dağın öte yüzü 3*. (5. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2000ğ). *Kuşlar da gitti*. (5. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2000h). *Teneke*. (6.bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2000ı). *Ağrıdaki efsanesi*. (8. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2000i). *Hüyükteki nar ağacı*. (4. bs) İstanbul: Adam.

- Kemal, Y. (2001a). *Fırat suyu kan akıyor baksana, Bir ada hikayesi 1*. (12. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2001b). *Binboğalar efsanesi*. (5. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2001c). *Yılanı öldürseler*. (8. bs) İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2002a). *Karınca'nın su içtiği, Bir ada hikayesi 2*. İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2002b). *Tanyeri horozları, Bir ada hikayesi 3*. İstanbul: Adam.
- Kemal, Y. (2012). *Çıplak deniz çıplak ada, Bir ada hikayesi 4*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Kızılcıkelik, S. (2000). *Sosyoloji yazıları*. Ankara: Anı.
- Kula, B. O. (2008). *Kant estetiği ve yazın kuramı*. İstanbul: Doruk.
- Kundera, M. (2014). *Roman sanatı*. (A. Bora, Çev.). (5. bs) İstanbul: Can.
- Levine, C. (2017). *Biçimler/bütün, ritim, hiyerarşi, ağ*. (D. Dinçsoy, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Mackay, M. (2018). *Roman nedir?* (F. Akdoğan Özdemir, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Moran, B. (1999). *Edebiyat kuramları ve eleştirisi*. İstanbul: İletişim.
- Naci, F. (1990). *100 soruda Türkiye'de roman ve toplumsal değişme*. (2. bs) İstanbul: Gerçek.
- Naci, F. (1997). *İnsan tükenmez, Gerçek saygısı*. (2. bs) İstanbul: Adam.
- Paz, O. (1990). *Yalnızlık dolambacı*. (B. Güvenç, Çev.). (3. bs) İstanbul: Cem.
- Suchkov, B. (1976). *Gerçekçiliğin tarihi*. (A. Çalışlar, Çev.). İstanbul: Bilim.
- Şeker, Aziz. (2019). *Kemal Tahir, Orhan Kemal ve Yaşar Kemal'in romanlarında toplumsal cinsiyet açısından kadın-karşılaştırmalı bir inceleme*. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Tharaud, C. B. (2017). *Çukurova Yaşar Kemal edebiyatının temelleri*. (T. Çulhaoğlu, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Timur, T. (2002). *Osmanlı-Türk romanında tarih, toplum ve kimlik*. (2. bs) Ankara: İmge.
- Türkeş, Ö. (2009). "Toplum ve kimlik kurma kılavuzu olarak roman", *Modern Türkiye'de siyasi düşünce, dönemler ve zihniyetler* içinde (s. 844-869). (T. Bora, M. Gültekin, Ed.). İstanbul: İletişim.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Kadın Çalışanlarda Örgüt Kültürünün Kariyer Tatminine Etkisi: Bankacılık Sektörü Örneği

The Effect of Organizational Culture on Career Satisfaction in Women Employees: The Case of the Banking Sector

Lina KARABETTYAN¹

Öz

Örgüt kültürü kavramı, kurum bünyesinde veya kurum dışında çalışanların önemli bir bölümünün benimsediği, uzun süredir kullanılmayan yanı sıra örgüte katılan yeni üyelere de aktarılan varsayım, inanç ve değerlerin tümünü ifade etmektedir. Örgüt kültürü, örgüt bünyesinde faaliyet gösteren bireylerin hem içsel hem de dışarıya yönelik olarak iyi ilişkiler geliştirebilmesi açısından oldukça önemli bir role sahiptir. Örgüt kültürü sayesinde çalışanlar arasında örgütü benimseme ve paylaşım ruhu gelişmekte, birlik ve beraberlik düzeyi artmakta, örgütün amaç ve hedeflerine ulaşması iş tatmini ve performans artışı ile kolaylaşmaktadır. Bu çalışmanın amacı, yoğun çalışma ortamının olduğu kurumsal yapılar olan bankacılık sektöründe kadın çalışanlara yönelik örgüt kültürünün kariyer tatmini üzerine olan etkisinin regresyon yardımıyla belirlenmesidir. Analiz sonucunda, kadın çalışanlar için örgüt kültürü kariyer tatminini %40.5 arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Örgüt Kültürü, Kariyer Tatmini, Kadın Çalışan

Abstract

The concept of organizational culture refers to all of the assumptions, beliefs and values that are adopted by a significant portion of the staff who work within or outside the organization and which are transferred to new members in addition to be being used for a long time. Organizational culture has a very important role to play in developing individuals' good relations –both internal and external- in the organization. Organizational culture helps the adoption of the organization and the development of the spirit of sharing among the employees, the increase in the level of unity and solidarity and enables reaching the aims and objectives of the organization. This study investigates the conceptual framework and dimensions of organizational culture. The aim of this study is to determine the effect of organizational culture on the career satisfaction of woman employees in the banking sector, which has an institutional structure with an intensive working environment, with the help of regression. As a result of the analysis, organizational culture increases career satisfaction for woman employees by 40.5%.

Keywords

Organizational Culture, Career Satisfaction, Woman Employees

¹ Sorumlu Yazar: Lina Karabetyan (Dr.), Kazım Silivri Sokak, Birlik Apt. No: 12 D: 7 Yeşilköy, Bakırköy, İstanbul, Türkiye.
E-posta: linakarabetyan@hotmail.com ORCID: 0000-0001-5250-871X

Atf: Karabetyan, L. (2019). Kadın çalışanlarda örgüt kültürünün kariyer tatminine etkisi: Bankacılık sektörü örneği. *Istanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 19, 1–52. <https://doi.org/10.26650/iukad.2019.19.003>

1. GİRİŞ

Örgütler, bireylerin sınırlı fakat farklılık gösteren yeteneklerinden yararlanmaktadır. Bununla birlikte, örgüt yalnızca içe dönük bir sistem olmayıp çevresiyle daima ilişki içerisinde (Demir, 2005, s. 14). Örgütü, “iş bölümüyle belirli bir hiyerarşi ve sorumluluk düzeni içerisinde açık ve ortak bir hedefe ulaşılması amacıyla bazı insani faaliyetlerin mantıklı bir biçimde tasarlanması” olarak tanımlamak mümkündür (Kök ve Özcan, 2012, s. 114). Toplumsal bir sistem olan örgüt, toplumsal ihtiyaçların belirli bir kısmının karşılanması amacıyla belirli amaçlar doğrultusunda güçlerini birlikte kullanan insanlardan meydana gelmektedir. Çevreleriyle sürekli olarak iletişim halinde oldukları için, içerisinde buldukları çevrenin yapısı ve özellikleri örgüt açısından büyük önem taşımaktadır (Uçkun vd., 2013, s. 70). Örgüt bünyesindeki herkes aynı kültür yapısına sahip değildir. Bu farklılık, yöneticiler için sorun oluşturabilmektedir. Çünkü, farklı kültürlere sahip insanları ortak bir amaç ve hedef için bir araya getirmek ciddi bir çaba gerektirmektedir. Bu durum, yöneticilerin örgüt bünyesindeki bireylerin kültürel durumlarını iyi bilmelerini ve buna uygun bir örgütsel yapı tercih etmelerini mecburi kılmaktadır (Altunay, 1999, s. 34).

Kültür, insan davranışları üzerinde önemli etkileri olan ve dolayısıyla da örgütsel performansın artırılmasında büyük role sahip bir unsurdur. Kültür, örgütler açısından farklılaştırıcı ve ayırıştırıcı bir niteliğe sahiptir. Buna karşılık, kültür aynı zamanda bir örgütün belirli değerleri paylaşarak aynı hedefler doğrultusunda bir araya gelmesini ve örgüt içerisinde birlik oluşturarak performansın artırılmasını sağlamaktadır (Çalışkan, 2013, s. 91). Kültür, örgüt çalışanlarının birbirleri arasında kuvvetli bir bağ kurmasına yardımcı olmaktadır. Buradan hareketle örgütün plan, hareket, strateji ve kararlarında kültürün hayati öneme sahip olduğunu söylemek uygun olacaktır (Eğin, 2016, s. 8). Birey, davranışlarının gerçekleşme biçim ve yönünü parçası olduğu örgütte ve içerisinde bulunduğu toplumun kültürel yapıları sayesinde öğrenmektedir. Yöneticiler de birer toplum üyesi olarak çalışanlarının verim düzeyini arttırabilmek için örgüt içi ve örgüt dışı analizlerini yaparak çalışan davranışlarını anlamak zorundadır. Diğer bir deyişle, yönetici bireyin parçası olduğu alt kültürün yanı sıra toplumdaki genel kültür yapısına ilişkin olarak da bilgi sahibi olmalıdır (Sune, 2016, s. 13-14).

Bu çalışmanın amacı, bankacılık sektörü için kadın çalışanların örgüt kültürünün kariyer tatminine etkisini belirlemektir. Bankacılık sektörünün araştırılma nedeni kurumsal kimliklerinin gelişmiş olması, bunun beraberinde örgüt kültürünün de gelişmiş olacağı düşüncesidir.

2. ÖRGÜT KÜLTÜRÜ KAVRAMI

Literatürde, örgüt kültürüne ilişkin olarak şirket kültürü, kurumsal kültür, organizasyon kültürü ve firma kültürü gibi çok sayıda farklı kavram olduğu görülmektedir.

Buna karşılık, tüm bu kavramlar temelde aynı değerlere işaret etmekte ve kapsam ya da anlam açısından kayda değer herhangi bir farklılık içermemektedir (Ataman Unutkan, 1995, s.56). Örgüt de tıpkı kültür gibi pek çok biçimde tanımlanmış, belirli bir kalıba oturtulması mümkün olmaya geniş bir kavramdır (Karcioğlu, 2001, s. 267). Kavramın tanımlanmasının zor olmasının öncelikli nedenlerinden birisi örgüt kültürünün oldukça yeni bir çalışma alanı olmasıyla ilişkilidir. Bu, örgütlere yönelik araştırmalar için yeni bir bakış ve düşünce açısı teşkil etmektedir. Diğer bir sebep ise konunun kültürel özellikleriyle ilgilidir (Yağmurlu, 1997, s. 719).

Pettigrew (1979)'a göre; örgüt kültürü, bütüncül ve bireyin uyumunu sağladığı bir kavram olarak değerlendirilmelidir. Kültürün tanımını şu şekilde yapmaktadır: “*İnsanların belli bir düzen içinde çalışabilmeleri için devamlı bir gerçeklik duygusuna sahip olmaları gerekir. Kültür belli bir grubun belli bir zamanda işlev görmesi için toplumsal ve kolektif olarak kabul ettiği bir sistemdir.*” Öte yandan Schein (1984), örgüt kültürünü “belirli bir grup üyelerinin paylaştığı inanç ve değerler sistemi, grup yaşantısının öğrenilmiş sonuçları, grubun dışsal uyum ve içsel bütünleşme problemlerinin çözümü için öğrenme sürecinin bir parçası olarak geliştirdiği, birbiriyle ilişkili örüntüler” şeklinde ifade etmiştir. Deal ve Kennedy (1982) çalışmasında, işletme kültürünün “iş yapma ve yürütme biçimi” olduğunu belirtmiştir. Bu tanım oldukça geniş kapsamlı olup, işletmedeki ücret şekli, çalışma biçimi, işletmenin çalışanlarına karşı tavrı gibi pek çok olguyu içerisinde barındırmaktadır. Örgüt kültürüne yönelik çok sayıda tanım yapılmıştır. Alvesson (1993), örgüt kültürünü “sosyal gerçekliğe ilişkin değerler ve sayılılar” olarak tanımlamıştır. Deal ve Peterson (1991)'e göre ise, örgüt kültürü örgütün tarihsel gelişim sürecinde şekillenen inanç, değer ve gelenekler örüntüsüdür.

Örgüt kültürü, örgütün diğerlerinden farklılaşmasını sağlayan ve seçeneklere yön veren temel değerler sistemidir (Gagliardi, 1986, s. 44). Örgüt üyelerinin paylaştığı inanç, değer, algı ve anlamlardır (Smircich, 1985, s.89). Örgütteki tüm faaliyetlerin yapılaş tarzıdır. Paylaşılan sembol ve anlamlar sistemidir (Robbins, 1994, s. 525). Örgüt üyelerinin paylaştığı inanç, değer, davranış örneği gibi temel görüş ve yaklaşımların değerlendirildiği bir mozaiktir (Kets de Vries ve Miller, 1988, s.56). Değerler, inançlar, törenler, efsaneler ve semboller bütünüdür (Hoy ve Miskel, 1991, s.79). Bir grup insanın diğerlerinden ayrılmasını sağlayan zihinsel programlamadır (Hofstede, 1997, s.112). Cameron ve Quinn (1999) ise, örgüt kültürünün bir örgütün karakteristik temel değerleri, anlamlandırmaları, yaklaşımları ve varsayımları olduğunu ifade etmiştir.

Kavram üzerinde çalışmış bazı bilim insanlarına göre örgüt kültürü, insanların işe dair inançlarının ve hangi görevlerin daha önemli olduğunun anlaşılmasına yardımcı olan değerlerden oluşan bir kümedir. Literatürde kendine yer edinmiş başka bir bakış açısı ise örgüt kültürünü bir örgütün zamanla gelişen ortak değerleri ve inançları olarak

ele almaktadır (Gordon ve Di Tomaso, 1992, s. 784). Örgüt kültürüne yönelik farklı tanımlar bulunmasına karşın tüm tanımlarda yer alan bazı ortak noktalar söz konusudur (Köse vd., 2001, s.223). Buna göre, örgüt kültürünü örgüt bünyesinde faaliyet gösteren çalışanların paylaştığı değerler oluşturmaktadır. Örgüt kültürü, yazılı olmamasına karşın mevcut haliyle benimsenmektedir ve çalışanlar açısından sembolik bir değere sahiptir.

2.1. Örgüt Kültürünün Unsurları

İşletme kültürü; işletme içerisindeki değer sisteminin yanı sıra bu değerleri kuvvetlendiren, bağlayan, yayan ve zaman zaman özetleyen kahramanlar, adetler, mitler, semboller ve kültürel bir ağdan meydana gelmektedir (Erdem, 1996, s. 37). Bunların yanı sıra bu unsurların örgüt üyelerindeki bağlılık düzeyini arttırdığını ve yeni üyelerin örgüte uyum sağlamasını kolaylaştırdığını söylemek yerinde olacaktır. Duncan (1989)'a göre, örgüt kültüründe görünen ve görünmeyen unsurlar mevcuttur. Duncan, görülen öğelerin hikayeler, semboller, törenler, kahramanlar ve örgüte dair fiziksel özellikler olduğunu ifade etmiştir. Görülmeyen öğeler ise anlamlar, değerler, inançlar ve sayılıtlar olarak tanımlanmıştır. Öte yandan, Stoner (1989) örgüt kültüründeki unsurları değerler, gözle görülen davranışsal unsurlar ve sayılıtlar olarak üç grupta toplamıştır. Stoner ve Wankel (1986) ve Sathe (1983) ise, gruplandırmayı örgüt üyelerinin paylaştığı nesnelere, eylemlere veya davranışlara, sözler, duygular veya düşünceler şeklinde dört boyutta ele almıştır.

Trice ve Beyer (1993)'e göre, uygulamalar ve anlamlar şeklinde iki örgüt kültürü unsuru olduğunu ifade etmiştir. Buna göre uygulamalar törenler, semboller ve kahramanlar iken, anlamlar da ideoloji, norm ve değerlerdir. Hofstede (1997)'ye göre, kültür unsurları uygulamalar ve değerler olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Örgüt kültürü unsurları Shein (1988) tarafından ise değerler, temel sayılıtlar ve artefaktlar olmak üzere üç grupta ele alınmıştır.

Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, örgüt kültürüne ait unsurlar genellikle birden fazla temel boyutta değerlendirilmektedir. Değer varsayım, inanç ve ortaçağ inanç düşünsel açıdan bir boyutu oluşturmaktadır. Tavrı, tören ve davranış biçimi gibi eylemler ise ikinci temel boyutta yer almaktadır. Örgütün kullandığı teknoloji ve sembollerin yanı sıra kahramanların ve liderlerin de içinde bulunduğu somut unsurlar diğer bir boyutun göstergesidir (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2001, s. 42). Bu boyutlar ve boyutları oluşturan unsurlar şu şekilde açıklanmaktadır:

Temel Sayılıtlar: Sayılıtlar, herhangi bir değerlendirme veya kanıtlama sürecinde usavurma zincirinin tanımlanması amacıyla bazı halkaların doğru veya geçerli sayılması anlamını taşımaktadır (TDK, 2019a). Kavram, İngilizcede "assumption" olarak geçmekteyken Türkçedeki karşılığı "varsayım" veya "hipotez" olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte literatürde "varsayım" kelimesinin yanı sıra "inanç" ve "sayılıtlar" kelimelerine de

yer verildiği görülmektedir. Özünde, Şişman tarafından da belirtildiği üzere, insanların belirli bir konuda tartışmasızca kabul ettikleri doğrular gerçek anlam taşımaktadır. Aynı doğrultuda, temel sayılılar Schein tarafından da idrak etme huyu, düşünce, hisler ve tartışmasız olarak doğrudan kabul edilen inançlar biçiminde tanımlanmıştır.

Temel Değerler ve Normlar: Değer; olay ya da nesnelerin bir sınıf, bir toplum ya da bir insan için taşıdığı önemin belirleyici niteliği veya toplum, sınıf veya insan açısından önemli olan olay ve nesnelere şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2019b). Literatürde, farklı tanımlar bulunmaktadır: değer kavramını bir insanın tercihi doğrultusunda davranmasıyla ilgili bir inanç olması, tercihin ölçütleri veya standartları olması, bir grubun veya bireyin niteliklerini açık veya örtülü bir biçimde gösteren; eylem biçimi, aracı veya amacı arasındaki tercihlere etki eden, arzulanabilir bir kavram olması, belirli durumların diğerlerine tercih edilmesi eğilimi, herhangi bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez oluşuna ilişkin inanç olması bu tanımlamalardan bazılarıdır (Kilit, 2008, s. 4). Örgüt bünyesindeki değer sistemi örgüt bünyesindeki üyeler için iyi-kötü, istenen-istenmeyen, yapılması-yapılmaması gereken gibi ayrımları tanımlamanın yanı sıra davranışların oluşması açısından da temel teşkil etmektedir (Erdem, 1996, s. 38). Örgütün sahip olduğu temel değerler, normların da belirleyicisi konumundadır. Normlar; durum, olay, olgu gibi kavramların açıklanıp yorumlanması konusunda sosyal sistemin üyeleri için rehber niteliğine sahip standart ve sosyal kuralları ifade etmektedir (Şişman, 1994, s. 95). Diğer bir deyişle, norm örgütteki yazılı olmayan kuralları kapsamakta ve örgüt üyelerine neyi yapıp nasıl davranmaları gerektiğine yönelik olarak yol göstermektedir.

Kahramanlar ve Mitler: İnançlar ve temel değerler örgüt özünü oluştururken kahramanlar bu değerleri simgeleyerek ortaya koyan ve kültürün gücünü gösteren unsurlardır (Kozlu, 1988, s. 67). Kahramanlar örgüt bünyesinde takdir edilecek özelliklere sahiptir; ölmüş ya da hayatta, gerçek veya hayali bir karakter olabilmektedir (Şişman, 1994, s. 49). Kahramanlar, örgüt bünyesinde liderlik rolü üstlenmekte ve örgüt üyeleri için motivasyon artırıcı, yol gösterici olmaktadır. Mitleri kendi içinde rasyonelleştirici, değerlendirici, nitelendirme veya uzlaştırma ve ikililik mitleri olarak sınıflandırmak mümkündür (Erdem, 1996, s. 41-42). Rasyonelleştirici mitler, örgütte meydana gelmiş olay ve eylemleri rasyonel hale getirerek birbirleriyle ilişkilendirmekte ve gelecekteki olaylara yönelik olarak yasaları oluşturmaktadır. Değerlendirici mitler iyi-kötü, uygun-uygun olmayan gibi konuların yanı sıra statü farklarına ilişkin olarak da kategoriler belirlemekte ve düzeni oluşturmaktadır. Bu mitler, doğrudan işletmenin değer sistemine dayanmaktadır. Nitelendirme veya uzlaştırma mitlerinde değerlendirici mitlerin ortaya koyduğu özel kategoriler ile kişiler arasındaki zıtlıkları belirleyen öykülerin tamamı söz konusudur. Sözgelimi, “biz, siz, onlar” ve “ben, siz, benim işletmem” gibi. İkilik mitleri, toplumdaki değerlerin yansımaları ve örgütün gerçeğinden yaşam bulan, çalışan değerleri arasında gerçekleşebilecek gerilimleri açıklamaktadır.

Kozlu'nun kahramanlara yönelik yorumundan hareketle mitler “örgütsel değerlerin yeni üyelere öğretilmesi ve eski üyelerin bağlılıklarının kuvvetlendirilmesi amacıyla hizmet eden, örgüt kültürünü güçlendirmeye yarayan araçlar” olarak tanımlanabilmektedir. Mitler, örgüt değerlerine yönelik beğeniye arttırırken özünde örgüt üyelerinin normları öğrenmesine yardımcı olmaktadır.

Törenler: Örgütün başlıca amaçlarını, örgüt açısından kimin önem taşıdığını, kimlerin gözden çıkarılabileceğini açıklayan ve pekiştiren, süreklilik arz eden hareketler tören olarak adlandırılmaktadır (Robbins, 1994, s. 317). Törenler, şirket başarısı açısından büyük öneme sahip kültürel zirve seviyeleridir. İş hayatının tüm alanları için destekleyici, bütünleştirici ve birleştirici bir niteliğe sahiptir. Her şeye tutku, amaç ve ruh pompalayan bu organizasyonlar kültürel temelin başlıca ifadesidir. Törenler örgüt hayatının hemen her alanında gerçekleşebilmekle birlikte çalışanlar tarafından zaman zaman fark edilmeyebilmektedir. Özünde, örgüt kültürünün sürdürülmesi açısından törenler büyük öneme sahiptir (Terrence ve Key, 2001, s. 22).

Örf ve Adetler: Birey, kendisinden hangi davranışın beklendiğini örfler sayesinde anlamaktadır. İşletmenin özel olaylara dair sistematik, programlı, günlük faaliyetlerinin yanı sıra geleneksel kurallarını da kapsayan adetler (rite) işletmeye karşı aidiyet duygusunun geliştirilmesine yardımcı olmakta, temel değerleri yaşatan olayların önemine değinmekte, işletme kültürünün moda eğilimlerinin şekillendirdiği dalgalanmalara karşı dayanıklı olmasını sağlamaktadır (Erdem, 1996, s. 45). Örf ve adetler, törenlerle benzerlik göstermesine ve kutlama, toplantı gibi ritüelleri kapsamına karşın bunlara ek olarak formasyon düzenlemesi, işin yapılma tarzı, konuşma, yazışma şekli gibi konularla da ilgilidir. IBM, işletme normlarını ihlal eden çalışanlarını daha az tercih edilen veya çalışanların daha az istediği bölgeye rotasyonla göndermekte ve bir anlamda çalışanına bu şekilde oyunun dışında kaldığını bildirmektedir. Bu yolla, örgüt tepkilerinde standardizasyon, eskime ve tekrarlanmanın yaşanması örgüt örf ve adetlerinin oluşmasını sağlamaktadır.

Semboller: Sembol, herhangi bir kavramı temsil eden somut nesne, işaret, şekil, söz veya harektir. Eski Yunanca kökenli bir kelime olan sembol, “bir şeyin başka bir şeyle karşılaştırılması” anlamını taşıyan fiilden türemiştir. Sembolün ortaya çıkabilmesi için belirli bir objektif olay veya olgu, düşünsel temele sahip başka bir kavram ya da kendi kavramlarının açılım veya çağrışımlarıyla karşılaştırılmalıdır (Uçar, 2004, s. 24). Semboller, organizasyon açısından anlam taşıyan ve örgüt kültürünün göstergesi niteliğine sahip unsurlar olarak tanımlamak mümkündür (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2001, s. 47). Örgütsel sembolizmin önemi örgüt kültürüne yönelik çalışmalarla aynı doğrultuda seyretmektedir (Şişman, 1994, s. 96). Sembol, kültürel düzenle ilgili işaretler taşımakta; iç ve dış çevreye bu mesajı vermektedir. Örgüt değerlerinin karşılaştırılmasıyla oluşan görsel iletişim de yine semboller aracılığıyla yansıtılmaktadır. Örgütteki değerler ve

kültürel yapı uyarınca örgüt bünyesinde kullanılan işaretler, renkler, semboller ve diğer unsurlar değişebilmekle birlikte özünde daima anlamlıdır. Erdem, sembolleri şöyle ele almıştır (Erdem, 1996, s. 47),

Dış Çevreyle İlişkiler: Bunlara örnek olarak telefona cevap verilmesi, ziyaretçi ve müşterilerin karşılanma tarzı, iletişim biçimi, işletme dışındaki kurum ve kişilerle iletişime geçilme biçimi gibi unsurları göstermek mümkündür.

Davranışlar: Giyinme biçimi, yöneticilerin sahip olduğu tüketim standardı, işletme içindeki ilişki düzeyi ve dil bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Alan Düzenlemesi: Bölüm içi faaliyetlerin işleyiş tarzı, renk kullanımı, alanların materyal ve mimari açıdan düzenlenme tarzı gibi konuları içermektedir.

Zaman Yönetimi: Çalışma saatleri ve bu saatlere yönelik tutumlarla ilgilidir.

Adetler: Adetler, sembolik anlamlar taşımaktadır. Bu nedenle bu madde ödül sistemi, terfi ve değişikliklerin açıklanma biçimi ve iletişim şekliyle ilgilidir.

Tarih: Tarih, işletmenin geçmişine ilişkin önemli olayları sembolize etmektedir.

Logolar: Logolar sayesinde işletmenin iç ve özellikle dış çevresindeki görsel kimliği anlaşılabilir. Logolar sayesinde işletmenin iç ve özellikle dış çevresindeki görsel kimliği anlaşılabilir.

2.2. Örgüt Kültürünün Oluşumu

Örgüt kültürü, işletmenin kurulmasıyla birlikte gelişmeye başlayan ve uzun bir zaman içerisinde çeşitli aşamalardan geçerek gelişimini sürdüren bir kavramdır (Çırpan ve Koyuncu, 1998, s. 225). Örgütün kurucuları, örgüt kültürünün oluşma sürecinin en önemli unsurlarındandır. Kurucuların sahip oldukları inanç ve değerler, şüphesiz ki kuracakları örgüt üzerinde de etkili olacaktır (Terzi, 2000, s.93). Schein (1998), örgüt kültürünün örgüt kurucusu tarafından oluşturulmaya başlandığını ve hiyerarşik yapı boyunca filtrelendiğini ifade etmiştir. Buna göre, örgütteki liderler amaçlarla aynı doğrultuda biçimlenen kültürün devam etmesini sağlamaktadır (Erkmen ve Bozkurt, 2011, s. 200). Örgüte sonradan katılan çalışan veya yöneticiler, kendilerini katıldıkları örgüte en azından belirli bir düzeyde uygun hâle getirmek durumundadır (William, 1993, s. 301). Yöneticiler, işe alım süreçlerinde adayların işe uygunluk düzeylerinin yanı sıra örgüt kültürüne uyumunu da değerlendirmektedir. Adaylar da bu süreçte örgüte yönelik bilgi toplayarak kültürden memnun olup olmadıklarına karar vermektedir. Bu anlayış, örgüt kültürünün korunması açısından oldukça önemlidir (Robbins ve Coulter, 2007, 134).

İşletme bünyesine katılan elemanların organizasyon kültürüne yönelik bir eğitime tabi tutulması işletmedeki kültürün sürdürülebilmesi açısından önemli bir unsur olarak

göze çarpmaktadır. İşletmeler, kurumları ile çalışanlarının uyum düzeyini test edebilmek amacıyla işe yeni giren çalışanlarını belirli bir süreliğine denemektedir. Bu eylemin amacı, adaya işletmenin değer ve normlarını gösterirken onun bunlara karşı nasıl bir davranış göstereceğini gözlemlemektir (Luthans, 1992, s.45).

Örgüt kültürünün oluşumunda örgütün kısmen kontrol edebildiği veya hiç kontrol edemediği dış çevre unsurları da rol oynamaktadır. Ekonomik şartlar, sosyal-kültürel güçler, tarihi olaylar, doğal çevre vb. unsurlar organizasyonların zaman zaman etkilediği ancak daha çok etkilendiği çevre unsurlarına örnektir (Aydınlı, 2003, s. 82). İşletmeler, yapıları gereği varlıklarını sürdürülebilmek için dış dünyayla iletişim kuran açık sistemlerdir. Gereksinim duyduğu girdileri sağlayabilmek ve amaçlarına ulaşabilmek isteyen bir örgüt dış dünyayla iletişim kurarak kültürel çevresiyle etkileşime geçmek zorundadır. Teknoloji, bilgi ve insan gücü işletmenin girdilerinden bazıları olup çevre kültürüne dair izler taşıyan unsurlardır. İşletme, açık bir sistem niteliğiyle çevresindeki kültürle uyumlu bir yapıya sahiptir (Sargut, 1994, s. 23). Örgüt kültürünün oluşumunu etkileyen faktörler, Bakan vd. (2004) tarafından iç ve dış çevre faktörleri olarak iki grupta ele alınmıştır. Buna göre iç çevre unsurları;

- Faaliyet gösterilen alan ve üretim konusuyla buna uygun olarak belirlenmiş hedef ve amaçlar,
- Kurucular ve sahipler (kurucuların gelenek, inanç, değer, başarı ve kişilikleri),
- Yönetimin bakış açısı ve yöneticiler (örgüt yapısı, biçimsellik düzeyi, yöneticilerin astlarına sağladıkları destek düzeyi),
- Bireysel katılım ve girişim (bireylerin örgüt içerisindeki sorumluluk ve bağımsızlık seviyesi),
- Risk toleransı (bireylere verilen yaratıcılık, riske girme ve agresiflik olanaklarının sınırları),
- Yön (örgütte yaratılan amaç ve başarı beklentilerinin düzeyi),
- Birleşme (örgüt bünyesindeki bölümlerin uyumlu bir şekilde çalışmaya teşvik edilmesi),
- Kontrol (çalışanların davranışlarına yön veren kaide ve kurallar bütünü),
- Benlik (çalışanların, birlikte çalıştıkları grup veya örgütle kişiliklerini bütünleştirmeleri),
- Çalışma toleransı (çalışanların eleştirilere karşı öz savunmalarına gösterilen destek düzeyi),
- İletişim kalıpları (çalışanın ast ve üstleriyle kurduğu iletişimin düzen ve sınırlılıkları, kullanılan bilgi sistemleri ve teknoloji)' dir (Bakan vd., 2004, s. 28).

Dış çevre unsurları ise; kültürel değerler, toplumsal yapı, faaliyet gösterilen sektörlerdeki yapı, yasalar, devlet, rakipler ve tüketicilerdir.

3. İSTATİSTİK ANALİZ

3.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

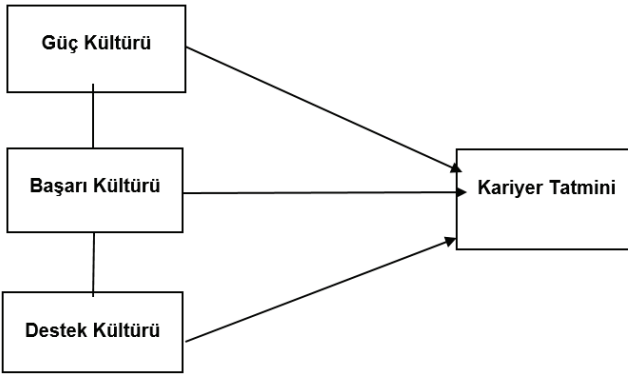
Yoğun çalışma saatlerinin yaşandığı bankacılık sektöründe kadın çalışanlara yönelik örgüt kültürünün kariyer tatminine etkisi literatürdeki çalışmaların az olması nedeniyle önem taşımaktadır. Örgütte çalışanların çalışma yaşamına ilişkin varsayımlarına etki eden önemli bir faktörde çalışanların meslekleridir. Özellikle, aynı meslekten çalışanların yoğunlukta olduğu örgütlerde, o mesleğin değerlerinin egemen olacağı söylenebilir. Bununla birlikte örgütün içinde bulunduğu toplumun kültürel özellikleri örgüte bir şekilde taşınır. Bu yönüyle, örgüt kültürü çok değişkenli ve karmaşık bir sürecin sonunda şekillenmektedir. Özellikle kadın çalışanlara yönelik tutum örgütün kültürü hakkında önemli ip uçları vermektedir. Kurumsal yapılar olarak bankalarda kadın çalışanların örgüt kültürü ve bunun kariyer tatminine yansımaları önemli yönetsel bulguları oluşturur.

3.2. Araştırmanın Hipotezleri ve Model

Araştırmanın ana hipotezi; örgüt kültürünün (ÖK), kariyer tatminini (KT) pozitif (olumlu yönde) etkilediği yönüyledir. Ayrıca örgüt kültürünün alt boyutları olan güç kültürü, başarı kültürü ve destek kültürünün kariyer tatmini üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Çalışmada geliştirilen hipotezler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmanın Hipotezleri

H	Yol	Hipotezler
H ₁	ÖK→İT	Örgüt kültürünün (ÖK), iş tatmini (İT) üzerinde olumlu yönde etkisi vardır.
H ₂	ÖK→İT	Güç kültürünün (GK), iş tatmini (İT) üzerinde olumlu yönde etkisi vardır.
H ₃	ÖK→İT	Başarı kültürünün (BK), iş tatmini (İT) üzerinde olumlu yönde etkisi vardır.
H ₄	ÖK→İT	Destek kültürünün (BK), iş tatmini (İT) üzerinde olumlu yönde etkisi vardır.

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

3.3. Örneklem Seçimi

Çalışmada, İstanbul'da hizmet veren 3 devlet 4 özel banka genel müdürlüklerinde çalışan kadınlara yönelik [15.09.2019-15.10.2019] tarihleri arasında anket yöntemiyle ve mail yoluyla bilgiler elde edilmiştir. Toplamda 389 kadın çalışan için anketler analiz edilmiştir.

3.4. Araştırmanın Varsayımları ve Kısıtları

Ankete katılan kadın çalışanların cevap verirken gerçek duygularını ve düşüncelerini yansıttıkları kabul edilmiştir. Katılımcıların ankete isteyerek yanıt verdikleri ve anketi doğru ve eksiksiz bir şekilde yanıtladıkları kabul edilmiştir. Soruların cevaplanmasında kelimeleri gerçek manası ile anladıkları kabul edilmiştir. Anketteki örneklem sayısının artırılmasında birtakım güçlükler meydana gelmiş, kişiler zamanı olmadığını belirterek katılım göstermeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca, anketin uygulandığı tarihler arasında izinli ve raporlu olan çalışanlar örneklem dışında kalmıştır.

3.5. Veri Toplama Aracı

Çalışmada kullanılan anket, literatürün kapsamlı şekilde taranması neticesinde geçerlilikleri ve güvenilirlikleri önceden yapılan çalışmalarda ortaya konularak onaylanan ölçekler çerçevesinde oluşturulmuştur. Ankette ilk bölüm katılımcılar hakkındaki genel demografik bilgilerin ölçülmesi niteliğindedir. İkinci bölüm ise, ölçeklerden oluşturulmuş ve ölçeklerde yer alan ifadeler beşli likert biçiminde sunulmuştur. Çalışmada kullanılan anketler ve detayları şunlardır:

Örgüt Kültürü Ölçeği: Örgüt kültürü ölçeği İra ve Şahin (2011) tarafından geçerliliği ve güvenilirliği yapılan ölçektir. Güç kültürü (7 soru), başarı kültürü (6 soru) ve destek kültürü(9 soru) olmak üzere 3 alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek 5'li likert biçimindedir.

Kariyer Tatmini Ölçeği: Çalışanların duygusal emeklerinin kariyer tatminlerine nasıl etki ettiğini ölçme amaçlı kullanılacaktır. Kariyer tatminine yönelik algıları ölçmek üzere Greenhaus vd., (1990) tarafından geliştirilen ve Yüksel (2005) tarafından uyarlanan kariyer tatmini ölçeği, 5 adet sorudan oluşmaktadır, 5'li likert ölçeği ile cevaplandırılacaktır.

3.6. Araştırma Yöntemi

Çalışmada, verilerin analizi IBM SPSS 24.0 sürümü kullanılarak yapılmıştır. İlk olarak, genel bilgilerin yüzde dağılımlarına yer verilmiş, ikinci olarak, hipotezleri test edebilmek amaçlı Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) sonuçları ile korelasyon ve regresyon analizi çıktılarına yer verilmiştir.

3.7. Araştırmanın Bulguları ve Yorumlar

3.7.1. Anketin Güvenilirlik Analizi

Bir ölçeğin güvenilirliğinin test edilmesi için en yaygın uygulanan kriterler; “Cronbach Alpha, İkiye Bölme (split), Paralel ve Mutlak Kesin Paralel (strict)” şeklindedir. Cronbach Alpha (CA) sonucunda elde edilen değer in %70’in üzerinde olması anketin başarılı olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 2: Anketin Güvenilirlik Analizleri Sonuçları

	Anketin Güvenilirlik Sonuçları
Cronbach_Alpha	0.914
Split	0.913-0.914
Parelel	0.914
Strict	0.913

Çalışmanın bu aşamasında, anketin birinci bölümünde sorulan genel bilgilerin yüzde değerleri sunulmuştur.

- Katılımcıların %50,4’ü evli, %49,6’sı bekadır.
- Kadınların %35,9’u 26-33 yaş, %31,8’i 34-41 yaş ve %32,3’ü ise 42 ve üzeri yaş grubundadır.
- Kadınların %9,8’inin eğitim seviyesi ön lisans, %69,7’sinin lisans ve %20,5’inin ise lisansüstüdür.
- Katılımcıların %33,4’ü üst kademe görev yapmakta, %40,8’i orta kademe ve %25,8’i ise alt kademe görev yapmaktadır.
- Katılımcıların %40,2’si 0-5 yıl, %30,6’sı 6-10 yıl, %18,5’i 11-15 yıl, %6,3’ü 16-20 yıl %4,4’ü 21 ve üzeri yıldır bankacılık sektöründedir.
- Katılımcıların %41,2’si 0-5, %34’ü 6-10, %21’i 11-15, %2,5’i 16-20 ve %1,4’ü 21 yıl ve üzeri yıldır görev yaptığı bankada çalışmaktadır.
- Katılımcıların %41,2’si çalıştıkları bankada bir örgüt kültürü olmadığını belirtirken, %58,8’i olduğunu belirtmiştir.

3.7.2. Açıklayıcı Faktör Analizi

Birbiri ile ilişkisi bulunan p sayıda değişkenin bir araya getirilmesi ve az sayıda ilişki içinde olmayan ve kavramsal kapsamda anlamlı yeni değişkenler elde etmenin amaçlandığı, çok değişkenli bir istatistik yöntemi olan faktör analizine ilişkin sonuçlar aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 3: Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Ana Faktörler	Alt Boyutlar	Açıklanan Varyans	CA	Cevap ortalaması
Örgüt kültürü	Faktör1: Güç kültürü	25.89	0.932	3.79
	Faktör 2: Başarı Kültürü	20.32	0.934	
	Faktör3: Destek Kültürü	14.34	0.920	
İş tatmini	-	13.78	0.934	3.68

Faktör yapısının ortaya konulması amacıyla faktör tutma yöntemi olarak “Varimax” döndürme metodu ile “Temel Bileşenler Analizi” yöntemi uygulanmıştır. Toplam varyansın %74.33’ünü açıklayan 4 faktörlük bir yapı belirlenmiştir. Faktör analizi sonucunda Extraction (çıkarm) sütununda değeri 0,20’nin altında kalan bir soru olmadığı için çıkarm yapılmamış, tüm anket soruları kullanılmıştır. Analiz sonucunda, KMO=95.34 ve Bartlett test (p) değeri=0.000 <0.05 olarak elde edilmiş, faktörleşmenin uygunluğu belirlenmiştir.

3.7.3. Korelasyon ve Regresyon Analizi Sonuçları

Tablo 4: Boyutlar İçin İlişki Analizi Sonuçları

		GÜÇ KÜLTÜRÜ	BAŞARI KÜLTÜRÜ	DESTEK KÜLTÜRÜ	İŞ TATMİNİ
GÜÇ KÜLTÜRÜ	r	1.000	.382(**)	.297(**)	.256(**)
	p	.	.000	.000	.000
	N		389	389	389
BAŞARI KÜLTÜRÜ	r		1.000	.219(**)	.497(**)
	p		.	.000	.000
	N			389	389
DESTEK KÜLTÜRÜ	r			1.000	.425(**)
	p			.	.000
	N				389
İŞ TATMİNİ	r				1.000
	p				.
	N				389

* 0.05 ve 0.01 için anlamlı ilişki düzeyi

İlişki analizi sonuçlarına göre; kadın çalışanlarda güç kültürü başarı kültürünü %38.2 arttırmakta, destek kültürünü %29.7 arttırmakta, kariyer tatminini %25.6 arttırmaktadır. Kadınlarda başarı kültürü destek kültürünü %21.9 arttırmakta, kariyer tatminini %49.7 arttırmaktadır. Destek kültürü ise kariyer tatminini %42.5 arttırmaktadır.

Tablo 5: Kadın Çalışanlarda Örgüt Kültürünün Kariyer Tatminine Etkisine Yönelik Regresyon Analizi Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: İş Tatmini	Katsayı	St. hata	t istatistiği	p(anlamlılık)
Sabit	0.372	0.069	5.391	0.001*
Örgüt Kültürü	0.405	0.075	5.401	0.000*
R ² = 0.501, F _{hesap} = 29.45, F _{anlamlılık} = 0.000, Harvey test (p) = 0.132 LM test (p) = 0.155, Jarque-Bera (p) = 0.238				
Bağımlı Değişken: İş Tatmini	Katsayı	St. hata	t istatistiği	p(anlamlılık)
Sabit	0.621	0.151	4.112	0.002*
Güç Kültürü	0.266	0.046	5.782	0.000*
Başarı Kültürü	0.494	0.078	6.333	0.000*
Destek Kültürü	0.482	0.063	7.650	0.000*
R ² = 0.659, F _{hesap} = 31.67, F _{anlamlılık} = 0.000, Harvey test (p) = 0.158 LM test (p) = 0.173, Jarque-Bera (p) = 0.241				

*0.05 için istatistik anlamlı değişken

Tablo 5'deki regresyon denkleminde, örgüt kültürü kariyer tatminini %40.5 arttırıcı etkiye sahiptir. Alt boyutlar açısından incelendiğinde, güç kültürü kariyer tatminini %26.6 arttırmakta, başarı kültürü kariyer tatminini %49.4 arttırmakta, destek kültürü kariyer tatminini %48.2 arttırmaktadır. Kadın çalışanlar için kariyer tatminini en çok başarı kültürü etkilemektedir. En az etki güç kültürü olmaktadır.

Modelin varsayımlara uygunluğuna yönelik, LM test sonucunda otokorelasyon ve Harvey test sonucunda heteroskedasite olmadığı belirlenmiştir. Jarque-Bera testi sonucunda $p > 0.05$ olduğundan hata payları normal dağılmaktadır. F testi $p < 0.05$ olduğundan model anlamlıdır.

4. SONUÇ

Örgüt kültürü, özünde örgütün kişiliği olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle örgütler, çalışanların kaygılarını azaltmak ve kültürün olayları deneterek yaratmadaki kontrol edici rolünden faydalanmak adına özgün, ortak bir örgüt kültürü oluşturmaya çalışmaktadır. Örgüt kültürünü önemli hale getiren unsurların başında örgüt performansı ve iş tatmini üzerindeki olumlu yansımadır. Örgüt kültürü, örgütteki tüm parça ve sistemleri doğrudan etkilemektedir. Bununla birlikte, örgütteki parçalar da zaman içerisinde örgüt kültürüne yön vermektedir. Diğer bir deyişle, örgüt ve örgüt kültürü aşamalı olarak birbiriyle uyum sağlamakta; bu uyum da performans arttırıcı ve düzenleyici niteliğiyle örgüte yarar sağlamaktadır. Birbirine sıkı sıkıya bağlı olan örgüt sistemleri ve örgüt kültürünü birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Örgüt kültürü, bu yönüyle örgüt performansına ve kariyer tatminine etki etmektedir.

Çalışmanın amacı, bankacılık sektöründe kadın çalışanlara yönelik örgüt kültürü ve kariyer tatmini ilişkisini ortaya koymaktır. Sektörde çalışan 389 kadın için örgüt kültürü kariyer tatminini %40.5 arttırıcı etkiye sahiptir. Alt boyutlar açısından

bakıldığında; güç kültürü kariyer tatminini %26.6, başarı kültürü kariyer tatminini %49.4 ve destek kültürü kariyer tatminini %48.2 arttırmaktadır. Kadın çalışanlar için kariyer tatminini en çok başarı kültürünün etkilediği belirlenmiştir. İş tatmininin oluşmasında çok önemli bir etkiye sahip olan bireysel faktörler, bireyin doğuştan sahip olduğu çeşitli özellikler ile birlikte yaşamı boyunca elde ettiği deneyimlerdir. Bunların dışında çalışılan örgüte özel kültür özellikleri ve yönetsel yaklaşımlar kariyer tatmini üzerinde etkili olmaktadır.

Ülkemizde kadınların kariyer gelişimlerinin önünde yasal herhangi bir engel olmamasına rağmen üst kademelerde yer alan kadınların sayısının çok az olduğu bir gerçektir. Kadınların kariyerlerinin ilerleyişinde görünmez engeller denilen cam tavan ile karşılaştıkları bilinmektedir. Özellikle de kadınlara yönelik klişeleşmiş ön yargılar bunun en büyük sebebidir. Örgütler toplumun bir parçası olduğundan örgütlerin sahip olduğu kültür de toplumsal kültüre benzemektedir. Kültürün etkisiyle varlık bulan cinsiyetçi önyargılar kadınların özgüvenlerini ve hedeflerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunlara ilave, çalışılan örgütün kültürünün cinsiyet ayrımcılığı temelleri içermesi kadınların kariyer tatminlerinin önünde ayrıca bir engel oluşturmaktadır. Başarı ve destek kültürü olan örgütlerde, kadın çalışanların kariyer tatminlerinde büyük rol oynadığı bu çalışmada ortaya konulmuştur. Çalışma, farklı sektörlerde kadın çalışanlara yönelik olarak genişletilebilir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

KAYNAKÇA

- Altunay, A. (1999). Otel İşletmelerinde Örgüt Kültürü- Falez Otel'de Örgüt Kültürü Araştırması. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Alvesson, M. (1993). *Cultural Perspective on Organizations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ataman Unutkan, G. (1995). *İşletmelerin Yönetimi ve Örgüt Kültürü*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Aydınlı, H. İ. (2003). Örgüt Kültürünün Yönetim Açısından Önemi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 79-99.
- Bakan, İ., Büyükbeşe, T., & Bedestenci, Ç. (2004). *Örgüt Sırlarının Çözümünde Örgüt Kültürü: Teorik ve Ampirik Yaklaşım*. İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Cameron, K. S., & Quinn, R. E. (1999). *Diagnosing and Changing Organizational Culture: Based on the Competing Values Framework*. Addison-Wesley: Reading.
- Çalışkan, A. (2013). İç Odaklı Örgüt Kültürünün Yenilikçi Davranışa Etkisinde Personel Güçlendirmenin Aracılık Rolü. *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 15(1), 88-112.
- Çırpan, H., & Koyuncu, M. (1998). İşletme Kültürünün Alt Kademe Yöneticileri Üzerindeki Etkisi: Bir Örnek Olay Çalışması. *Öneri*, 2(9), 223-230.
- Deal, T. E., & Kennedy, A. A. (1982). *Corporate Culture: The Rites and Rituals of Corporate Life*. USA: Addison-Wesley Publishing Company.
- Deal, T. E., & Peterson, K. D. (1991). *The Principal's Role in Shaping School Culture*. Washington: U.S. Department of Education.

- Demir, N. (2005). Örgüt Kültürü-İş Tatmini İlişkisi: Plastik Sektöründe Bir Araştırma. *Yayınlanmış Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Duncan, W. J. (1989). Organizational Culture: Getting a Fix on an Elusive Concept. *The Academy of Management Executive*, 3(3), 229-236.
- Eğın, M. (2016). Örgüt Kültürünün Yönetici Karar Sürecine Etkisi. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdem, F. (1996). *İşletme Kültürü*. Ankara: Friedrich-Naumann Vakfı ve Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Erkmen, T., & Bozkurt, S. (2011). Örgüt Kültürü ve Örgütsel Bağlılık İlişkisinin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(2), 197-227.
- Gagliardi, P. (1986). The Creation and Change of Organizational Culture: A Conceptual Framework. *Organizational Studies*, 7(2), 117-134.
- Greenhaus, J. H., Parasuraman, S. & Wormley, W. M. (1990). Effects Of Race On Organizational Experiences, Job Performance Evaluations And Career Outcomes. *Academy of Management Journal*, 33(1), 64-86.
- Gordon, G. G., & Di Tomaso, N. (1992). Predicting Corporate Performance from Organizational Culture. *Journal of Management Studies*, 29(6), 783-798.
- Hofstede, G. (1997). *Culture and Organizations: Software of the Mind*. London: McGraw-Hill.
- Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (1991). *Educational Administration*. Boston: McGraw-Hill.
- İra, N. & Şahin, S. (2011). Örgüt Kültürü Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 1-13.
- Karacıoğlu, F. (2001). Örgüt Kültürü ve Örgüt İklimi İlişkisi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1-2), 265-283.
- Kets de Vries, M. F., & Miller, D. (1988). *Unstable at the Top-Inside the Troubled Organization*. New York: New American Library.
- Kilit, R. B. (2008). İnsan Değerlerinin ve Kişilik Özelliklerinin Problem Çözme Yaklaşımıyla İlişkileri: Banka Çalışanları Üzerine Bir Araştırma, *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kozlu, C. M. (1988). *Kurumsal Kültür - Amerika, Japonya, Türkiye: Başarılı Firma Yönetimlerinde Kurumsal Kültürün Rolü* (2 b.). İstanbul: Bilkom Yayınları.
- Kök, S. B., & Özcan, B. (2012). Örgüt Kültürünün Oluşumunda Etkili Olan Faktörler ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 7(2), 113-131.
- Köse, S., Tetik, S., & Ercan, C. (2001). Örgüt Kültürünü Oluşturan Faktörler. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 8(1), 219-242.
- Luthans, F. (1992). *Organizational Behavior* (6 b.). New York: McGraw-Hill.
- Özkalp, E. (1995). Örgüt Kültürü ve Kurumsal Gelişmeler. *Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 59-85.
- Pettigrew, A. M. (1979). On Studying Organizational Cultures. *Administrative Science Quarterly*, 24(1), 570-581.
- Robbins, S. (1994). *Örgütsel Davranışın Temelleri*. (S. A. Öztürk, Çev.) Eskişehir: Etam A.Ş. Basım ve Yayım.
- Robbins, S. P., & Coulter, M. (2007). *Management*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Sabuncuoğlu, Z., & Tüz, M. (2001). *Örgütsel Psikoloji* (3 b.). Bursa: Ezgi Kitabevi.

- Sargut, S. (1994). Bireycilik ve Ortaklaşa Davranış İkileminde Yönetim ve Örgüt Kuramları. *Anadolu Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49(1-2), 321-332.
- Sathe, V. (1983). Implications of Corporate Culture: A Manager's Guide to Action. *Organizational Dynamics*, 12(2), 5-23.
- Schein, E. H. (1984). Coming to a New Awareness of Organizational Culture. *Sloan Management Review*, 24(4), 3-16.
- Schein, E. H. (1988). *Organizational Culture and Leadership* (2 b.). San Francisco: John Wiley & Sons.
- Smircich, L. (1985). Is the Concept of Culture a Paradigm for Understanding Organizations and Ourselves. P. J. Frost içinde, *Organizational Culture*. California: Sage.
- Stoner, C. R. (1989). The Foundations of Ethics: Exploring the Relationship between Organization Culture, Moral Values and Actions. *Advanced Management Journal*(Summer), 35-44.
- Stoner, J. A., & Wankel, C. (1986). *Management* (3 b.). New Jersey: Prentice-Hall.
- Sune, A. (2016). Okul Yöneticilerinin Örgütsel Özdeşleşme Düzeyleri ile Örgüt Kültürü Arasındaki İlişki. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Şişman, M. (1994). *Örgüt Kültürü; Eskişehir İl Merkezindeki İlkokullarda Bir Araştırma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- TDK. (2019a). *Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü*. Erişim adresi: <http://www.tdk.gov.tr>: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8e9a9611c476.90376298.
- TDK. (2019b). *Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü*. Erişim adresi: <http://www.tdk.gov.tr>: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8e9ad4756f55.19206538.
- Terrence, E. D., & Key, M. K. (2001). *Kurum İçi Halkla İlişkiler: Kutlamalar, Ritüeller, Törenler, Ödüller*. (Ö. Emir, Çev.) Ankara: MediaCat Yayınları.
- Terzi, A. R. (2000). *Örgüt Kültürü*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Trice, H. M. ve Beyer, J. M. (1993). *The Cultures Of Work Organizations*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Uçar, T. F. (2004). *Görsel İletişim ve Grafik Tasarım*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Uçkun, G., Uşkun, S., Demir, B., & Gültekin, A. (2013). Örgüt Kültürünün Yapısı ve İnsan İlişkileri ile Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi Kocaeli Üniversitesi İdari Personel Örneği. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 3(3), 69-91.
- William, E. M. (1993). *Organization Theory: Research and Design*. New York: Macmillan Publishers.
- Yağmurlu, A. (1997). Örgüt Kültürü: Tanımlar ve Yaklaşımlar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 52(1-2), 717-724.
- Yüksel, İ. (2005). İş-Aile Çatışmasının Kariyer Tatmini, İş Tatmini ve İş Davranışları İle İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 301-314.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi Istanbul University Journal of Women's Studies

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE

Lider Takipçi İlişkisi Bağlamında Liderliğin Tarihsel Evrimi ve Kadın Liderliği

Historical Evolution of Leadership in Relation to Leader-Follower Exchange and Woman Leadership

Mustafa FİDAN¹

Öz

Bu çalışmada, lider takipçi ilişkisi liderliğin tarihsel evrimi içerisinde araştırılmakta ve kadınların bu süreçteki rolü tartışılmaktadır. Tarama modelinde tasarlanan çalışmada, belge tarama yöntemi kullanılmıştır. Liderlik yazını ve kadın çalışmaları kadın liderliği hedefinde yoğun bir tarama ile harmanlanmıştır. Öncelikle lider ve takipçi rollerinin liderlik kuramlarındaki yeri incelenmiştir. Sonrasında liderlik atfedilen yönü ile ele alınmış, lider olarak kabul görmede takipçi rolü tartışılmıştır.

Burada Woolf (1929)'un "bütün bu yüzyıllar boyunca kadınlar, erkeği olduğundan iki kat büyük gösteren bir ayna görevi gördüler, büyüğü bir aynaydı bu ve müthiş bir yansıtma gücü vardı" ifadesi esin kaynağı olmuştur.

Kadınların kadın liderliği performanslarını liderlik yazınında var olan kuramlar üzerinden yeniden ele alan bu çalışma önemli bulgular sunmaktadır. (i) İlk liderlik kuramları kadınları dışlamaktadır. (ii) Yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar kadın liderliğinden söz etmek çok zordur. (iii) Liderlik yazınında var olan postmodern kuramlarla kadın liderliğinin öneminin ve uygulamalardaki görünürlüğünün arttığı söylenebilir. (iiii) Dolayısıyla liderlik yazınının geleceğinde kadın liderliğinin gittikçe yükselen bir trende sahip olacağı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler

Liderlik, Lider, Takipçi, Kadın Liderliği

Abstract

In this study, the leader-follower exchange was investigated within the context of leader-follower exchange, and the women's role in the process was discussed. First, the statue of leader and follower roles in leadership theories was examined. Then, leadership was looked through the dimension attributed to it, and the follower role in gaining acceptance as a leader was discussed. Herein, Virginia Woolf (1929)'s quote of 'Women have served all these centuries as looking glasses possessing the magic and delicious power of reflecting the figure of man at twice its natural size' has been the source of inspiration. Within this framework, woman leadership was also investigated concerning the roles of leader and followers. Woman leadership is defined as 'women's realization of themselves, and being able to use their will in their preferences (Jironet, 2011, s. 118). Woman leadership is among the post-modern leadership theories. The present study offers significant implications on women's woman leadership performances regarding the current theories in leadership literature. (i) The related literature shows that primary leadership theories discriminate women. (ii) Further, it is difficult to mention about woman leadership till the last quarter of the 20th century. (iii) However, it can be said that woman

¹ Sorumlu Yazar: Mustafa Fidan (Dr.), Özel Acar Okulları, Turgut Özal Mahallesi, Çakırlar Kavşağı, 2212. Sokak No: 5, Yenimahalle, Ankara, Türkiye. E-posta: gfidanmustafa@gmail.com ORCID: 0000-0001-7461-4994

Atf: Fidan, M. (2019). Lider takipçi ilişkisi bağlamında liderliğin tarihsel evrimi ve kadın liderliği. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi - Istanbul University Journal of Women's Studies*, 19, 1–70. <https://doi.org/10.26650/iukad.2019.19.004>

leadership's importance and the visibility in practice have increased by the post-modern theories in leadership literature. Majority of the post-modern theories may be interpreted as advocates of woman leadership. (iiii) Therefore, it can be inferred that woman leadership will have an upward trend in the future of leadership literature.

Keywords

Leadership, Leader, Follower, Woman Leadership

1. GİRİŞ

Büyük adam teorisiyle başlayan klasik liderlik anlayışı, liderliği seçkinlere ait bir nitelik olarak değerlendirmektedir. Burns (1978, s. 4)'a göre bu anlayış liderlik yazınında var olan temel hatalardan bir tanesidir. Lider ve takipçi kavramlarının birbirinden ayrı olarak değerlendirilmesi bu hatanın nedenlerindedir. Drucker (2011, s. 16) benzer bir şekilde bu hataya dikkat çekmiş, yönetici ve yönetilen kademelerinin giderek belirsizleştirilme eğilimini kanıt olarak sunmuştur. Ona göre değişen dünyada örgütlerin hiyerarşik yapıları da giderek düzleşmektedir. Dolayısıyla liderlik, bir örgüt içerisinde lider ve takipçi bileşenleri bağlamında ortaya çıkan ilişkisel bir olgudur (Katz ve Kahn, 1967, s. 301). Diğer bir ifade ile liderlik olgusunda sadece liderin değil diğer grup üyelerinin de rolü vardır (Yukl, 2010, s. 22; İbişoğlu, Özmen ve Taş, 2009).

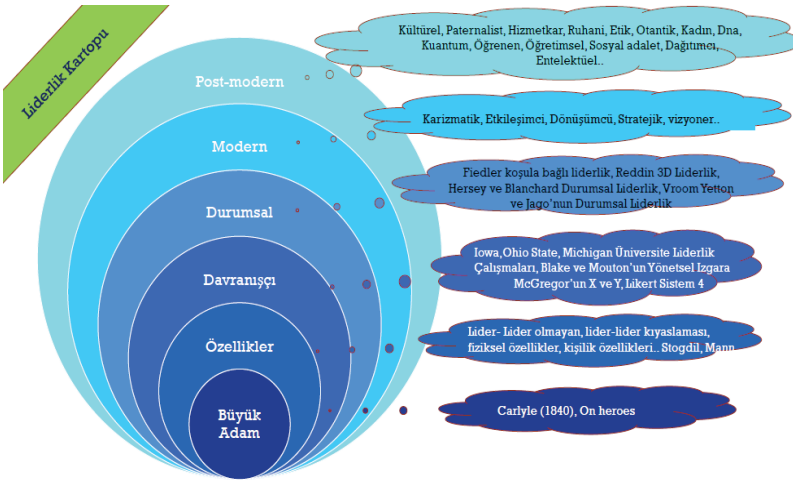
Lider takipçi ilişkisi bağlamında kadın liderliği incelendiğinde kadınların çoğunlukla takipçi rolü karşımıza çıkmaktadır. Woolf (1929, arka kapak)'un "bütün bu yüzyıllar boyunca kadınlar, erkeği olduğundan iki kat büyük gösteren bir ayna görevi gördüler, büyülmüş bir aynaydı bu ve müthiş bir yansıtma gücü vardı" ifadeleri bir takipçi olarak kadınların liderlik rollerine örnek olarak verilebilir. Kadın liderliği kadınların takipçilik rollerinden yola çıkarak liderlik rollerini destekleme çabasıdır (Jironet, 2011). Bu çalışma liderlik yazınına yeniden okuyarak (ki bu amaçla kartopu metaforu geliştirilmiştir) kadın liderliği olgusunu yeniden ele almaktadır. Dolayısıyla kadınların liderlik bağlamında takipçi rolünün sınırlarını aşmalarının liderlik yazınında izleri sürülebilecektir.

Tarama modelinde tasarlanan bu çalışma belge tarama yönteminde kurgulanmış olarak ifade edilebilir. Bu doğrultuda, liderlik ve kadın çalışmaları alan yazınlarından, öğretmen çok geniş bir tarama ile temel bilgiler derlenerek, teorik bir temel oluşturulmuş ve bu temel araştırmacının zihinsel süzgecinde yoğrulmuştur. Çalışma kısaca üç bölüm üzerinden özetlenebilir. Birinci bölümde liderlik yazını ilk günden bugüne kartopu metaforu ile açıklanmaktadır. İkinci bölümde kadın liderliğinin bu kartopu içindeki yeri tartışılmaktadır. Üçüncü bölüm ise kadın liderliğine katkı sağlayan diğer liderlik kuramlarına ayrılmıştır. Son olarak bölümler arası toparlama yapılan sonuç ve öneriler yer almaktadır.

2. LİDERLİĞİN TARİHSEL EVRİMİ

2.1. Bir Bakışta Liderlik Yazını

Liderlikte büyük adam teorisinin tarihi, tarihin kendisi kadar eskilere dayanmaktadır. Ve gerçekten tarih birçok büyük adama tanıklık etmiştir (Boring, 1950). Carlyle (1840) büyük adam teorisini felsefi olarak ele alanlardan ilkidir ve tamamı erkek olan büyük adamlar üzerinden liderliği incelemektedir. Liderlik yazınına bir kartopu metaforuyla bakılırsa eğer, büyük adam teorisi bunun merkezinde yer alır. Şekil 1’de yer alan “liderlik kartopu”, Thomas Carlyle ile başlayan liderlik yazınına kısaca özetlemek için tasarlanmıştır.

Şekil 1. Liderlik Kartopu Metaforu.

Kartopu metaforu yer alan Şekil 1 incelendiğinde, liderliğin geçirdiği dönüşüm görülmektedir. Büyük adam teorisine başlayan liderlik yazını kartopu, zaman içerisinde büyümüş ve günümüzde kocaman bir yazın haline gelmiştir. Ayrıca bu gelişmenin yanı sıra renk olarak görülen koyudan açığa doğru bir akış, liderlik yazınına süreç içinde esnekliğini göstermektedir. Başka bir ifade ile ilk dönemler çok katlı olan liderlik kavram ve kuramları zamanla daha kapsayıcı bir hal almıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarında liderlik olgusunu açıklamak üzere bilimsel ve felsefi yayınlar ortaya çıkmaktadır. Ortaya atılan kuramların ilki olarak büyük adam kuramı liderleri doğuştan getirilen bir özellikler bütünü olarak görmektedir. Bugünden bakıldığında daha iyi görebildiğimiz, o dönemde lider ve takipçileri arasında ayrımın varlığı konusunda bir uzlaşma vardır (Cawthon, 1996; Bass, 1990). O kaynaklardan biri olan James (1880), liderliği bireyler bağlamında ele almakta, önceden bazı özelliklerini keşfeden ve bunlarla diğer insanları yönetebilen büyük adamlara değinmektedir. Bu anlayışta lider belirli kişiler üzerinden kavramsallaştırılmaktadır.

Burns (1978, s. 1) bu durumu eleştirirken, “siz liderinizi her yönüyle bilseniz bile, liderlik hakkında çok az şey bilmiş olursunuz” ifadelerini kullanmaktadır. Sadece liderler üzerinden liderlik olgusu kavramsallaştırıldığı için bu dönemde liderlik kavramının kapsamı sınırlı kalmıştır. Bu şekilde oluşan bir liderlik kavramsallaştırmasında kadınların liderlikten dışlanması sonucunu getirmiştir (Brown, 2011).

Bilim tarihi üzerine çalışan Conner (2012), okul kitaplarının dayattığı bilim tarihine eleştiriler getirmektedir. Bilime yön veren büyük adamlar teorisine karşı çıkmakta, bilimi kullanan ve üreten mütevazı insanlara ve onların katkılarına dikkatleri çekmek istemektedir. Bu hedefle yazdığı kitabına “halkın bilim tarihi” ismini vererek, sıradan insanların bilim tarihindeki önemsenmeyen, görmezlikten gelinen değerlerini iade etmek istemektedir. “Bilime dair yapılmış ne varsa hepsinin bireysel kahramanlara atfedilmesi yönündeki, belki de hiç değişmeyen eğilimi” (Conner, 2012, s. 5) eleştirmekte, bireysel kahramanlardan çok işin arka planındaki görmezden gelinen mütevazı insanları görünür kılama çabasındadır. Kadın liderliği çalışmaları da bu bağlamda kadınların görmezden gelinen çabalarını görünür kılama çabasındadır.

2.2. Kadın Liderliği

Woolf (1929)'un ifade ettiği gibi, kadınların hiçbir şey yapmamış olsalar bile sadece, “erkeği olduğundan iki kat büyük gösteren bir ayna görevleri” önemlidir. Ve görünür kılınmak için yeterlidir. Wagman-Geller (2015) “Behind Every Great Man” isimli eserinde unutulmuş kadınları işlemiştir. Kitapta tarih boyunca erkeklerin ön planda olmasına karşın görünür olmayan kadınların varlığını ve önemini öne sürmektedir. Dolayısıyla bu kitap yüzyıllardır söylenegele “her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır” sözünü kanıtlar niteliktedir.

Jironet, (2011, s. 118) kadın liderliğini kadınların kendini tanıması ve tercihlerinde kendi iradesini kullanabilmesi olarak ifade etmiş ve bunu başarabilen kadınların liderlik sunabileceğini vurgulamıştır. Woolf (1929)'un kadın liderliği için önemli görülen eserinde kadınların tarihsel birikimlerinde bunu yapabileceklerine ilişkin doneler olduğunu belirtilmektedir. Ayrıca liderlik çeşitliliği gerektiren bu yüzyılda cinsiyet farklılığı önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir (Desvaux ve Devillard, 2008). Kadınlar kendilerine, iş ortamlarına ve diğer değişkenlere farkındalık oluşturarak kadınsı liderlik özelliklerinden oluşan yeni bir liderlik tarzı oluşturabilirler (Jironet, 2011).

Kadın ve erkek arasındaki durum aşağı veya yukarılık değil sadece farklılıktır (Fine, 2011, s. 14). Bu farklılığın oluşturulmasında diğer bireysel ve toplumsal farklılıklarda olduğu gibi benzer genetik ve çevresel değişkenler söz konusudur. Aslında her birey belirli özellikleriyle birbirinden farklılıklar göstermektedir. Bu oldukça olağandır çünkü her birey biriciktir. Hatta bireysel olarak bile birçok farklılığı ile birey kendi içinde bile çelişkilidir. Böyle zengin bir çeşitlilik gösterirken, insanları iki kaba ayırarak sadece iki

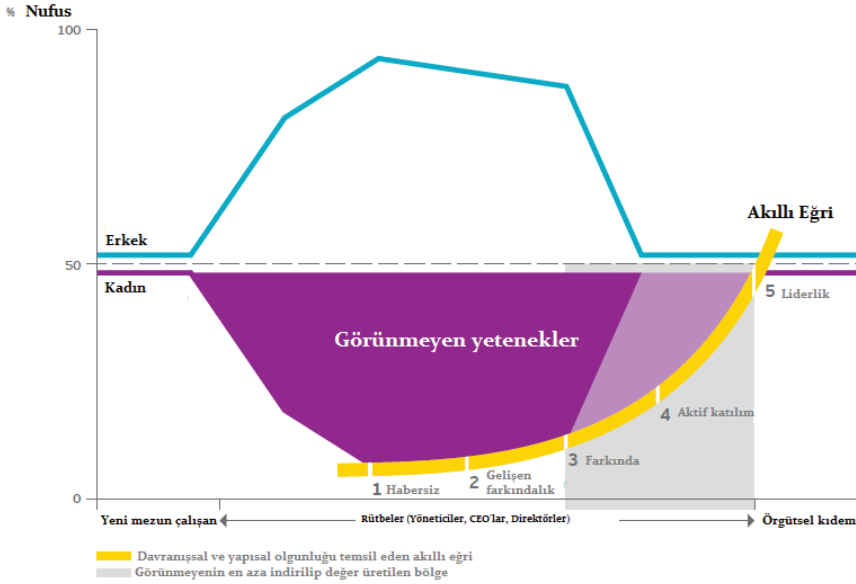
kalıba hapsedmek anlamlı, mantıklı gözükmemektedir (Fine, 2011, s. 27). Önemli olan bu farklılıkları zenginlik olarak değerlendirip en üst derecede yarar sağlayabilmektir. Örneğin aile içerisinde neşenin canlandırılması ve sevgi uyandırıcılığı üreten tebessümü ve varlığı ile kadın (Fine, 2011, s. 14) önemli bir zenginlik kaynağıdır. Devlet kurumları ve bürokratik ortamlar soğukluğu ve neşesizliği belki de kadın üyelerin eksikliğinden veya var olan kadın üyelerin erkekleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Tarihsel görünümüne bakıldığında kadınların bir örgütte yükselmeleri ve kendilerini kabul ettirmelerinin erkek özellikleri sergilemeleri ile sağlanabildiğini göze çarpmaktadır. Çünkü liderlik son yıllara kadar belirli bir seçkinlerle sınırlandırılmıştır. Belirli kalıpları vardır. Erkek özellikleri de bunlardan bir tanesidir. Son yıllarda ortaya çıkan anlayış ise kadınların kendi doğaları ile liderliğin buluşturulması kadın liderliğinin somutlaştırılmasıdır (Grant, 1988).

Kadınlar kendi deneyim ve niteliklerinin değerini fark etmeli, bunlara inanmalı ve kendi iç seslerine veya diğer kadınların iç seslerine kulak vermelidirler. Bu şekilde kadınların kadınlık nitelikleri ve tecrübeleriyle barışık bir şekilde çalışma ve yönetim alanına girmeleri kadınlar için özgürlük, örgütler için de daha insancıl bir sonuç doğuracaktır. Atatürk bu bağlamda “bir toplum eğer sadece cinslerden birinin çağın getirdiklerini elde etmekle yetinirse, o toplum yarı yarıya zayıf kalır” ifadeleriyle kadınlardan, onların çabalarından çağdaş uygarlık yürüyüşünde yararlanmak gerektiğini vurgulamaktadır (Unan, 1959, s. 85). Nüfusun yarısını oluşturan kadın faktörünün ihmal edilmemesi ve yeteneklerinin değerlendirilmesi, toplumun bir bütün olarak kalkınması açısından önemlidir (Çelikten, 2004, s. 94).

Ulusal ve uluslararası kadın yönetici çalışmaları incelendiğinde, disiplin, yaş, eğitim seviyesi, medeni durum gibi etmenler hemen hiç gözetilmeden sırf “kadın” olunduğu için bir takım engellemeler görülmektedir (Çelikten, 2004). Kadımlar yönetim bağlamından o kadar uzak kalmışlardır ki, Türkiye’de bir kadın mesleği olarak bilinen öğretmenlikte bile kadın yöneticiler azınlık durumundadırlar (Tan, 1996). İlköğretimde çalışan kadın öğretmen oranı %49, ortaöğretimde %41 iken okul müdürü oranları ortalama %8 düzeyinde kalmıştır. Toplumun %49 ‘u kadın iken üst düzey kadın yönetici oranı %9.4 olarak bulunmuştur. TBMM kadın milletvekili oranlarına bakıldığında da benzer bir durum görülmektedir. 1935 yılında meclisin %4.5’i kadın iken günümüzde bu oran %14.3’e anca gelebilmiştir (TÜİK, 2016).

Kadınların yönetsel kademelerde yer almayışına yönelik geliştirilen aptalca eğri “stupid curve” bu bağlamda önemli görülmektedir. Bu aptalca eğriye göre kadınlar mezuniyet sonrası işe girme oranlarında eşit oranlara sahipken ilginç (aptalca) bir şekilde yükselme kademelerine geldiğinde oranlarda aşağı doğru bir yönelim görülmektedir (Chief Executive Women, 2009; Ernst & Young, 2011). Ernst & Young araştırma ekibi (2011) bu aptalca eğriye karşı akıllı eğriyi (smart curve) geliştirmişlerdir (Şekil 2).

Şekil 2. Cinsiyet olgunluğunu gösteren akıllı eğri, Kaynak: Ernst&Young, 2011.

Şekil 2, aptalca eğri referans alınarak geliştirilmiştir. Kadın ve erkek yeni mezun çalışanlar kıdem ve kademeleri yükseldikçe tablonun başında ters yönde bir hareket gözlenmektedir. Erkekler yönetici kadrolarında yükselirken kadınlar gerilemektedir. İşte şekil 2'nin bu kısmı aptalca eğriyi ifade etmektedir. Akıllı eğri olarak üretilen ikinci kısım ise kadınların farkındalık geliştirerek yönetim basamaklarında yer almaya başlamalarını görselleştirmektedir. Bu kısım cinsiyet olgunluğu veya akıllı eğri olarak adlandırılmaktadır. Liderlik yazınının ilk zamanlarından çok yakın zamana kadar olan dönemi çoğunlukla aptalca eğriye uygunken; yeni liderlik kuramlarında akıllı eğrinin izleri görülebilir.

2.3. Yeni Liderlik Kuramlarında Kadın Liderliği

Liderlikte özellikler, davranışlar ve durumsal yaklaşımlar lideri merkeze alan, takipçileri çok önemsemeyen yaklaşımlar olarak görülür (Yukl, 2010, s. 32). Bunu yanında durumsal teorilerde takipçiler önemi artsa da çoğunlukla yine odaklanma lider üzerindedir (Yukl, 2010, s. 39). Dönüşümcü liderlikle başlayan ve liderlikte birçok yeni yaklaşımı kapsayan dönemde liderin yanında takipçilere de önem verilmektedir.

2.3.1. Karizmatik liderlik

Karizma kelimesini yönetimde ilk kullanan kişi olarak Weber, yetki türlerini açıklarken yasal geleneksel ve karizmatik olmak üzere üç tür yetkiden bahseder (Adair, 2005). Weber'e göre karizmatik yetki, liderde var olan ve takipçileri tarafından onun peşinden gitme için gerekli kabul görmeyi sağlayan bedenin ve zihnin hediyeleridir

(Dow, 1978). Karizma akıldışı, kişisel, geçici ve alışılmadık olarak tanımlanmakta ve özellikle kaotik dönemlerde görüldüğü belirtilmektedir (Adair, 2005). Bryman (1992, s. 6) liderlik alanyazını üç başlıkta (özellik, davranış ve durum) toparlamış ve yeni liderlik vurgusuyla karizmatik liderliği tartışmaya açmıştır. Ona göre karizma lider ve takipçileri arasında belirli bir ilişki türüdür (s. 41). Weber karizmayı oluşturan bileşenleri sayarken olağanüstü bir lider, toplumsal bir kriz ve lidere liderin çözümlerine inanan takipçilere yer vermektedir (Hartog vd., 1995). Özellikle lider ve takipçi arasında kriz durumunun oluşturduğu karşılıklı eşsiz bir etkileşim söz konusudur. Liderin karizması kadar takipçiler de onu kabul etmesi bu etkileşimde önemlidirler (Bryman, 1992). Karizmatik liderlik, kriz koşullarında atfediliş bağlamında gelişen bir liderlik olarak görülebilir.

Atfediliş yönü yüksek olan karizmatik liderlik örneğinde kadınlar dezavantajlıdır. Toplumsal cinsiyet rolleri ile kadınlara liderlik atfedilmesi oldukça uzak bir ihtimaldir. Küçük bir deneyle bunu hemen anlayabilirsiniz. Bir topluluğa “lider denilince aklınıza gelen isimleri sayınız?” sorusunu yönelttiğinizde büyük ihtimalle %90 erkek isimler sayılacaktır (Visser, 2011, s. 16). Dolayısıyla bebeklikten itibaren kadın ve erkek rolleri yükleyen toplumsal cinsiyet anlayışı, kadınlara karizma hakkı tanımamaktadır (Fine, 2011, s. 234). Toplumsal cinsiyetin dayattığı roller yerine kadınların doğasında var olan özellikler değerlendirilerek, kadınsı liderlik özelliklerinden oluşan yeni bir liderlik tarzı oluşturulabilir (Jironet, 2011), karizma olgusu kadınlar için de söz konusu olacaktır. Karizma olgusunun kadın örneğinde somutlaştığı Angela Merkel (Ferree, 2006) kadın liderliği için önemli bir örnektir. Brayman (1992) tarafından ifade edilen karizmatik liderin kurtarıcılığı Merkel örneğinde somutlaşmaktadır.

2.3.2. Dönüşümcü liderlik

Liderlik yazınında 1980’lerden itibaren gündemde olan ve önemle üzerinde durulan dönüşümcü liderlik “yeni liderlik” paradigmalarından biri olarak görülmektedir (Bryman, 1992). Dönüşümcü liderlik, bireysel çıkar ve gündelik işlerin ötesinde idealleştirilmiş etki, ilham veren motivasyon, entelektüel uyarım ve bireysel destek başlıkları ile ortak amaçlarda bütünleşen bireyler ve dönüştüren liderler olarak karakterize edilebilir (Burns, 1978; Bass, 1990, Bass, 1999, Yukl, 1999). Burns (1978) liderliği dönüşümcü ve işlemsel liderlik olarak ikiye ayırmaktadır. İşlemsel liderlik, lider ve izleyenler arasında bir takas işlemi temelinde oluşan liderlik türüdür. Yöneticilerin başarılı çalışana ödül vermesi ve öğretmenlerin ödevlerini yapan öğrencilere not vermesi birer işlemsel liderlik örneğidir. Dönüşümcü liderlik ise etkileşim yöntemi ve hedefiyle işlemsel liderlikten oldukça farklıdır. Lider burada etkileşimle izleyenlerin moral ve etik değerlerine hitap ederek, ilgi ve isteklerini fark ederek onları potansiyellerinin ötesine taşımayı hedefler (Burns, 1978; Northouse, 2013). Dönüşümcü lider bireylerin okul için neler yapabileceğini vurgularken; işlemsel lider okulun bireyler için

yapabilecekleri ile ilgilenir (Bass, 1999). Duygularla, değerlerle, standartlar ve uzun dönemli hedeflerle ilgili olan dönüşümcü liderlik, bireyleri değiştirme ve dönüştürme süreci olarak değerlendirilmektedir (Northouse, 2013, s. 165).

Jogulu ve Wood (2006) tarafından yapılan bir çalışmada dönüşümcü liderlik özellikleri çerçevesinde kadınların daha etkili olduğuna ilişkin bulgulara rastlanmaktadır. Eagly, Johannesen-Schmidt ve Engen (2003) kadın liderlerin erkek meslektaşlarına göre dönüşümcü, işlemci ve serbest bırakıcı liderlik düzeylerini incelemiştir. Özellikle dönüşümcü liderlik boyutlarından idealize etki, esinlenilmiş motivasyon ve bireysel ilgi başlıklarında kadın liderlerin erkeklere oranla oldukça yüksek ortalamalara sahip olduğu gözlenmektedir.

2.3.3. Öz-liderlik

Liderlik ilk önce öz liderlik gerektirir (Manz ve Sims, 1991; Furtner, Baldegger ve Rauthmann, 2013). 1980'li yıllarda alanyazına konu olmaya başlayan ve ilk olarak Manz (1986) tarafından çerçevesi belirlenen öz liderlik kavramı, öz kontrol ve öz yönetim kavramları üzerinde şekillenmektedir. Öz liderlik kavramı, belirli bir işi gerçekleştirmede öz-yönetim ve öz-motivasyon kurmak için bireyin kendi kendini etkileme süreci olarak tanımlanabilir (Neck, Nouri ve Godwin, 2003; Williams, 1997). Bu kavramın oluşturulmasında, bireylere verilecek öz liderlik eğitimi ile bireylerin içsel motivasyon sağlamayı öğrenmeleri planlanmıştır (Williams, 1997). İçsel motivasyonun yanında öz liderlik gelişimiyle bireyler, örgütün ortak amaçlarını belirleme sürecine daha etkin katılabileceklerdir (Neck, Nouri ve Godwin, 2003). Bireylerin öz liderlik özellikleri en üst düzeye çıktıkça, grupların ve örgütlerin de etkililiği ve başarısı artacaktır (Markham ve Markham, 1995).

Yönetim alanının önemli isimlerinden Drucker (2011, s. 15), “yıllardır yöneticilerin kendilerini iyi tanımaları gerektiğini anlatıyorum, ama bugün bu artık ayakta kalabilmenin temel koşulu haline gelmiştir” ifadeleriyle öz liderliği vurgulamaktadır. Lider ve takipçi ilişkisi bağlamında düşünüldüğünde ise, öz liderlik gelişimiyle kendi davranışının sorumluluğunu alan takipçiler liderin işini kolaylaştıran olumlu bir etki doğururken, liderler açısından ise kendi davranışlarını kontrol edebilen bir lider, takipçilerinin davranışlarını daha etkili yönetebilecektir (Manz ve Sims, 1980).

Cinsiyet açısından düşünüldüğünde öz liderliğin takipçileri güçlendirme yönü önemlidir. Güçlendirme, kadın erkek tüm insanların yaşamlarını kontrol edebilmesi, kendi gündemlerini belirleyebilmesi, beceri kazanması (veya sahip olduğu beceri ve bilgilerinin kabul görmesinin sağlanması), öz güvenlerinin artması, sorunları çözebilmesi anlamına gelir (UN, 2011). Kadınların kendini tanıması ve tercihlerinde kendi iradesini kullanabilmesi (Jironet, 2011, s. 118) olarak tanımlanan kadın liderliği bağlamında öz liderlik önemli destekler sağlayabilecektir.

2.3.4. Kuantum liderlik

“Bir zamanlar piramitler gibi hep kalsınlar diye kurulan firmalar, şimdi daha çok çadırlara benziyor” demektedir, değişim çağında yönetim isimli başyapıtında Drucker (2011, s. 12). Dün ile bugün arasında her alanda değişimin getirdiği yeni bilim anlayışı liderlik alanına da yansımaktadır. Newton fiziğinin determinist bakış açısıyla katı bir sebep sonuç ilişkisinde doğrusal bir anlayışla şekillenen liderlik alanı, kuantum fiziğiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Liderlik, yeni bilim anlayışıyla (kaos, karmaşa ve kuantum) yeniden şekillenmekte ve yeni liderlik tanımlamaları yapılmaktadır (Curtin, 2011).

Bir yüzyılı aşan geçmişle kuantum kuramı ve onun doğasındaki belirsizlik ilkesi ile tek doğrulu/bütüncül dünyadan çok doğrulu/bireysel bir dünyaya geçilmiştir (Ertürk, 2012). Post modern anlayış modernizimdeki bütünleştirmeye karşıt olarak farklılık ve parçalanma genel özellikleri ile bireyselleşmeye doğru gidişi vurgulamaktadır (Şişman, 1996). Çağdaş toplumun genel bir karakteristiği olarak bireyselleşme tüm hızıyla topluma yayılmaktadır (Ray, 2005). Bu bireyselleşme, bireylerin toplumsal etkileşimden çekilmesi değil, tam tersine artan bir oranda toplumsal etkileşim içermektedir (Fine, 2011). Bu artan etkileşim, kaosun kaçınılmaz olduğu çağdaş sistemlerde liderler için çok önemlidir (Erçetin, Açıkalın ve Bülbül, 2013). Erçetin (1999, s. 96) tarafından yapılan aşağıdaki karşılaştırma (Tablo 1), klasik fizik ile kuantum fiziğinin liderlik alanına bakışını karşılıklı görmek bağlamında oldukça açıklayıcıdır.

Tablo 1: Klasik fizik ve kuantum fiziği üzerine temellendirilen liderlik varsayımları

Klasik fiziğin varsayımları	Klasik fizik ve liderlik varsayımları	Kuantum fiziği varsayımları	İlişkili liderlik varsayımları
Dalga-parçacık ayrımı	Liderlik sadece liderin özelliklerinden oluşan bir bütünü ifade eder	Dalga-parçacık ikilemi	Liderlik, lider takipçi ikileminde bir etkileşim alanıdır.
Sebep sonuç ilişkisi ve kesinlikler	Liderlik sebep sonuç mantığıyla açıklanabilir.	Belirsizlik ve olasılıklar	Liderlik yapılandırılmaz kestirilemez
Enerjinin sürekliliği	Liderlik bir kişiye atfedilen sürekli bir niteliklerdir	Enerjinin kesikliği	Liderliğin olgusunun kesikliği
Uygulanan kuvvet kadar kazanılan ivme	Liderliğin etkileri güce bağlıdır	Uygulanan kuvvetin sınırlılığı	Liderliğin etkileri etkileşime bağlıdır

Kaynak: Erçetin (1999, s. 96).

Kadın liderliği bağlamında, Tablo 1 incelendiğinde takipçi olarak değerlendirilen kadınlara ilişkin önemli yenilikler olduğu görülecektir. Burada etkileşim, belirsizlik, tahmin edilemezlik ve lider takipçi hareketliliği olarak görülen yeni kavramlar her birisi ayrı ayrı kadın liderliği destekleyicileridir. Liderliğin lider takipçi rolleri birleşiminde bir etkileşim alanı olarak değerlendirilmesi kadın liderliğinin önünü açacaktır. Klasik liderlik anlayışında var olan lider takipçi ayrımı (Cawthon, 1996; Bass, 1990) kuantum düşüncesiyle tarih olmuştur. Kuantum liderlikle birlikte artık liderlik, lider ve takipçiler arasında bir etkileşim alanıdır (Erçetin, 1999).

2.3.5. Plazma Liderlik

Plazma, maddenin dördüncü halidir. Madde, üçüncü hali olan gaz aşamasında tekrar ısıya maruz bırakılırsa, İyonlaşma sonucu gazlar, plazma adı verilen bir yapıya dönüşürler (Nishikawa ve Wakatani, 2000, s. 1; Howard, 2002). Plazma, parçacıkların ve dalgaların bir bütünü olarak görülebilir. Genel olarak, parçacıklar birbirleriyle ve dalgalarla etkileşir. Ayrıca, dalgalar da birbirleriyle ve parçacıklarla etkileşir (Davidson, 1972, s. 6). İşte etkileşim, doğrusal olmama, tekli parçacık hareketi, yoğunluk ve dağılım özellikleri ile bilinen plazmalar örneğinde plazma liderlik kavramı üretilmiştir.

Kaotik durumlarla baş edebilmek için o koşullara göre şekillendirilen yeni bir liderlik tanımlaması olarak “plazma liderlik” kavramı Erçetin, Açıklan ve Bülbül (2013) tarafından yapılan “kaotik ortamlarda liderliğe çok boyutlu yaklaşım” isimli çalışmada kullanılmıştır. Bu tanımlamaya göre, kaos ve karmaşa özellikleri taşıyan bir sistemde lider:

- Öncelikle sistemden haberi olmalı, sistemi etkileyen temel öğeleri keşfetmeli,
- Bu öğeler arası periyodik etkileşimi keşfetmeli,
- Yönetim süreçlerinde bu öğeleri ve ağları dikkate almalı,
- Ve en önemlisi, gerekliliğin üzerinde ve ötesinde, uygun ortamda uygun liderlik modelini kullanabilecek son derece güçlü bir liderlik profiline sahip olmalıdır.

Plazma liderlik, karmaşıklık, hareketlilik, yüksek gerilim, etkileşim ve sürekli dönüşüm içindeki kaotik sistemleri en ince ayrıntısına kadar analiz edebilen ve bir arada tutabilen, plazmik ortamın potansiyel enerjisini en üst düzeyde kullanabilen etkileme gücü yüksek “üstünde ve ötesinde” bir liderlik türü olarak tanımlanabilir. Gallagher (2014) plazmayı açıklarken tekli parçacık hareketi ve dağılım fonksiyonu olmak üzere iki alt bileşene başvurmuştur. Plazma teorisinin bu tekli parçacık hareketliliği, bireyselleşme ve dağılım özellikleriyle, liderler-takipçi etkileşimi vurgulanmaktadır.

Kadın liderliği bağlamında etkileşim önemli bir destekleyicidir. Bunun yanında plazmanın bir diğer özelliğine de yer verilmelidir. Plazma kavramı, evrenin boşluk gibi algılanan görünmeyen kısmını açıklamak için kullanılmaktadır. Kimilerine göre boşluk, kimilerine de plazma olan bu alan, evrenin %99 kısmına denk gelmektedir (Nishikawa ve Wakatani, 2000, s. 3). Benzer şekilde kadın liderliği bağlamında toplumda kadınların görünmeyen çabaları vardır (Ernst & Young, 2011). Plazma liderlik düşüncesiyle sadece görünen kısımlar değil görünmeyenlere de odaklanılacağı için, kadınların emeklerinin görünürlüğü artacaktır. Plazma hali bilinmeden önce maddenin üç hali olduğu kabul ediliyordu. Plazma halinin keşfedilmesi maddeye bambaşka boyutlar açmıştır. Kadın liderliği de bu bağlamda değerlendirilebilir. Liderlik çeşitliliği gerektiren 21. yüzyılda kadın liderliğinin keşfedilmesi önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir (Desvaux ve Devillard, 2008). Nishikawa ve Wakatani (2000)

ifadesiyle, kimileri hala “boşluk” olarak görme ısrarını sürdürseler de, kadın liderliği keşfedilmeyi ve fırsata dönüştürülmeyi beklemektedir. Plazma liderlik bu bağlamda kadın liderliğini destekler nitelikte gelişim göstermektedir.

2.3.6. Otantik liderlik

Otantik kelimesi, İngilizce “authentic” kelimesinden gelmektedir. İngilizce-Türkçe sözlüklerde gerçek, hakiki, doğru, orijinal, içten, samimi, gibi anlamlarla karşılanmaktadır. Antik Yunanda otantiklik, kişinin kendi hayatının kontrolünde “Kendini Bil!” öğüsünde yer almaktadır (Gardner vd, 2011). Otantik kavramı, kişinin kendine ilişkin duygu, düşünce, gereksinim, öncelik ve inançlarını kabullenmesine yani “kendini bilmesine” dayalı bir süreçtir ve kendi içyapısıyla uyumlu bir şekilde gerçek duygularını yadsımadan düşünmeyi ve davranmayı kapsamaktadır (Avolio ve Gardner, 2005). Otantik davranış, çevresel şartlar ve başkalarından gelen baskılara rağmen, çekirdek değerler, inançlar, düşünceler ve duygular olarak yansıyan liderin gerçek benliği tarafından yönlendirilmiş davranışlara örnektir (Gardner vd., 2005).

Otantikliği “bireyin günlük girişimlerinde engellenmemiş gerçek, öz benlik” olarak tanımlayan Kernis (2003), otantik liderliğin farkındalık, bilgiyi tarafsız değerlendirme, ilişkisel otantiklik ve davranışsal otantiklik olmak üzere dört bileşenden meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Gardner ve arkadaşları (2005) otantik liderliği liderin otantik olmasının ötesinde, lider takipçi etkileşiminin otantikliği bağlamında tartışmışlardır. Bu etkileşim, a) şeffaflık, açıklık ve güven b) önem verilen hedeflere rehberlik c) takipçi gelişimine vurgu yapan bir karakteristiğe sahiptir. Otantik liderlik ayrıca otantik takipçileri de içermektedir. Lider takipçi etkileşimi bağlamında da gelişimsel ve kendine özgülük içeren otantik bir durum söz konusudur.

Kadın liderliği, lider takipçi etkileşimi bağlamında otantik liderlikten yararlanabilecektir. Özellikle otantik takipçilik kadın liderliğinin gelişiminde destekleyici olarak kullanılabilir. Otantik takipçilik otantik liderliğin gelişmesine ve sergilenmesine ayna tutmak olarak ifade edilmektedir (Shamir ve Eilam, 2005; Gardner vd. 2005). Woolf’un (1929) “bütün bu yüzyıllar boyunca kadınlar, erkeği olduğundan iki kat büyük gösteren bir ayna görevi gördüler, büyülü bir aynaydı bu ve müthiş bir yansıtma gücü vardı” ifadesi kadınların otantik liderliğin oluşmasında otantik takipçilik rolüne güzel bir örnektir. Ayrıca kadın liderliği tanımında geçen, kendini tanıması ve tercihlerinde kendi iradesini kullanabilmesi (Jironet, 2011, s. 118) otantik liderliğin “kendini bil” anlayışına yakındır. Grant (1988) otantik liderliğin olmadığı dönemlerde, kadınların bir örgütte yükselmeleri ve kendilerini kabul ettirmelerinin erkek özellikleri sergilemeleri ile sağlanabildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla kadınların otantik olarak kendilerini ve tercihlerini ortaya koymalarıyla kadın liderliğinin de gelişebileceği söylenebilir.

2.3.7. Sosyal Adalet Liderliği

Sosyal adalet farklı grupların ötekileştirmesine karşı çıkan, dezavantajlı grupların toplumda tutunmalarını destekleyen bir düşüncedir. Bu düşünce temelinde son yıllarda sosyal adalet liderliği kavramı tartışılmaktadır. Bütün liderlik kuramlarında olduğu gibi burada da birçok benzer tanım yer almaktadır. Bu tanımlara bakıldığında, toplumda tutunamayan azınlıkların, ekonomik bakımdan dezavantajlıların, kadınların ve eşcinsellerin geliştirilmesi ve topluma uyum sağlamaları ön plandadır (Marshall ve Oliva, 2006'dan aktaran, Özdemir ve Kütküt, 2015). Dolayısıyla sosyal adalet liderliği, ırkları, sınıfları, cinsiyetleri, engellilikleri ve cinsel tercihleri nedeniyle tarih boyunca ötekileştirilmiş ve halen de ötekileştirilen grupların yanında yer alınması ve bunu liderlik eylemlerinin ve vizyonlarının merkezine koyulması temelinde bir liderlik olarak tanımlanmaktadır (Theoharis, 2007, s. 223). Bu şekilde tanımlanan sosyal adalet liderliğinin, eleştirel bilinç, destek ve katılım boyutları bulunmaktadır (Özdemir ve Kütküt, 2015). Bu boyutları ve tanımıyla sosyal adalet liderliği kadın liderliğine destek çıkarımlar sunabilecektir.

Ulusal ve uluslararası kadın yönetici çalışmaları incelendiğinde, kadın yöneticiler disiplin, yaş, eğitim seviyesi, medeni durum gibi etmenler hemen hiç gözetsilmeden sırf "kadın" oldukları için bir takım engellemelere maruz kalmakta oldukları genel fikri oluşmaktadır (Çelikten, 2004). Kadınların cinsiyet ayrımcılığına maruz kalması sosyal adalet düşüncesine aykırıdır. Sosyal adalet liderliği toplumda var olan bu eşitsizliklere karşı çıkmaktadır (Theoharis, 2007). Yapılan çalışmalarda sosyal adaletle cinsiyet ayrımcılığı arasında önemli bir ilişki den bahsedilmektedir (Unterhalter, 2007; Lister, 2009). Sosyal adalet düşüncesinin varlığı cinsiyet ayrımını azaltacağı düşünülmektedir. Toplumda sosyal adalet liderliğinin kabul görmesi ve kuramsal yazının güçlenmesi kadın liderliği için de olumlu sonuçlar doğurabilecektir.

3. SONUÇ

Bazı kavramların yönetim sözlüğünden çıkarılması gerektiğini ifade eden Drucker (2011, s. 10) bunlara örnek olarak, "kendine bağlı çalışanlar" kelimesini vermektedir. Değişen ve gelişen liderlik yazını da bu gibi yönetimde eskimiş anlayışlardan arındırılmalıdır. Bu çalışmayla bir bakışta liderlik yazını değişim perspektifiyle incelenmiş, bu arınmanın izleri sürülmüş ve yeni öneriler getirilmiştir.

Öncelikle kartopu metaforu ile liderlik yazını kısaca özetlenmiştir. Burada liderliğin ilk günden itibaren elitist bir anlayışla büyük adamlar üzerinde tartışıldığına ve bu yanlışın halen sürdüğüne açık olarak kanıtlar sunulmuştur. Liderlik yazını göstermektedir ki liderlikte lider rolünde kadına yer bırakılmamıştır. Ancak takipçi rolü yüzyıllardır kadınlara dayatılmaktadır. Bu bulgu liderlik kartopu metaforunun soğuk yüzüdür. Soğuk ama gerçek.

İkinci bölümde kartopu ısıtılarak liderlik yazınının ayrıntısına inilmiştir. Kadın liderliğin buradaki yeri araştırılmıştır. Burada, her ne kadar liderlik yazınına “Kadın Liderliği” adıyla bir liderlik eklenmiş olsa da, görünürde çok değişen bir şey olmadığı anlaşılmaktadır. Liderlik yazınının kadınlara bakışı değişmiş olsa bile gerçek hayatta durum öyle değildir. Bu durum aptalca eğri ile sembolleştirilmiş ve şekil 2’de akıllı eğri ile açıklanmaktadır. Kadın liderliği bu haliyle ve kendi başına akıllı eğriyi oluşturma gücünden yoksundur. Bunu sağlamak için yeni liderlik kuramlarına gereksinim duyulmaktadır.

Üçüncü bölümde yeni liderlik kuramlarının katkısı örneklendirilmiştir. Liderlik alanı bugün hiç olmadığı kadar farklı ve yenilikçi liderlik kuramlarına sahne olmaktadır. Bu çalışmada bu kuramlardan yalnızca beş tanesine değinilmiş, takipçiler ve özeld kadınlara için ortaya koydukları olumlu gelişmeler tartışılmıştır. Bu örneklerde, karizmatik, dönüştürücü, otantik, öz, kuantum, plazma ve sosyal adalet liderliği örnekleri verilmiştir.

Dönüştürücü liderlik kuramıyla lider takipçi etkileşimi bir farklılaşma içine girmiştir. Kuantum liderlik paradigmasıyla lider takipçi etkileşimi sil baştan ele alınmakta liderlik alanı yeni baştan tanımlanmaktadır. Bu süreçte takipçilerin görünmeyen bütün özellikleri ön plana çıkmakta ve liderlik elitist anlayıştan uzaklaşmaktadır. Bunun ötesinde plazma liderlik anlayışı ise apayrı bir bağlamda bireyselleşme ve etkileşim çağı gerekleriyle plazma teorisi benzerliği bağlamında yorumladığı günümüz dünyasına yepyeni bir liderlik anlayışı sunmaktadır. Evrenin görünmeyen %99’unu tanımlayan plazma kavramından hareketle kadınların şimdiye kadar görünmeyen emekleri özdeşleştirilmekte, liderlik alanına kadın liderliğini kazandırma düşüncesindedir.

Ayrıca plazmalardaki parçalanma ve hareketlilik özelliği bugünün insan yaşamındaki bireyselleşme ile karşılaştırılmakta ve bu bağlamda öz liderlik gelişimi ile kadınlara ve diğer dışlanmışlara liderlik gelişimi fırsatları önerilmektedir. Öz liderliği geliştiren ve kendi yaşamının liderliğine yönelerek güçlü zayıf yönlerini tanıyan kadın liderler, otantik liderliğin “kendini bil” prensibiyle öz farkındalık kazanacaklardır. Bu sayede grupsal ve örgütsel liderlik rolleri için de bir ön hazırlık sağlanmış olacaktır.

Sosyal adalet liderliği ise ana akım liderlik kuramlarından oldukça farklıdır. Liderlik alanında var olan yanlışların birçoğu bu kuramda dışarda bırakılmıştır. Özellikle dışlanan ötekileştirilen kişilere yönelik tutumuyla sosyal adalet liderliği diğer kuramlardan farklıdır. Bu kuram kadınların her alanda dışlanmışlığına karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla sosyal adalet liderliği diğer yeni liderlik kuramları gibi kadın liderliğini destekler niteliktedir. Bir bakıma postmodern liderlik kuramlarının çoğu kadın liderliği savunucuları olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla liderlik yazınının geleceğinde kadın liderliğinin gittikçe yükselen bir trende sahip olacağı söylenebilir.

Bu bulgular ışığında şu öneriler verilebilir:

- Kadın liderliği sadece kadınların sorunu olarak görülmemelidir.
- Kadın liderliği savunucuları kadın liderliğine dolaylı destek sağlayan yeni liderlik kuramlarını desteklemelidirler.
- Kadın liderliği gelişimi için diğer yeni liderlik kuramları ile ilişkisel çalışmalar yapılabilir
- Liderlik yazını kadın liderliğinin geleceğine umutla bakılabileceğine yönelik önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bunlara odaklanılmalıdır.
- Büyük adam kuramı, özellikler kuramı gibi klasik kuramlar değil de artık yeni kuramlar konuşulmalıdır.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

REFERENCES

- Adair, C. (2005). Max Weber's charisma. *Journal of Classical Sociology*, 5(2), 189–204.
- Avoli, B. J. & Gardner, W. L. (2005). Authentic leadership development: Getting to the root of positive forms of leadership. *The Leadership Quarterly*, 16, 315-338.
- Bass, B. M. (1990). *Bass Stogdill's handbook of leadership: theory, research, and managerial applications* (3rd ed.). New York: Free Press.
- Bass, B. M. (1999). Two decades of research and development in transformational leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8 (1), 9–32.
- Boring, E. G. (1950). Great men and scientific progress. *American Philosophical Society*, 94(4), 339-351.
- Brown, C. B. (2011). Barack Obama as the great man: Communicative constructions of racial transcendence in white-male elite discourses. *Communication Monographs*, 78(4) 535-556.
- Theoharis, G. (2007). Social justice educational leaders and resistance: Toward a theory of social justice leadership. *Educational Administration Quarterly*, 43(2), 221-258.
- Bryman, A. E. (1992). *Charisma and leadership in organizations*. London: Sage.
- Burns, J. M. (1978). *Leadership*. New York: Harper & Row Publishers.
- Bülbül, M. Ş. & Erçetin, Ş. Ş. (2010). Chaos and the analogy of education. *Middle East Journal of Scientific Research*, 5(4), 280-282.
- Carlyle, T. (1840). *On heroes, hero worship and the heroic in history*. London, Chapman and Hall
- Cawton, D. L. (1996). Leadership: The great man theory revisited. *Business Horizons*, 39(3), 1-4
- Chief Executive Women. (2009). The business case for women as leaders One woman is not enough. Erişim adresi: <http://www.cew.org.au/wp-content/uploads/2014/06/The-Business-Case-for-Women-as-Leaders.pdf>
- Conner, C. D. (2012). *Halkın bilim tarihi*. Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitaplığı.
- Curtin, L. (2011). Quantum leadership: succeeding in interesting times. *Elsevier Nurse Leader*, 9(1), 35-38.
- Çelikten, M. (2004). Okul müdürü koltuğundaki kadınlar: Kayseri ili örneği. *E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2(17), 91-118.
- Davidson, R. C. (1972). *Methods in nonlinear plasma theory*. New York and London: Academic Press.

- Desvaux, G., & Deviliard, S. (2008). *Women matter 2: Female leadership, a competitive edge for the future*. France: McKinsey & Company.
- Dow, T. E. (1978). An analysis of weber's work on charisma. *The British Journal of Sociology*, 29(1), 83-93.
- Drucker, P. F. (2011). *Büyük değişimler çağında yönetim* (Çev. Z. Dicleli). İstanbul: Optimist Yayınları.
- Eagly, A. H., Johannesen-Schmidt, M. C ve Engen, M. L. (2003). Transformational, transactional, and laissez-faire leadership styles: a meta-analysis comparing women and men. *Psychological Bulletin*, 129(4), 569-591.
- Erçetin, Ş. Ş. (1999). Kuantum liderlik paradigması ile eğitim liderliğinin açıklanması. *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. Talim ve Terbiye Dairesi Ankara: M.E.B. Yayınları.
- Erçetin, Ş. Ş., Açıkalın, Ş. N. & Bülbül, M. Ş. (2013). A multi-dimensional approach to leadership in chaotic environments. Banerjee, S. (Ed.) *Chaos and complexity theory for management: Nonlinear Dynamics*, in (89-104), Hershey, PA: IGI Global.
- Erçetin, Ş. Ş. & Kamacı, M. C. (2008). Quantum leadership paradigm. *World Applied Sciences Journal*, 3(6), 865-868.
- Ernst & Young. (2011). Women in leadership: How smart are you? Retrieved from: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Women_in_leadership_How_smart_are_you/\\$FILE/Women_in_leadership_Nov2010.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Women_in_leadership_How_smart_are_you/$FILE/Women_in_leadership_Nov2010.pdf)
- Ertürk, A. (2012). Kaos kuramı: yönetim ve eğitimdeki yansımaları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(3), 849-868.
- Freee, M. M. (2006). Angela Merkel: What does it mean to run as a woman? *German Politics & Society* 24(1), (78), SPECIAL ISSUE, 93-107.
- Fine, C. (2011). *Toplumsal cinsiyet yanılması: Zihnimizi toplum ve nörocinsiyetçilik nasıl fark yaratıyor?* (Çev. Tanrıyar, Kıvanç.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Furtner, M. R., Baldeger, U. & Rauthmann, J. F. (2013) Leading yourself and leading others: Linking self-leadership to transformational, transactional, and laissez-faire leadership, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 22:4, 436-449.
- Gallagher, P. T. (2014). Introduction to plasma physics (PY5012). Retrieved from: http://www.tcd.ie/Physics/people/Peter.Gallagher/lectures/PlasmaPhysics/Lecture3_single_particle.pdf
- Gardner, W. L., Avolio, B. J., Luthans, F., May, D. R. & Walumba, F. O. (2005). Can you see the real me? A self-based model of authentic leader and follower development. *The Leadership Quarterly*, 16, 343-372.
- Gardner, W. L., Cogliser, C. C., Davis, K. M. & Dickens, M. P. (2011). Authentic leadership: A review of the literature and research agenda. *The Leadership Quarterly* 22, 1120-1145.
- Grant, J. (1988). Women as managers: What they can offer to organizations. *Organizational Dynamics*, 16(3), 56-63.
- Hartog, D. N. D., Koopman, P. L. & Muijen, J. J.V. (1995). Charismatic leadership; a state of the art. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 2(4), 35-49.
- Özdemir, M., Kütküt, B. (2015). Sosyal adalet liderliği ölçeği'nin (salô) geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 16(3), 201-218.
- Howard, J. (2002). *Introduction to plasma physics c17 lecture notes*. *Plasma Research Laboratory Research School of Physical Sciences and Engineering*. Retrieved from: https://www.fer.unizg.hr/_download/repository/Howard-plasma_physics-chap01%5B1%5D.pdf
- İbişoğlu, H., Özmen, İ. & Taş, S. (2009). Liderlik davranışı ve toplumsal norm ilişkisi: Ampirik bir çalışma, *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), 1-23.

- James, W. (1880). Great men, great thoughts and their environment. *Atlantic Monthly*, 46, 441-459.
- Jironet, K. (2011). *Female leadership : management, Jungian psychology, spirituality, and the global journey through purgatory*. New York: Taylor & Francis e-Library.
- Jogulu, U. D., Wood, G. J. (2006) The role of leadership theory in raising the profile of women in management, *Equal Opportunities International*, 25(4), 236 – 250.
- Katz, D. & Kahn, R. L. (1967). *The social Psychology of organisation*. Third Printing. New York: John Wiley & Sons.
- Kernis, M. H. (2003). Toward a conceptualization of optimal self-esteem. *Psychological Inquiry*, 14, 1-26.
- Lister, R. (2009). A Nordic nirvana? gender, citizenship, and social justice in the nordic welfare states. Retrieved from: <http://sp.oxfordjournals.org/content/16/2/242.full.pdf+html>
- Manz, C. C. (1986). Self-leadership: Toward an expanded theory of self-influence processes in organizations. *Academy of Management Review*, 11, 585-600.
- Manz, C. C., Sims, H. P. (1991). Superleadership: Beyond the myth of heroic leadership. *Organizational Dynamics*, 19, 18–35.
- Manz, C. C. & Sims, H. P. (1980). Self-management as a substitute for leadership: a social learning theory perspective. *Academy of Management Review*, 5(3), 361-367.
- Markham, S. E. & Markham, İ. S. (1995). Self management and self leadership reexamined: A levels of analysis perspective. *Leadership Quarterly*, 6(3), 343-359.
- Neck, C. P., Nouri, H. & Godwin, J. L. (2003). How self-leadership affects the goal-setting process. *Human Resource Management Review*, 13, 691–707.
- Nishikawa, K. & Wakatani, M. (2000). *Plasma physics: basic theory with fusion applications*. Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Northouse, P. G. (2013), *Leadership: Theory and Practice*, 6th Edition, London: Sage Publications Ltd.
- Ray, C. (2005). *Individualisation and the third age*. Centre for Rural Economy Discussion Paper Series. No:3.
- Shamir, B. ve Eilam, G. (2005). What's your story?: A life-stories approach to authentic leadership development. *The Leadership Quarterly*. 16, 395–417.
- Şişman, M. (1996). Postmodernizm tartışmaları ve örgüt kuramındaki yansımaları. *Eğitim Yönetimi*, 2(3), 451-464.
- Tan, M. (1996). Eğitim yönetiminde kadın azınlık, *TODAY Dergisi*, 29(4), 33-42.
- UN, (2011). *Kadınların güçlenmesi prensipleri: Eşitlik iş demektir*. Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi ve Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi Ortaklık İnsiyatifi.
- Unan, N. (1959). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri*, Cilt. II, Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Unterhalter, E. (2007). *Gender, schooling and global social justice*. NY: Routledge.
- Visser, M. (2011). *The female leadership paradox: power, performance and promotion*. New York: Palgrave-Macmillan-Higher-Education.
- Wagman-Geller, M. (2015). *Behind every great man: The forgotten women behind the world's famous and infamous*. Naperville: Sourcebooks.
- Williams, S. (1997). Personality and self-leadership. *Human Resource Management Review*, 7(2), 139-155.

- Woolf, V. (1929). *Kendine ait bir oda* (Çev. İlknur Özdemir). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Wright, B. E., Moynihan, D. P. & Pandey, S. K. (2012). Pulling the levers: transformational leadership, public service motivation, and mission valence, *Public Administration Review*, 72(2), 206–215.
- Yukl, G. (1999). An evaluation of conceptual weaknesses in transformational and charismatic leadership theories, *Leadership Quarterly*, 10(2), 285–305.
- Yukl, G. (2010). *Leadership in organizations*. Seventh Edition. New Jersey: Pearson Education

Faustina'nın Kızları / *Puellae Faustinianae*

Girls of Faustina / *Puellae Faustinianae*

Aliye EROL-ÖZDİZBAY¹

Öz

Bu makalenin konusunu Roma imparatoru Antoninus Pius'un karısı, I. Faustina'nın ölümünün ardından onun anısına kurduğu, kimsesiz ve yardıma muhtaç kız çocuklarına yardım etmeyi amaçlayan bir hayır kurumu veya vakıf olarak nitelendirebileceğimiz *Puellae Faustinianae* (Faustina'nın Kızları) ve onunla ilişkili olarak basılan sikkeler oluşturmaktadır. Roma İmparatorluk Tarihi'nde "evlat edinilen imparatorlar" dönemi olarak bilinen dönemin dördüncü imparatoru olan Antoninus Pius, MS 138-161 yılları arasında Roma imparatorluğu yapmıştır. İmparator olmadan önce, MS 135/6'te Batı Anadolu'daki Asia Eyaleti'nin valiliğini (*proconsul*) de yapan Antoninus Pius, 51 yaşındayken, Hadrianus tarafından evlat edinilmiş ve onun ölümünün ardından da imparator olmuştur. İmparatorluğu Roma'dan yönetmeyi tercih eden Antoninus Pius, Hadrianus gibi seyahatlere çıkmamıştı. Kamu harcamaları, sosyal faaliyetler ve Roma'daki imar faaliyetlerinin arttığı Antoninus Pius Dönemi genel olarak bir barış dönemi olarak kabul edilir. İmparatorluğu'nun üçüncü yılında ölen karısı I. Faustina'nın yasını uzun yıllar tutmuş ve bir daha evlenmemiştir. Pek çok yolla I. Faustina'nın anısını yaşatmaya çalışan Antoninus Pius, imparatoriçenin adıyla ve anısına yoksul kız çocuklarına yardım etmeyi amaç edinen bir tür hayır kurumu olan *Puellae Faustinianae*'yi kurmuştur. Faustina'nın yaşarken, pek çok yoksul insana çocuklarının eğitimini sağlayıp ihtiyaçlarını karşılayacağına dair söz verdiği bilinmektedir. İmparatoriçenin ölümünün ardından oluşturulan bu yeni kurum, hali hazırda var olan ve yoksul çocukların devlet hazinesinden sağlanan bir ödenek ile beslenmesi esasına dayanan *alimenta* sistemi ile benzerlikler gösterse de aynı değildi. *Puellae Faustinianae*'ye ilişkin en önemli kaynağımızı da Roma sikkeleri oluşturur. Antoninus Pius Dönemi'nde basılan Faustina'nın *posthumus aureus* ve *denarius*'larında bu hayırseverliğin ve cömertliğin halka duyurulduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Faustina, Antoninuslar, Vakıf, Kız Çocuklar, Alimenta, Sikke

Abstract

This paper examines the *Puellae Faustinianae*, the charity that Roman emperor Antoninus Pius established in memory of his wife, Faustina the Elder, after her death. The foundation which aimed to support the poor and orphan girls of Rome, will be discussed in the light of the coins. Antoninus Pius, the fourth emperor of the period known as "adoptive emperors" in the Roman Imperial History, ruled from 138 to 161 AD. Before becoming emperor, he served as proconsul of Provincia Asia in Western Anatolia in 135/6 AD. Antoninus Pius, at the age of 51, was adopted by Hadrian and became emperor after his death. Unlike his predecessor, Hadrian, he spent his long reign in Rome and did not travel in the provinces. The reign of Antoninus Pius, during which public spending, social and urban development activities in Rome increased, is regarded as a peaceful period. Antoninus Pius went into mourning for Faustina the Elder, who died in the third year of his reign, and he never remarried. The emperor, who tried to keep Faustina's memory alive in many ways, also created a kind of charity -*Puellae Faustinianae*- in the name and honour of the empress, to provide for poor and orphaned girls. Faustina the Elder was known as a generous empress. When she was alive, she promised many poor

¹ Sorumlu Yazar: Aliye Erol-Özdizbay (Doç. Dr.), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye.
E-posta: aliyerol@istanbul.edu.tr ORCID: 0000-0003-2854-3704

people to provide for them and to help with the education of their children. This new institution, which was established after the death of the empress, was similar but not identical to the existing *alimenta* scheme, of monetary grants for children. The most important source of *Puellae Faustinae* is the Roman imperial coins. This imperial philanthropy and generosity was proclaimed to the public by Faustina's *posthumus aureus* and *denarius*, minted during the Antoninus Pius period.

Keywords

Faustina, Antonines, Charity, Girls, Alimenta, Coin

Yaşlı Faustina veya I. Faustina olarak da bilinen Annia Galeria Faustina, MS 90'lı yılların sonunda consul Marcus Annius Verus ve Rupilia Faustina'nın kızı olarak zengin ve soylu bir ailede dünyaya gelmiştir. Kökenleri İspanya'daki Ucubi'ye dayanan ailesinin muhtemelen Traianus ve Hadrianus'un ailesi ile akrabalık ilişkisi vardır (Burns, 2007, s. 141). I. Faustina MS 110 (?)'da Antoninus Pius ile evlenmiştir. Bu evlilikten doğan dört çocuğundan üçü erken yaşta hayatını kaybetmiş, sadece MS 130 civarında doğan ve annesiyle aynı adı taşıyan en küçük kızı Faustina yaşamış, daha sonra annesi gibi o da imparatoriçe olmuştur (Kienast, 2004³, s. 135-136; s. 141-142). MS 138'te Hadrianus'un evlat edindiği Antoninus Pius'un Roma tahtına geçmesiyle I. Faustina da "Augusta" unvanını alarak en yüksek mevkiye sahip Romalı kadın olmuştur. Fakat bundan kısa süre sonra, I. Faustina MS 140/1 yılında erken yaşta hayatını kaybetmiştir. Antoninus Pius'un, kendisinden 20 yıl önce ölen eşi Faustina'nın yasını uzun yıllar tuttuğu ve ardından yeniden evlenmediği bilinmektedir. Her ne kadar imparatorun tuttuğu yas derin ve gerçekçiye de Faustina'nın hatırası, Antoninus Pius'un *pietas*'a (aileye, devlete ve tanrılara bağlılık) dayanan imparatorluk politikasını da olumlu yönde etkilemiştir. Faustina, ölümünün ardından imparator tarafından "*consecratio*" ile "*diva*" unvanı alarak tanrıça mertebesine getirilmiş ve onuruna *Forum Romanum*'da bir tapınak inşa edilmiştir (Mattingly, 1948, s. 147 vd.; Bergmann ve Watson, 1999, s. 6 vd. ; Michels, 2018, s. 150 vd).¹ Antoninus Pius, Faustina'nın adına özel yarışmalar da düzenlemiştir ve Roma'daki dört *circus*'a da Faustina'nın heykeli dikilmiştir. Ayrıca masraflarını Antoninus Pius'un karşılayacağı Faustina'nın altın bir heykelinin diktirilmesi de senatoda onaylanmıştır (*HA*, Antoninus Pius s. 6,7,8; Burns, 2007, s. 146; Michels, 2018, s. 150 vd).

Tanrıça Faustina zerafet, geleneklere bağlılık ve evlilik kurumuna sadakat gibi özellikleri ile ideal Roma kadını temsil eden bir idol haline getirilmiştir. (Res.1) Onun ölümünden sonra adeta "yeniden doğan" bu imajı sikkeler, heykeller, değerli taşlar, duvar resimleri vasıtasıyla Romalıların gündelik hayatına nüfuz etmiştir. Ölümünün ardından yirmi yıl boyunca onun betimini taşıyan çok sayıda sikke basılmıştır

¹ Ayrıca Getty Museum koleksiyonunda yer alan Faustina portresi için bkz: <http://www.getty.edu/art/collection/objects/6553/unknown-maker-portrait-of-faustina-the-elder-roman-ad-140-160/?dz=0.5000,0.6354,0.44> (Son erişim tarihi Eylül 2018).

(Bergmann ve Watson, 1999, 6; Claes, 2015, s. 541).² Ölümünden sonra basılan sikkelerinin pek çoğunda çeşitli tanrıça betimlerine *AETERNITAS* lejandının eşlik ettiği görülür. Bu *AETERNITAS* lejandlı seriler, Faustina'nın tanrılar arasındaki sonsuz yaşamına bir gönderme yapıyor olmalıydı. Faustina'nın sikkelerinde sık sık betimlenen tanrıçalardan biri de Anadolu kökenli bir tanrıça olan Kybele'dir. (*RIC* III, 15; Burns, 2007, s. 145-146).

Res.1 I. Faustina (Getty Museum).

Kadınların toplumsal imajı ile uyumlu şekilde I. Faustina ve II. Faustina'nın sikkelerinde Antoninuslar Dönemi boyunca önemli bir yoğunluk gözlemlenir. Antoninuslar Dönemi İmparatorlarının insancıl politikası sikke tipleriyle desteklenmiş, imparatoriçelerin imajı ve imparatorluk politikası arasındaki bağlantı vurgulanmıştır. Roma imparatorluk dönemi sikkeleri içinde özellikle I. Faustina adına basılan sikkelerde olağanüstü bir yoğunluk ve sikke tiplerinde çeşitlilik söz konusudur. Faustina'nın ölümünün ardından sikke basımı Antoninus Pius'un egemenliği boyunca devam etmiş, hatta imparatorun MS 161'deki ölümünden sonra Marcus Aurelius'un Caesarlığı döneminde de Faustina sikkeleri darp edilmiştir (Dell'Oro D'Amico, 2017, s. 727; Michels, 2018, s. 167 vd.).

Heykellerinde ve sikkeler üzerindeki portrelerinde I. Faustina oval yüzü, düz kaşları, kısmen göz kapakları kapalı badem şeklinde gözleri, nispeten büyük hafif kancalı burnu, yuvarlak dudakları ve yuvarlak etli çenesi ile orta yaşlarda hoş görünlü bir kadın olarak betimlenir. Sikke portrelerinde özellikle kaygısız ve iyi huylu kişilik

² Ayrıca Mount Holyoke College Art Museum koleksiyonundaki Faustina portresi için bkz: <https://artmuseum.mtholyoke.edu/object/portrait-faustina-elder> (Son erişim tarihi Eylül 2018).

özellikleri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. İmparatoriçenin ince örgüler veya buklelerin başı etrafında zarafetle toplandığı ve başın üzerinde yuvamsı bir topuz oluşturduğu kendine has saç stili de oldukça dikkat çekicidir (Kleiner, 1992, s. 278; Burns, 2007, s. 141-142; Özgan, 2013, s. 206 vd.).³ (Res.2)

Res.2 I. Faustina (Bruns 2007, s. 140).

Antoninus Pius, egemenliğinin sonuna kadar pek çok yolla, Faustina'nın anısını yaşatmaya çalışmıştır. Bunlardan biri de imparatoriçenin ölümünün ardından onun adıyla ve anısına kurduğu yoksul kız çocuklarına yardım etmeyi amaç edinen bir tür hayır kurumu/vakıftır (Michels, 2018, s. 151 vd.). Faustina'nın yaşarken, pek çok yoksul insana çocuklarının eğitimi sağlayıp ihtiyaçlarını karşılayacağına dair söz verdiği bilinmektedir. Fakat imparatoriçenin bu hayırseverliğini ve cömertliğini gösterebileceği kurumun ancak ölümünden birkaç yıl sonra oluşturulduğu "DIVA" unvanının yer aldığı sikkelerinden de anlaşılmaktadır (HA, Antoninus Pius s. 8; Stevenson, 1964, s. 669). Bu yeni oluşturulan kurum, hali hazırda var olan ve yoksul çocukların devlet hazinesinden sağlanan bir ödenek ile beslenmesi esasına dayanan *alimenta* sistemi ile benzerlikler gösterse de tamamıyla aynı değildir (Levick, 2014, s. 104).

İtalya'nın çeşitli bölgelerinde görülen ve MS 1. yüzyılın ortalarından itibaren olasılıkla Nerva Dönemi'nde ortaya çıkan ve Traianus tarafından geliştirilip devam ettirilen *alimenta* sistemine göre, toprak sahipleri vasıtasıyla yerel olarak idare edilen bir imparatorluk kasasından alınan borçların faizi yoksul özgür kız ve erkek çocuklarını desteklemek için kullanılmaktaydı (Duncan-Jones, 1964, s. 123 vd; Levick, 2014, s. 104 vd.; Rawson, 2003, s. 60).

³ Özgan'a göre, Faustina heykelleri gözlerindeki hüznün ifadesi ve hareketsiz yüz hatları sebebiyle neredeyse "ruhsuz" olarak yorumlanabilecek portre özellikleri göstermektedir. Yaşlı Faustina'ya ait portrelerin hepsi aynı özellikler gösteremeyebilirdi, özellikle saç düzeninde ufak farklılıklar görülebilmektedir. Ayrıntılı olarak bkz. Özgan, 2013, s. 206-207.

Res. 3 Traianus Sikkesi (CNG 84, 1016).

Traianus'un çocukları koruyup destekleyen politikaları, onu imparatorluğun, vatandaşlarının ve çocukların evrensel babası konumuna getirmiştir. Yetişkinlere ve çocuklara verilen sadakalarla başlayan bu imajını özenle inşa ederek *pater patriae* (vatanın babası) unvanını almıştır. Bu bağlamda gerçekleştirdiği en önemli işlerden biri de çocuklara yardım için oluşturulan *alimenta* sistemini geliştirmesi olmuştur. Bu sistemin, imparatorluk sanatı ve sikkeler gibi çeşitli iletişim araçlarında, yasalar ve yönetimde yansımalarına rastlanmaktadır (Rawson, 2003, s. 60; Dürüşken, 2011, s. 225-6). Traianus Dönemi'nde basılan bazı sikke serilerinde betimlenen çocuk figürleri ile Traianus'un baba ve koruyucu rolünün vurgulanması *alimenta* sistemini her kesimden halka duyurmuştur (Rawson, 2001, s. 28 vd.). Örneğin bronz sikkelerinin arka yüzünde, *curul* sandalyesi üzerinde oturan Traianus, sol elinde bir asa tutarken sağ elini karşısında ayakta duran Italia personifikasyonuna uzatmış halde betimlenmiştir. Italia personifikasyonu sağ eliyle yanında duran çocuğu tutarken, sol elinde başka bir çocuğu taşımaktadır. Kesim çizgisinin altında, *ALIM(enta) ITAL(iae)* lejandı yer alır (RIC II, 278, no. 461; CNG 84, 1016)⁴. (Res.3) Bu sahne, imparatorun cömertliğini ve çocuklarıyla birlikte bir anne figürü olarak kişileştirilen İtalya'nın esenliğini temsil eder. Çocuklar, sadece sınırları koruyan askerler, memuriyet görevlerinde bulunan vatandaşlar veya üretime katılan iş gücü olarak değil, Roma yerleşimlerini dolduranlar ve üzerinde çalışanlar olarak İtalya'nın geleceğini sembolize etmekteydiler (Rawson, 2003, s. 61). Altın bir *aureus* üzerinde ise Traianus ayakta betimlenmiştir. Sol elinde rulo tutan imparator, sağ elini karşısında duran bir kız bir erkek iki çocuğa uzatmaktadır. Kesim çizgisinin altında yine *ALIM(enta) ITAL(iae)* lejandı görülür (RIC II, 250, no. 93; NAC 59, 1951)⁵. (Res.4)

⁴ CNG84,1016: <http://www.coinarchives.com/a/openlink.php?l=356030|635|1016|ac6850cedc0f5f551500cb1cc38fdea>

⁵ NAC 59, 1951: <http://www.coinarchives.com/a/openlink.php?l=405306|725|1951|8b7f2af4f506f167bb98bf930bcc5d8f>

Res. 4 Traianus Sikkesi (NAC 59, 1951).

Çocuklar MS 2. yüzyıl boyunca imparatorluk ideolojisinin ve Roma'nın kültürel sembolizminin önemli bir parçası olmaya devam etmişlerdir. Traianus gibi çocuk sahibi olmayan bir imparator *pater patriae* unvanını alabiliyor, çocuksuz bir imparatoriçe nitelik ve sıfatlarıyla Romalı kadınların örnek aldıkları bir rol model haline gelebiliyordu. Kamusal alandaki bu çocuk imgesi, Traianus'tan sonra tahta geçen imparatorlar döneminde de devam etmiştir (Rawson, 2003, s. 61-63). Hadrianus ve Antoninuslar Dönemi'nde mutlu ve bereketli bir dönem yaşandığını ifade etmek için *felicitas temporum* ve *fecunditas* terimlerinin önemli unsurlar haline geldiği görülmektedir. Bu dönem özellikle köleler ve kadınlar yararına yasal hakların genişletildiği ve özellikle de çocukların önem kazandığı bir dönem olmuştur (Rawson, 1999, s. 225 vd). Antoninus Pius, ölen karısı Faustina'nın onuruna oluşturduğu *Puellae Fastinianae* adlı hayır kurumu da yoksul çocuklara yardım etmeyi amaçlayan *alimenta* sisteminin bir nevi devamıdır (Rawson, 2003, s. 61-63).

Antoninus Pius, bu kurum ile *alimenta*'dan farklı olarak evlenme çağına ulaşana kadar -muhtemelen 12 veya 14 yaşına kadar- sadece kız çocuklarına özel bir destek sağlamıştır. Potansiyel asker olmadıklarından kız çocuklarına yapılan hibeler daha az ve sınırlıdır. Artık toprak sahiplerine sorumluluk yüklenmiyor, bağışlar sadece Roma kenti ile sınırlandırılıyordu (Levick, 2014, s. 105).

Yoksul ve kimsesiz kız çocuklarına yapılan yardımın niteliği tam olarak bilinmese de, Faustina'nın onuruna ücretsiz eğitim hakkı kazandıkları kesin olarak söylenebilir. Praeneste'de bulunan bir yazıtta, inşa ettirilen Serapis Tapınağı ile birlikte "Faustina okulu" ifadesi de geçmektedir. Bu "okul", "Faustina'nın Kızları" için bir eğitim merkezi olabileceği gibi II. Faustina'nın himayesinde hoşça vakit geçirilebilecek sosyal bir dernek de olabilirdi. Ayrıca Miletos'ta I. Faustina onuruna kentin önde gelenleri tarafından, eğitim kurumu işlevi de taşıyan bir *gymnasium* inşa ettirildiği bilinmektedir (Levick, 2014, s. 132-133). *Puellae Fastinianae*'ın kız çocuklarına sağladığı ücretsiz eğitim hakkının yanı sıra, finansal destek ve belki de imkanları kısıtlı genç kadınlara çeyiz yardımı yaptığı da iddia edilebilir (Bruns, 2007, s. 146).

Roma imparatorları, geniş kitlelerle iletişimlerini sağlayan sikkelerin propaganda gücünün farkındaydı. Tüm eyaletlerde yöneticisinden tarım işçiliği yapan köylülere

kadar herkesin her gün kullandığı sikkeler üzerindeki betimlemeler sayesinde İmparatorlar istedikleri mesajları halka iletebiliyorlardı. Roma sikkelerinin arka yüzlerindeki betimlemelerin büyük bir çoğunluğunu bu şekilde, imparatorun başarıları, cömertliği ve bilgeliği ile ilgili mesajların verildiği propaganda tipleri oluşturmaktadır (Sear, 2002, s. 56). Yukarıda sözü edilen Traianus Dönemi sikkelerinde görülen *alimenta* sistemine ilişkin tipler buna örnek olarak gösterilebilir. Traianus'tan sonra tahta çıkan Hadrianus'un sikkelerinde de imparatorun cömertliğini vurgulayan çeşitli tiplerin seçildiği görülmektedir. *Puellae Faustinianae*'a ilişkin en önemli kaynağımızı da Roma sikkeleri oluşturur. Antoninus Pius Dönemi'nde basılan Faustina'nın *posthumus aureus* ve *denarius*'larında bu hayırseverliğin ve cömertliğin halka duyurulduğu görülmektedir.

Res. 5 I. Faustina Sikkesi (Gorny&Mosch 219, 418).

Bu vakıfla bağlantılı olarak basılan sikkeler üzerinde, Antoninus Pius yanında Faustina ile birlikte bazen onlara getirilen kimsesiz kızları kabul ederken, bazen sözleşme belgesini hazırlarken, bazen de yanındaki kâtime vakfın kurallarını dikte ederken görülmektedir (*RIC* III, 16). Roma darphanesinde MS 140-161 yılları arasında Antoninus Pius Dönemi'nde, *Puellae Faustinianae* temalı altın (*aureus*) ve gümüş (*denarius*) sikkeler basılmıştır. Ön yüzde Faustina'nın büstü *DIVA AVG FAVSTINA* lejandıyla birlikte betimlenmiştir. Arka yüzlerde ise *PVELLAE FAVSTINIANAE* lejandı ve kızların bu vakfa kabul edilme sahneleri yer almaktadır. Bu serilerden birinin arka yüzünde; muhtemelen imparatoriçenin tapınağı olduğu düşünülen iki katlı bir binanın birinci katında Antoninus Pius, ayakta sağa dönük ve elinde bir rulo tutar vaziyette resmedilmiştir. Karşısında bir masanın başında oturan sola dönük bir adam ve onun omzuna dayanmış ayakta ikinci bir figür (büyük olasılıkla Faustina) görülmektedir. Zemin katta soldan sağa sırasıyla; kucaklarında çocuklar ile üç kadın, kollarında bir çocuk tutan bir adam, bir genç kız ve kucağında bir çocuk bulunan ikinci bir adam betimlenmiştir (*RIC* III, 74, no. 397-398; Gorny&Mosch 219, 418)⁶. (Res.5) Bu sahne kâtiplere vakfın kurallarını dikte eden imparator olarak yorumlanabileceği gibi bağışlarını almaya gelen kızlar ve anneleri ile ödeme memurlarına emir veren imparator betimi olarak da açıklanabilir. Başka bir *denarius* serisinin arka yüzünde ise, yüksek bir

⁶ Gorny&Mosch 219, s. 418: <http://www.coinarchives.com/a/openlink.php?l=643447|1183|418|e2162171720ff5570d9854751879709e>

platform üzerinde sola dönük halde oturan Antoninus Pius ve yanında ayakta Faustina betimlenmiştir. Faustina karşılarında duran adamın onlara doğru uzattığı kız çocuğunun elini tutmaktadır. Platformun altında ise bir adamın ikinci bir kız çocuğunu öne doğru ittiği görülmektedir (*RIC* III, 75, no. 399 (a); *NAC* 54, 1157)⁷. (Res.6)

Res. 6 I. Faustina Sikkesi (*NAC* 54, 1157).

Dell’Oro D’Amico bu konuyla ilgili çalışmasında, Antoninus Pius’u *Puella Faustiniana*’yi kurmaya ve sikkeler vasıtasıyla imparatoriçenin annelik ve koruyuculuk rollerinin görsel bir propagandasını yapmaya iten motivasyonun ne olduğunu detaylı olarak sorgulamıştır. Demografik, toplumsal ve ekonomik çok yönlü etkenler söz konusu olsa da esas itibariyle imparatorların hayırseverliğiyle, imparatorluk kadınlarının faaliyetlerinin uyumunu vurgulayan imparatorluk politikasının bir sonucu olduğunu ifade eder. Faustina adına basılan sikkelerin arka yüz tipleri incelendiğinde de Iuno, Vesta, Pietas, Providentia, Fortuna gibi tanrıça ve personifikasyonların arasında Antoninus Pius’un politikalarına (halka buğday dağıtımı gibi) uygun olarak Ceres tipinin yoğunluğu göze çarpar (Dell’Oro D’Amico, 2017, s. 728). Ayrıca Antoninuslar Dönemi imparatoriçelerin zenginliğinin kaynağı olarak aile üyeleriyle olan bağlarına da dikkat çeken Dell’Oro D’Amico, tuğla damgalarından imparatorluk hanedanı üyelerinin tuğla üretim faaliyetleriyle ilişkilerini örnek göstermiştir. Antoninuslar’ın politik gücünün kadınların da dahil olduğu birkaç kişinin elinde toplanan ekonomik temele dayandığını ve önemli bir gelir kaynağı oluşturan bu büyük servetin, iktidar sahipleriyle müzakere sağlayan imparatoriçelerde yoğunlaştığını dile getirir (Dell’Oro D’Amico, 2017, s. 729).

Antoninus Pius’un evlat edindiği ve “beş iyi imparator”un sonuncusu olan Marcus Aurelius ile evlenen II. Faustina annesinden sonra, Roma’nın yeni imparatoriçesi olmuştur. II. Faustina, gücünün zirvesinde bir Roma imparatorunun kızı olarak görkem ve büyük ölçekli olayların ortasında büyümüştür. Babasının ciddiyet ve görev aşkı, annesinin zarafet ve iyimser yapısı ona da yansımıştır. Günümüze ulaşan portrelerinden, güzel ve neşeli bir kadın olduğu; bukleli, dalgalı veya örgülü saç tutamlarının başın arkasında topuzla bir araya getirildiği en az dokuz farklı saç stili kullandığı

⁷ *NAC* 54, 1157 : <http://www.coinarchives.com/a/openlink.php?l=351270|628|1157|94208140d311d90ef0e61c62bf05d9de>

anlaşılmaktadır (Burns, 2007, s. 156). (Res.7) Pek çok antik kaynakta zina yapan, vatan haini hatta katil gibi sıfatlarla kötü özellikleri sıralansa da modern tarihçilere göre bazı özellikleri abartılmış ve imparatoriçeye haksızlık yapılmıştır. Antik yazarların aksine, Faustina kocası Marcus Aurelius tarafından, “itaatkâr, sevgi dolu ve içten” olarak tarif edilmiştir (Burns, 2007, s. 171).

Res. 7 II. Faustina (Bruns, 2007, s. 154)

Puellae Faustinianae, I. Faustina ile Antoninus Pius'un kızı II. Faustina'nın (Genç) adıyla Marcus Aurelius Dönemi'nde de devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Marcus Aurelius ve II. Faustina'nın kızları Lucilla 16 yaşına geldiğinde Marcus Aurelius'la ortak imparatorluk yapan Lucius Verus'la evlendirildi. Bu evlilik onuruna hem kız hem erkek çocuklar için yeni bir sistem kuruldu. Halka buğday dağıtım listelerine kız ve erkek çocukların da adı yazılmıştır (HA, Marcus Aurelius, 7; Duncan-Jones, 1982, s. 319, d.n.1; Rawson, 2003, s. 63; Levick, 2014, s. 105). Severus Alexander da kendinden önceki imparatorların yaptıklarını örnek olarak annesi Iulia Mamaea onuruna, *Mamaeani* ve *Mamaeanae* adını verdiği kız ve erkek çocuklara yardım kurumu kurdu muştur (HA, Alexander Severus. 57.7).

İmparatoriçelerin kendileri onuruna oluşturulan bu kurumlarla kişisel olarak bağlantıları bulunmamasına rağmen, imgeleri sikkeler ve bazı rölyefler üzerinde sembolik olarak betimlenmişlerdir. I. Faustina'nın sikkeleri üzerinde bu hayır kurumu ile ilişkili tip ve yazıya rastlanmasına rağmen Marcus Aurelius Dönemi'nde, II. Faustina için yeniden organize edilen *Puellae Faustinianae*'a doğrudan işaret eden sikkeler bastırılmamıştır. Ancak Roma'daki Villa Albani'de bulunan ve Marcus Aurelius Dönemi'ne ait olduğu düşünülen mermer kabartmalı bloklar üzerinde *Puellae Faustinianae* kayıt töreni olduğu düşünülen bir sahnede iki kadının başkanlık ettiği genç kızların geçiş alayı betimlenmiştir. Sahnede betimlenen bu iki kadın Genç Faustina (II. Faustina) ve Lucilla olmalıdır (Rawson, 2001, s. 37). (Res.8)

Res. 8 Villa Albani'deki mermer bloklar (Rawson, 2001, 37).

MS 2. Yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda aileyi öne çıkaran imparatorluk politikası ve anne-kız vurgusu imparatorluk kadınlarının görünürlüğünü de arttırmıştır. Marciana ve I. Matidia, I. Matidia ve kızları Sabina ile II. Matidia, I. Faustina ve II. Faustina, II. Faustina ve Lucilla bu dönemin yakın anne-kız ilişkilerinde göze çarpan örneklerdendir. İmparatorluk kadınları, kendi kızları dışındaki kızlarla da bağlantı içindeydiler. Genç Matidia'nın Marcus Aurelius'un kızlarını sahiplenmesi ve anne-kız Faustina'ların kızlara yardım işleriyle ilgili olmaları buna en iyi örnektir.⁸

Romalı kadınların hayırseverliği; kamu binalarının inşası, genişletilmesi veya onarılması ve kamu yararına vakıfların kurulması gibi gündelik yaşamın pek çok alanında kendini göstermekteydi. Pek çok varlıklı kadının *Puellae Faustinianae* modelinde vakıflar kurarak ihtiyaç sahibi çocuklara yetişkinliklerine kadar yardım dağıttığı bilinmektedir. Mesela MS 2. Yüzyılın sonlarında Caelia Macrina adlı bir kadın oğlunun anısına her ay 100 *pueri* (erkek çocuk) ve 100 *puellae* (kız çocuk) için yardım dağıtmayı amaçlayan bir program oluşturmuştur. Yardımlar cinsiyete göre değişmekteydi, erkek çocuklara 16 yaşına kadar 5 *denarius*, kız çocuklara ise -muhtemelen erken yaşta evlendirildikleri için- 14 yaşına kadar 4 *denarius* ödenmekteydi. Bunun yanı sıra, kız çocuklara erkek çocuklardan daha çok veya sadece kız çocuklara yardım yapılan örnekler de bilinmektedir (Cao, 2010, s. 205 vd; Caldelli, 2015, s. 599-600). Traianus'un yeğeni Matidia da *Variani alumni* adıyla kız ve erkek çocuklara yardım kurumuna kişisel servetinden yüklü bir miktar bağışlamıştır (Duncan-Jones, 1982, s. 228, d.n. s. 637; Hemelrijk, 2005, s. 303, d.n. s. 103).

Sonuç olarak, Roma İmparatoru Antoninus Pius'un MS 140/1 yılında ölen eşi I. Faustina'nın onuruna kurduğu *Puellae Faustinianae* adlı hayır kurumu detaylı bir şekilde ele alınmış; Faustina sikkelerindeki ilgili lejand ve betimlemeler incelenmiştir. Her ne kadar *Puellae Faustinianae* ile ilgili bilgiler ve ayrıntılar sınırlı olsa da

⁸ Boatwright, 2017. (<https://classicalstudies.org/annual-meeting/148/abstract/imperial-mothers-and-daughters-second-century-rome>) (Son erişim tarihi Mart 2019).

Marcus Aurelius Dönemi'nde de devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Bu hayır kurumu, İmparatorluk kadınlarının kamu yararı için özel bağışlara dayanan hayırseverlik sisteminin gelişimine katkısını ve ekonomik kapasitelerini kullanmalarını göstermesi bakımından büyük bir önem taşımaktadır. MS 2. yüzyılda hanedan mensubu anneler ve kızları kadınların toplumdaki görünürlüğünü arttırmış; İmparatoriçeler kendi kızları dışında yardıma muhtaç kızlarla da ilgilenmişler ve bu tarz hayır kurumları vasıtasıyla özellikle kız çocuklarına destek sağlamışlardır. Ayrıca İmparatoriçeleri örnek alan pek çok varlıklı Romalı kadının da çocuklara yönelik hayır işleri ile uğraştığı anlaşılmaktadır. Roma toplumunda kadının görünürlüğünün artmasıyla İmparatoriçelerin hanedanlarının gücünü sağlamlaştırması ve sürdürmesi konusundaki belirleyici rolü de dikkat çekmektedir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almamıştır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

HA *Historia Augusta*, Volume I. (çev. D. Magie). LOEB Classical Library, 1922.

C. Koyuncu. "Scriptores Historiae Augustae: Roma İmparatoru Antoninus Pius'un Çevirisi" *Archivum Anatolicum (ArAn) 11/1*, 2017, 111-128.

Modern Kaynaklar

Bergmann B., ve Watson W.M. (1999). *The Moon and the Stars. Afterlife of Roman Empress*, Mount Holyoke College Art Museum.

Boatwright, M.T. (2017). *Imperial Mothers and Daughters in Second-Century Rome* [Öz]. Society for Classical Studies. Annual Meeting 148, 2017. Bildiri Özeti. Erişim adresi: (<https://classicalstudies.org/annual-meeting/148/abstract/imperial-mothers-and-daughters-second-century-rome>)

Burns J. (2007). *Great Women of Imperial Rome. Mothers and Wives of the Caesars*, Routledge, London and New York 2007.

Caldelli M. L. (2015). Women in the Roman World. In C. Bruun-J. Edmondson (Eds.), *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, Oxford, 582-604.

Cao I. (2010). *Alimenta: il racconto delle fonti*, Padua.

Claes L. (2015). Levick (B.M.). Faustina I and II: Imperial Women of the Golden Age (2014). *Classical Review* 65 (2), 539-541.

Dell'Oro D'Amico, F. (2017). Le Puellae Faustinianae nella monetazione di età antonina. In M. Caccamo Caltabiano (Ed.) *XV International Numismatic Congress. Taormina 2015, Proceedings II*, Roma-Messina, 727-732.

Duncan-Jones, R. (1964). The Purpose and Organisation of the Alimenta. *Papers of the British School at Rome* 32/ November, 123-164.

Duncan-Jones, R. (1982). *The Economy of the Roman Empire* (2.baskı).

Dürüşken, Ç. (2011). Genç Pilinius'un Mektupları Işığında Roma Yaşamından Kesitler. *Anadolu Araştırmaları* 15, 215-230.

- Hemelrijk, E. A. (2005). *Matrona Docta. Educated Women in the Roman Elite from Cornelia to Julia Domna*, Taylor&Francis e-Library.
- Kienast, D. (2004³). *Die römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*. WBG, (3. Baskı).
- Kleiner, D. E. (1992). *Roman Sculpture*, Yale University Press.
- Levick, B. (2014). *Faustina I and II: Imperial Women of the Golden Age*, Oxford.
- Mattingly, H. (1948). The Consecration of Faustina the Elder and Her Daughter. *The Harvard Theological Review*, Vol. 41., No.2, 147-151.
- Michels, C. (2018). *Antoninus Pius und die Rollenbilder des römischen Princeps*, De Gruyter, Berlin/Boston.
- Özgan, R. (2013). *Roma Portre Sanatı II*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Rawson, B. (1999). The Iconography of Roman Childhood. B. Rawson -P. Weaver (Eds), *The Roman Family in Italy. Status, Sentiment, Space* Oxford, 204-232.
- Rawson, B. (2001). Children as Cultural Symbols: Imperial Ideology in the Second Century. In S. Dixon (Ed.) *Childhood, Class and Kin in the Roman World*, Routledge 21-42.
- Rawson, B. (2003). *Children and Childhood in Roman Italy*, Oxford University Press.
- RIC II. Mattingly, H. – Sydenham, A. *The Roman Imperial Coinage. Vol. II Vespasian to Hadrian*, London 1926. 1968 (Reprinted).
- RIC III. Mattingly, H. – Sydenham, A. *The Roman Imperial Coinage. Vol. III Antoninus Pius to Commodus*, London 1930. 1968 (Reprinted)
- Sear, D. (2002). *Roman Coins and their Values. Vol. II*, Spink London (Yeni baskı)
- Stevenson, S.W. (1964). *Dictionary of Roman Coins, Republican and Imperial*. London

Müzayede Katalogları ve Online Kaynaklar

- CNG. Classical Numismatic Group. LLC. London-Lancaster.
- Coin Archives. <https://www.coinarchives.com>
- Getty Museum. <http://www.getty.edu/art/collection/>
- Gorny & Mosch. Gorny & Mosch Giessener Münzhandlung, München.
- Mount Holyoke College
- Art Museum. <https://artmuseum.mtholyoke.edu>
- NAC. Numismatica Ars Classica NAC AG, Zürich.

TANIM

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, İstanbul Üniversitesi Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin yayınıdır. Açık erişimli, hakemli, yılda iki kere Nisan ve Ekim aylarında yayınlanan bilimsel bir dergidir. 1993 yılında kurulmuştur. Dergiye yayınlanması için gönderilen bilimsel makaleler Türkçe ya da İngilizce olmalıdır.

AMAÇ VE KAPSAM

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, kadın sorunları ve araştırmaları alanında Türkiye'deki en eski hakemli dergilerden biridir. Dergi kadın çalışmalarını konusunda bilim camiasına katkıda bulunmayı ve araştırmacılara bir platform sağlamayı hedefler. Dergi kadın çalışmalarını ve toplumsal cinsiyet çalışmalarını bütün yönleriyle ele alan araştırma ve çalışmalarını yayınlamaya odaklıdır ve (sosyoloji, felsefe, tarih, edebiyat, dil, sanat, kültür, hukuk, siyaset bilim, iktisat, sağlık, vb pek çok) farklı disiplinlerde yürütülen araştırmalara açıktır. Derginin hedef kitlesini akademisyenler, araştırmacılar, profesyoneller, öğrenciler ve ilgili mesleki, akademik kurum ve kuruluşlar oluşturur.

EDİTORYAL POLİTİKALAR VE HAKEM SÜRECİ

Yayın Politikası

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır. Dergi, orijinal araştırma niteliğindeki yazıları yayınlamaya öncelik vermektedir.

Genel İlkeler

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirilmediği olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.

Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.

Bilimsel toplantılarda sunulan özet bildiriler, makalede belirtilmesi koşulu ile kaynak olarak kabul edilir. Editör, gönderilen makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve / veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Makale yayınlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

Yayına kabul edilmeyen makale, resim ve fotoğraflar yazarlara geri gönderilmez. Yayınlanan yazı ve resimlerin tüm hakları Dergiye aittir.

Açık Erişim İlkesi

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi'nin tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir.

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi makaleleri açık erişimlidir ve Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) olarak lisanslıdır.

İşleme Ücreti

Derginin tüm giderleri İstanbul Üniversitesi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

YAYIN ETİĞİ VE İLKELER

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and

Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>
Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.
- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.
- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.
- Deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.
- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluştaki gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.
- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, “yöntem” bölümünde katılımcılardan “bilgilendirilmiş onam” alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdaki etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığı konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telif hakkı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir. Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda “yazar” yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür.

Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını **Telif Hakkı Anlaşması Formunda** imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür / bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar çatışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Editör ve Hakem Sorumlulukları

Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti eder. Baş editör içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludur. Gereğinde hata sayfası yayınlamalı ya da düzeltme yapmalıdır.

Baş editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve Dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür.

Hakemlerin araştırmayla ilgili, yazarlarla ve/veya araştırmanın finansal destekçileriyle çıkar çatışmaları olmamalıdır. Değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdırlar. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir.

YAZILARIN HAZIRLANMASI

Dil

Derginin yayın dili Türkçe ve İngiliz İngilizcesi'dir.

Yazıların Hazırlanması ve Yazım Kuralları

Aksi belirtilmedikçe gönderilen yazılarla ilgili tüm yazışmalar ilk yazarla yapılacaktır. Makale gönderimi online olarak <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iujws> adresinden erişilen <http://dergipark.org>

gov.tr/login üzerinden yapılmalıdır. Gönderilen yazılar, makale türünü belirten ve makaleyle ilgili detayları içeren (bkz: Son Kontrol Listesi) **Kapak Sayfası**; editöre mektup, yazının elektronik formunu içeren Microsoft Word 2003 ve üzerindeki versiyonları ile yazılmış elektronik dosya ve tüm yazarların imzaladığı **Telif Hakkı Anlaşması Formu** eklenecek şekilde gönderilmelidir.

1. Yazılar **Makale Şablonu** kullanılarak hazırlanmalıdır. Makale ana metninde, çift taraflı kör hakemlik süreci gereği, yazarın / yazarların kimlik bilgileri yer almamalıdır.
 2. Türkçe ve İngilizce olarak 150-250 kelime arasında öz olmalıdır. Öz anlaşılır ve de dilbilgisi açısından doğru olmalıdır.
 3. Türkçe özün altında çalışmanın içeriğini temsil eden 3-5 Türkçe anahtar kelime olmalıdır. İngilizce özün altında içeriği temsil eden 3-5 İngilizce anahtar kelime olmalıdır.
 4. Çalışmaların başlıca şu unsurları içermesi gerekmektedir: Türkçe başlık, öz ve anahtar kelimeler; İngilizce başlık, öz ve anahtar kelimeler; ana metin bölümleri, kaynaklar, tablolar ve şekiller.
5. **Makale Türleri**

Araştırma Makaleleri: Orijinal araştırma makaleleri derginin kapsamına uygun konularda önemli, özgün bilimsel sonuçlar sunan araştırmaları raporlayan yazılardır. Orijinal araştırma makaleleri, Öz, Anahtar Kelimeler, Giriş, Yöntem, Bulgular, Tartışma, Sonuçlar, Kaynaklar bölümlerinden ve Tablo, Grafik ve Şekillerden oluşur. Öz aşağıda belirtildiği gibi yapılandırılmış olmalıdır. Özden sonra Giriş, Yöntem, Bulgular, Tartışma ve Sonuç bölümleri yer almalıdır.

Öz: Türkçe yazıların İngilizce özetlerinde mutlaka İngilizce başlık da yer almalıdır. Araştırma yazılarında Türkçe ve İngilizce özetler 150-250 kelime arasında olmalı ve aşağıdaki şekilde yapılandırılmalıdır:

Amaç/Aim: Yazının birincil ve asıl amacı;

Yöntem(ler)/Method(s): Veri kaynakları, çalışmanın iskeleti, çalışmaya katılanlar, görüşme/değerlendirmeler ve temel ölçümler;

Bulgular/Results: Ana bulgular;

Sonuç(lar)/Conclusion(s): Çıkartılacak sonuçlar belirtilmelidir.

Anahtar Kelimeler

Giriş: Giriş bölümünde konunun önemi, tarihçe ve bugüne kadar yapılmış çalışmalar, hipotez ve çalışmanın amacından söz edilmelidir. Hem ana hem de ikincil amaçlar açıkça belirtilmelidir. Sadece gerçekten ilişkili kaynaklar gösterilmeli ve çalışmaya ait veri ya da sonuçlardan söz edilmemelidir. Giriş bölümünün sonunda çalışmanın amacı, araştırma soruları veya hipotezler yazılmalıdır.

Yöntem: Yöntem bölümünde, veri kaynakları, hastalar ya da çalışmaya katılanlar, ölçekler, görüşme/değerlendirmeler ve temel ölçümler, yapılan işlemler ve istatistiksel yöntemler yer almalıdır. Yöntem bölümü, sadece çalışmanın planı ya da protokolü yazılırken bilinen bilgileri içermelidir; çalışma sırasında elde edilen tüm bilgiler bulgular kısmında verilmelidir.

Bulgular: Ana bulgular istatistiksel verilerle desteklenmiş olarak eksiksiz verilmeli ve bu bulgular uygun tablo, grafik ve şekillerle görsel olarak da belirtilmelidir. Bulgular yazıda, tablolarda ve şekillerde mantıklı bir sırayla önce en önemli sonuçlar olacak şekilde verilmelidir. Tablo ve şekillerdeki tüm veriyi yazıda vermemeli, sadece önemli noktaları vurgulanmalıdır.

Tartışma: Tartışma bölümünde o çalışmadan elde edilen veriler, kurulan hipotez doğrultusunda hipotezi destekleyen ve desteklemeyen bulgular ve sonuçlar irdelenmeli

ve bu bulgu ve sonuçlar literatürde bulunan benzeri çalışmalarla kıyaslanmalı, farklılıklar varsa açıklanmalıdır. Çalışmanın yeni ve önemli yanları ve bunlardan çıkan sonuçları vurgulanmalıdır. Giriş ya da sonuçlar kısmında verilen bilgi ve veriler tekrarlanmamalıdır.

Sonuçlar: Çalışmadan elde edilen sonuçlar belirtilmelidir. Deneysel çalışmalar için ana bulguları kısaca özetleyerek tartışmaya başlamak, daha sonra bu bulgular için olası mekanizmaları veya açıklamaları ortaya koymak, sonuçları diğer ilgili çalışmalarla karşılaştırmak, çalışmanın sınırlarını belirtmek, gelecekteki araştırmalar ve uygulamalar için bulguların işaret ettiği olası çıkarımlara değinmek yararlı olacaktır. Sonuçlar, çalışmanın amaçları ile bağlantılı olmalıdır, ancak veriler tarafından yeterince desteklenmeyen niteliksiz ifadeler ve sonuçlardan kaçınılmalıdır. Yeni hipotezler gerektiğinde belirtilmeli, ancak açıkça tanımlanmalıdır.

Şekil, Resim, Tablo ve Grafikler: Yazı içindeki şekil, resim, tablo ve grafikler Arap sayıları ile numaralandırılmalıdır. Şekillerin metin içindeki yerleri belirtilmelidir.

Derleme: Yazının konusunda birikimi olan ve bu birikimleri uluslararası literatüre yayın ve atıf sayısı olarak yansıtmış uzmanlar tarafından hazırlanmış yazılar değerlendirmeye alınır. Yazarları dergi tarafından da davet edilebilir. Bir bilgi ya da konunun vardığı son düzeyi anlatan, tartışan, değerlendiren ve gelecekte yapılacak olan çalışmalara yön veren bir formatta hazırlanmalıdır. Derleme yazısı, başlık, öz ve anahtar kelimeler, ana metin bölümleri ve kaynaklardan oluşmalıdır.

6. Yayınlanmak üzere gönderilen makale ile birlikte yazar bilgilerini içeren **kapak sayfası** gönderilmelidir. Kapak sayfasında, makalenin başlığı, yazar veya yazarların bağlı oldukları kurum ve unvanları, kendilerine ulaşılabilecek adresler, cep, iş ve faks numaraları, ORCID ve e-posta adresleri yer almalıdır (bkz. Son Kontrol Listesi).
7. Referanslar APA 6 stiline uygun olarak hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Referans Stili ve Formatı

İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için APA (American Psychological Association) kaynak sitilinin 6. edisyonunu benimser. APA 6. Edisyon hakkında bilgi için:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.

- <http://www.apastyle.org/>

Kaynakların doğruluğundan yazar(lar) sorumludur. Tüm kaynaklar metinde belirtilmelidir. Kaynaklar aşağıdaki örneklerdeki gibi gösterilmelidir.

Metin İçinde Kaynak Gösterme

Kaynaklar metinde parantez içinde yazarların soyadı ve yayın tarihi yazılarak belirtilmelidir. Birden fazla kaynak gösterilecekse kaynaklar arasında (;) işareti kullanılmalıdır. Kaynaklar alfabetik olarak sıralanmalıdır.

Örnekler:

Birden fazla kaynak;

(Esin ve ark., 2002; Karasar 1995)

Tek yazarlı kaynak;

(Akyolcu, 2007)

İki yazarlı kaynak;

(Sayiner ve Demirci, 2007, s. 72)

Üç, dört ve beş yazarlı kaynak;

Metin içinde ilk kullanımda: (Ailen, Ciambriune ve Welch 2000, s. 12–13) Metin içinde tekrarlayan kullanımlarda: (Ailen ve ark., 2000)

Altı ve daha çok yazarlı kaynak;

(Çavdar ve ark., 2003)

Kaynaklar Bölümünde Kaynak Gösterme

Kullanılan tüm kaynaklar metnin sonunda ayrı bir bölüm halinde yazar soyadlarına göre alfabetik olarak numaralandırılmadan verilmelidir.

Kaynak yazımı ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir.

Kitap

a) *Türkçe Kitap*

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8.bs). Ankara: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) *Türkçeye Çevrilmiş Kitap*

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* (A. Kotil, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

c) *Editörlü Kitap*

Ören, T., Üney, T. ve Çölkesen, R. (Ed.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

d) *Çok Yazarlı Türkçe Kitap*

Tonta, Y., Bitirim, Y. ve Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme*. Ankara: Total Bilişim.

e) *İngilizce Kitap*

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) *İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm*

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) *Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm*

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi. M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi kitabı* içinde (s. 233–263). Bursa: Dora Basım Yayın.

h) *Yayımcının ve Yazarın Kurum Olduğu Yayın*

Türk Standartları Enstitüsü. (1974). *Adlandırma ilkeleri*. Ankara: Yazar.

Makale

a) Türkçe Makale

Mutlu, B. ve Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 15(60), 179–182.

b) İngilizce Makale

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Yediden Fazla Yazarlı Makale

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) DOI'si Olmayan Online Edinilmiş Makale

Al, U. ve Doğan, G. (2012). Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü tezlerinin atf analizi. *Türk Kütüphaneciliği*, 26, 349–369. Erişim adresi: <http://www.tk.org.tr/>

e) DOI'si Olan Makale

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Olarak Yayınlanmış Makale

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology: Advance online publication*. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Popüler Dergi Makalesi

Semericioğlu, C. (2015, Haziran). Sıradanlığın rayihası. *Sabit Fikir*, 52, 38–39.

Tez, Sunum, Bildiri

a) Türkçe Tezler

Sarı, E. (2008). *Kültür kimlik ve politika: Mardin'de kültürlerarasılık*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

b) Ticari Veritabanında Yer Alan Yüksek Lisans Ya da Doktora Tezi

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 9943436)

c) Kurumsal Veritabanında Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the politicals, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from: Retrieved from <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

d) Web'de Yer Alan İngilizce Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

e) Dissertations Abstracts International'da Yer Alan Yüksek Lisans/Doktora Tezi

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

f) Sempozyum Katkısı

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at American Psychological Association meeting, Orlando, FL.

g) Online Olarak Erişilen Konferans Bildiri Özeti

Çınar, M., Doğan, D. ve Seferoğlu, S. S. (2015, Şubat). *Eğitimde dijital araçlar: Google sınıf uygulaması üzerine bir değerlendirme* [Öz]. Akademik Bilişim Konferansında sunulan bildiri, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi: [http://ab2015.anadolu.edu.tr /index.php?menu=5&submenu=27](http://ab2015.anadolu.edu.tr/index.php?menu=5&submenu=27)

h) Düzenli Olarak Online Yayımlanan Bildiriler

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593-12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

i) Kitap Şeklinde Yayımlanan Bildiriler

Schneider, R. (2013). Research data literacy. S. Kurbanoglu ve ark. (Ed.), *Communications in Computer and Information Science: Vol. 397. Worldwide Communalities and Challenges in Information Literacy Research and Practice* içinde (s. 134–140). Cham, İsviçre: Springer. <http://dx.doi.org/10.1007/978-3-319-03919-0>

j) Kongre Bildirisi

Çepni, S., Bacanak A. ve Özsevgeç T. (2001, Haziran). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının fen branşlarına karşı tutumları ile fen branşlarındaki başarılarının ilişkisi*. X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Diğer Kaynaklar

a) Gazete Yazısı

Toker, Ç. (2015, 26 Haziran). 'Unutma' notları. *Cumhuriyet*, s. 13.

b) Online Gazete Yazısı

Tamer, M. (2015, 26 Haziran). E-ticaret hamle yapmak için tüketiciyi bekliyor. *Milliyet*. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr>

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepf: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Ansiklopedi/Sözlük

Bilgi mimarisi. (2014, 20 Aralık). Wikipedi içinde. Erişim adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bilgi_mimarisi

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Radyo ODTÜ (Yapımcı). (2015, 13 Nisan). *Modern sabahlar* [Podcast]. Erişim adresi: <http://www.radyoodtu.com.tr/>

f) Bir Televizyon Dizisinden Tek Bir Bölüm

Shore, D. (Senarist), Jackson, M. (Senarist) ve Bookstaver, S. (Yönetmen). (2012). Runaways [Televizyon dizisi bölümü]. D. Shore (Baş yapımcı), *House M.D.* içinde. New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Müzik Kaydı

Say, F. (2009). Galata Kulesi. *İstanbul senfonisi* [CD] içinde. İstanbul: Ak Müzik.

Son Kontrol Listesi

Aşağıdaki listede eksik olmadığından emin olun:

- Editöre mektup
 - ✓ Makalenin türü
 - ✓ Başka bir dergiye gönderilmemiş olduğu bilgisi
 - ✓ Sponsor veya ticari bir firma ile ilişkisi (varsa belirtiniz)
 - ✓ Kaynakların APA6'ya göre belirtildiği
 - ✓ İngilizce yönünden kontrolünün yapıldığı
 - ✓ Yazarlara Bilgide detaylı olarak anlatılan dergi politikalarının gözden geçirildiği
- Telif Hakkı Anlaşması Formu
- Daha önce basılmış materyal (yazı-resim-tablo) kullanılmış ise izin belgesi
- Kapak sayfası
 - ✓ Makalenin kategorisi
 - ✓ Türkçe ve İngilizce başlık
 - ✓ Yazarların ismi soyadı, unvanları ve bağlı oldukları kurumlar (üniversite ve fakülte bilgisinden sonra şehir ve ülke bilgisi), e-posta adresleri
 - ✓ Sorumlu yazarın e-posta adresi, açık yazışma adresi, iş telefonu, GSM, faks nosu
 - ✓ Tüm yazarların ORCID'leri
 - ✓ Finansal destek (varsa belirtiniz)
 - ✓ Çıkar çatışması (varsa belirtiniz)
 - ✓ Teşekkür (varsa belirtiniz)
- Makale ana metni
 - Önemli: Ana metinde yazarın / yazarların kimlik bilgilerinin yer almaması gerekir.
 - ✓ Türkçe ve İngilizce başlık
 - ✓ Özetler: 150-250 kelime Türkçe ve 150-250 kelime İngilizce
 - ✓ Anahtar Kelimeler: 3-5 adet Türkçe ve 3-5 adet İngilizce
 - ✓ Makale ana metin bölümleri
 - ✓ Finansal destek (varsa belirtiniz)
 - ✓ Çıkar çatışması (varsa belirtiniz)
 - ✓ Teşekkür (varsa belirtiniz)
 - ✓ Son notlar (varsa belirtiniz)
 - ✓ Kaynaklar
 - ✓ Tablolar-Resimler, Şekiller (başlık, tanım ve alt yazılarıyla)

DESCRIPTION

Istanbul University Journal of Women's Studies - İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi is the publication of Istanbul University Centre for Practice and Research in Women's Studies. It is an open access, scholarly, peer-reviewed journal published biannually in April and October. The journal was founded in 1993. Manuscripts submitted for publication should be in Turkish or English.

AIM AND SCOPE

Istanbul University Journal of Women's Studies - İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi is one of the oldest, peer-reviewed journals covering women's studies in Turkey. The journal aims to contribute to the scientific community in the field and aims to provide a platform for researchers. The journal focuses on the publication of research and studies covering all aspects of the women's studies and gender studies, and welcomes research conducted within a variety of different disciplines (including sociology, philosophy, history, language and literature, art, cultural studies, law, political science, economy, health, and other related areas). The target group of the journal consists of academicians, researchers, professionals, students, related professional and academic bodies and institutions.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the journal. The journal gives priority to original research papers submitted for publication.

General Principles

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope.

Short presentations that took place in scientific meetings can be referred if indicated in the article. The editor hands over the papers matching the formal rules to at least two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims. Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the Journal requires written permission of all declared authors. Refused manuscripts and graphics are not returned to the author.

Open Access Statement

Istanbul University Journal of Women's Studies - İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read,

download, copy, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author.

The articles in Istanbul University Journal of Women's Studies - İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi are open access articles licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.en>)

Article Processing Charge

All expenses of the journal are covered by the Istanbul University. Processing and publication are free of charge with the journal. There is no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.

Peer Review Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by Editor-in-Chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by Editor-in-Chief upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers' judgments must be objective. Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting the review.

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Is adequate references made to other Works in the field?
- Is the language acceptable?

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE STATEMENT

Istanbul University Journal of Women's Studies - İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), to access the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All parties involved in the publishing process (Editors, Reviewers, Authors and Publishers) are expected to agree on the following ethical principles.

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are unethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

Istanbul University Journal of Women's Studies - İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.
- The independence of research must be clear; and any conflict of interest or must be disclosed.
- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.
- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.
- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in "conceptualization and design of the study", "collecting the data", "analyzing the data", "writing the manuscript", "reviewing the manuscript with a critical perspective" and "planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it". Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the **Copyright Agreement Form**. The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author's obligation to promptly cooperate with the Editor to provide retractions or corrections of mistakes.

Responsibility for the Editor and Reviewers

Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors. He/She provides a fair double-blind peer review of the submitted articles for publication and ensures that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential before publishing.

Editor-in-Chief is responsible for the contents and overall quality of the publication. He/She must publish errata pages or make corrections when needed.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers. Only he has the full authority to assign a reviewer and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers must have no conflict of interest with respect to the research, the authors and/or the research funders. Their judgments must be objective.

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with

other persons. The anonymity of the referees must be ensured. In particular situations, the editor may share the review of one reviewer with other reviewers to clarify a particular point.

MANUSCRIPT ORGANIZATION

Language

The language of the journal is both Turkish and British English.

Manuscript Organization and Submission

All correspondence will be sent to the first-named author unless otherwise specified. Manuscript is to be submitted online via <http://dergipark.gov.tr/login> that can be accessed at <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iujws> and it must be accompanied by a **Title Page** specifying the article category (i.e. research article, review etc.) and including information about the manuscript (see the Submission Checklist) and cover letter to the editor. Manuscripts should be prepared in Microsoft Word 2003 and upper versions. In addition, **Copyright Agreement Form** that has to be signed by all authors must be submitted.

1. Manuscripts should be prepared using the **Article Template**. Due to double blind review, manuscript file must not include any information about the author.
2. The abstract must be between 150–250 words and written as one paragraph. Please ensure that abstract reads well and is grammatically correct.
3. Underneath the abstract, 3-5 keywords that inform the reader about the content of the study should be specified.
4. The manuscripts should contain mainly these components: title, abstract and keywords; sections, references, tables and figures.
5. **Article Types**

Research Article: Original research articles report substantial and original scientific results within the journal scope. Original research articles are comprised of Abstract, Key Words, Introduction, Methods, Results, Discussion, Conclusion, References and Figures, Tables and Graphics. The abstract must be structured as in below. The abstract must be followed by Introduction, Method, Results, Discussion and Conclusions.

Abstract: The abstracts in the language of the article and in English must be between 150-250 words and structured as follows: aim, method, results, and conclusions.

Aim -the primary purpose of the article;

Method -data sources, design of the study, participants, interventions, and main outcome measures;

Results -key findings;

Conclusions - Conclusions derived from the study should be stated.

Keywords

Introduction: This section must contain a clear statement of the general and specific objectives as well as the hypotheses which the work is designed to test. It should also give a brief account of the reported literature. The last sentence should clearly state the primary and secondary purposes of the article. Only, the actual references related with the issues have to be indicated and data or findings related with the current study must not be included in this section.

Methods: This section must contain explicit, concise descriptions of all procedures, materials and methods (i.e. data sources, participants, scales, interviews/reviews, basic measurements, applications, statistical methods) used in the investigation to enable the reader to judge

their accuracy, reproducibility, etc. This section should include the known findings at the beginning of the study and the findings during the study must be reported in results section.

Results: The results should be presented in logical sequence in the text, tables, and figures, giving the main or most important findings first. The all the data in the tables or figures should not be repeated in the text; only the most important observations must be emphasized or summarized.

Discussion: The findings of the study, the findings and results which support or do not support the hypothesis of the study should be discussed, results should be compared and contrasted with findings of other studies in the literature and the different findings from other studies should be explained. The new and important aspects of the study and the conclusions that follow from them should be emphasized. The data or other information given in the Introduction or the Results section should not be repeated in detail.

Conclusions: Conclusions derived from the study should be stated. For experimental studies, it is useful to begin the discussion by summarizing briefly the main findings, then explore possible mechanisms or explanations for these findings, compare and contrast the results with other relevant studies, state the limitations of the study, and explore the implications of the findings for future research and practice. The conclusions should be linked with the goals of the study but unqualified statements and conclusions not adequately supported by the data should be avoided. New hypotheses should be stated when warranted, but should be labeled clearly as such.

Figures, Tables and Graphics: Figures, Tables and Graphics should be numbered in Arabic numerals in the text. The places of the figures, tables and graphics should be signed in the text.

Review Article: Reviews prepared by authors who have extensive knowledge on a particular field and whose scientific background has been translated into a high volume of publications with a high citation potential are welcomed. These authors may even be invited by the journal. Reviews should describe, discuss, and evaluate the current level of knowledge of practice and should guide future studies. Review article should contain title, abstract and keywords; body text with sections, and references.

6. A title page including author information must be submitted together with the manuscript. The title page is to include fully descriptive title of the manuscript and, affiliation, title, e-mail address, ORCID, postal address, phone, mobile phone and fax number of the author(s) (see The Submission Checklist).
7. References should be prepared as APA 6th edition.

REFERENCES

Reference Style and Format

Istanbul University Journal of Women's Studies - İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi complies with APA (American Psychological Association) style 6th Edition for referencing and quoting. For more information:

- American Psychological Association. (2010). Publication manual of the American Psychological Association (6th ed.). Washington, DC: APA.
- <http://www.apastyle.org>

Accuracy of citation is the author's responsibility. All references should be cited in text. Reference list must be in alphabetical order. Type references in the style shown below.

Citations in the Text

Citations must be indicated with the author surname and publication year within the parenthesis. If more than one citation is made within the same paranthesis, separate them with (;).

Samples:

More than one citation;

(Esin, et al., 2002; Karasar, 1995)

Citation with one author;

(Akyolcu, 2007)

Citation with two authors;

(Sayiner & Demirci, 2007)

Citation with three, four, five authors;

First citation in the text: (Ailen, Ciambrune, & Welch, 2000) Subsequent citations in the text: (Ailen, et al., 2000)

Citations with more than six authors;

(Çavdar, et al., 2003)

Citations in the Reference

All the citations done in the text should be listed in the References section in alphabetical order of author surname without numbering. Below given examples should be considered in citing the references.

Basic Reference Types

Book

a) Turkish Book

Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8th ed.) [Preparing research reports]. Ankara, Turkey: 3A Eğitim Danışmanlık Ltd.

b) Book Translated into Turkish

Mucchielli, A. (1991). *Zihniyetler* [Mindsets] (A. Kotil, Trans.). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.

c) Edited Book

Ören, T., Üney, T., & Çölkesen, R. (Eds.). (2006). *Türkiye bilişim ansiklopedisi* [Turkish Encyclopedia of Informatics]. İstanbul, Turkey: Papatya Yayıncılık.

d) Turkish Book with Multiple Authors

Tonta, Y., Bitirim, Y., & Sever, H. (2002). *Türkçe arama motorlarında performans değerlendirme* [Performance evaluation in Turkish search engines]. Ankara, Turkey: Total Bilişim.

e) Book in English

Kamien R., & Kamien A. (2014). *Music: An appreciation*. New York, NY: McGraw-Hill Education.

f) Chapter in an Edited Book

Bassett, C. (2006). Cultural studies and new media. In G. Hall & C. Birchall (Eds.), *New cultural studies: Adventures in theory* (pp. 220–237). Edinburgh, UK: Edinburgh University Press.

g) Chapter in an Edited Book in Turkish

Erkmen, T. (2012). Örgüt kültürü: Fonksiyonları, öğeleri, işletme yönetimi ve liderlikteki önemi [Organization culture: Its functions, elements and importance in leadership and business management]. In M. Zencirkıran (Ed.), *Örgüt sosyolojisi* [Organization sociology] (pp. 233–263). Bursa, Turkey: Dora Basım Yayın.

h) Book with the same organization as author and publisher

American Psychological Association. (2009). *Publication manual of the American psychological association* (6th ed.). Washington, DC: Author.

Article

a) Turkish Article

Mutlu, B., & Savaşer, S. (2007). Çocuğu ameliyat sonrası yoğun bakımda olan ebeveynlerde stres nedenleri ve azaltma girişimleri [Source and intervention reduction of stress for parents whose children are in intensive care unit after surgery]. *Istanbul University Florence Nightingale Journal of Nursing*, 15(60), 179–182.

b) English Article

de Cillia, R., Reisigl, M., & Wodak, R. (1999). The discursive construction of national identity. *Discourse and Society*, 10(2), 149–173. <http://dx.doi.org/10.1177/0957926599010002002>

c) Journal Article with DOI and More Than Seven Authors

Lal, H., Cunningham, A. L., Godeaux, O., Chlibek, R., Diez-Domingo, J., Hwang, S.-J. ... Heineman, T. C. (2015). Efficacy of an adjuvanted herpes zoster subunit vaccine in older adults. *New England Journal of Medicine*, 372, 2087–2096. <http://dx.doi.org/10.1056/NEJMoa1501184>

d) Journal Article from Web, without DOI

Sidani, S. (2003). Enhancing the evaluation of nursing care effectiveness. *Canadian Journal of Nursing Research*, 35(3), 26–38. Retrieved from <http://cjunr.mcgill.ca>

e) Journal Article with DOI

Turner, S. J. (2010). Website statistics 2.0: Using Google Analytics to measure library website effectiveness. *Technical Services Quarterly*, 27, 261–278. <http://dx.doi.org/10.1080/07317131003765910>

f) Advance Online Publication

Smith, J. A. (2010). Citing advance online publication: A review. *Journal of Psychology*. Advance online publication. <http://dx.doi.org/10.1037/a45d7867>

g) Article in a Magazine

Henry, W. A., III. (1990, April 9). Making the grade in today's schools. *Time*, 135, 28–31.

Doctoral Dissertation, Master's Thesis, Presentation, Proceeding

a) Dissertation/Thesis from a Commercial Database

Van Brunt, D. (1997). *Networked consumer health information systems* (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 9943436)

b) Dissertation/Thesis from an Institutional Database

Yaylalı-Yıldız, B. (2014). *University campuses as places of potential publicness: Exploring the politicals, social and cultural practices in Ege University* (Doctoral dissertation). Retrieved from Retrieved from: <http://library.iyte.edu.tr/tr/hizli-erisim/iyte-tez-portali>

c) Dissertation/Thesis from Web

Tonta, Y. A. (1992). *An analysis of search failures in online library catalogs* (Doctoral dissertation, University of California, Berkeley). Retrieved from <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/phd/ickapak.html>

d) Dissertation/Thesis abstracted in *Dissertations Abstracts International*

Appelbaum, L. G. (2005). Three studies of human information processing: Texture amplification, motion representation, and figure-ground segregation. *Dissertation Abstracts International: Section B. Sciences and Engineering*, 65(10), 5428.

e) Symposium Contribution

Krinsky-McHale, S. J., Zigman, W. B., & Silverman, W. (2012, August). Are neuropsychiatric symptoms markers of prodromal Alzheimer's disease in adults with Down syndrome? In W. B. Zigman (Chair), *Predictors of mild cognitive impairment, dementia, and mortality in adults with Down syndrome*. Symposium conducted at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

f) Conference Paper Abstract Retrieved Online

Liu, S. (2005, May). *Defending against business crises with the help of intelligent agent based early warning solutions*. Paper presented at the Seventh International Conference on Enterprise Information Systems, Miami, FL. Abstract retrieved from http://www.iceis.org/iceis2005/abstracts_2005.htm

g) Conference Paper - In Regularly Published Proceedings and Retrieved Online

Herculano-Houzel, S., Collins, C. E., Wong, P., Kaas, J. H., & Lent, R. (2008). The basic nonuniformity of the cerebral cortex. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105, 12593–12598. <http://dx.doi.org/10.1073/pnas.0805417105>

h) Proceeding in Book Form

Parsons, O. A., Pryzwansky, W. B., Weinstein, D. J., & Wiens, A. N. (1995). Taxonomy for psychology. In J. N. Reich, H. Sands, & A. N. Wiens (Eds.), *Education and training beyond the doctoral degree: Proceedings of the American Psychological Association National Conference on Postdoctoral Education and Training in Psychology* (pp. 45–50). Washington, DC: American Psychological Association.

i) Paper Presentation

Nguyen, C. A. (2012, August). *Humor and deception in advertising: When laughter may not be the best medicine*. Paper presented at the meeting of the American Psychological Association, Orlando, FL.

Other Sources

a) Newspaper Article

Browne, R. (2010, March 21). This brainless patient is no dummy. *Sydney Morning Herald*, 45.

b) Newspaper Article with no Author

New drug appears to sharply cut risk of death from heart failure. (1993, July 15). *The Washington Post*, p. A12.

c) Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (2013, June 18). David Koepp: Making the world movie-sized [Web log post]. Retrieved from <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>

d) Online Encyclopedia/Dictionary

Ignition. (1989). In *Oxford English online dictionary* (2nd ed.). Retrieved from <http://dictionary.oed.com>

Marcoux, A. (2008). Business ethics. In E. N. Zalta (Ed.). *The Stanford encyclopedia of philosophy*. Retrieved from <http://plato.stanford.edu/entries/ethics-business/>

e) Podcast

Dunning, B. (Producer). (2011, January 12). *in Fact: Conspiracy theories* [Video podcast]. Retrieved from <http://itunes.apple.com/>

f) Single Episode in a Television Series

Egan, D. (Writer), & Alexander, J. (Director). (2005). Failure to communicate. [Television series episode]. In D. Shore (Executive producer), *House*; New York, NY: Fox Broadcasting.

g) Music

Fuchs, G. (2004). Light the menorah. On *Eight nights of Hanukkah* [CD]. Brick, NJ: Kid Kosher.

SUBMISSION CHECKLIST

Ensure that the following items are present:

- Cover letter to the editor
 - ✓ The category of the manuscript
 - ✓ Confirming that “the paper is not under consideration for publication in another journal”.
 - ✓ Including disclosure of any commercial or financial involvement.
 - ✓ Confirming that last control for fluent English was done.
 - ✓ Confirming that journal policies detailed in Information for Authors have been reviewed.
 - ✓ Confirming that the references cited in the text and listed in the references section are in line with APA 6.
- Copyright Form
- Permission of previous published material if used in the present manuscript
- Title page
 - ✓ The category of the manuscript
 - ✓ The title of the manuscript
 - ✓ All authors’ names and affiliations (institution, faculty/department, city, country),
 - ✓ e-mail addresses
 - ✓ Corresponding author’s email address, full postal address, telephone and fax number
 - ✓ ORCIDs of all authors.
 - ✓ Grant support (if exists)
 - ✓ Conflict of interest (if exists)
 - ✓ Acknowledgement (if exists)
- Main Manuscript Document
 - Important: Please avoid mentioning the author(s) names in the manuscript
 - ✓ The title of the manuscript
 - ✓ Abstract (150-250 words)
 - ✓ Key words: 3-5 words
 - ✓ Body text sections
 - ✓ Grant support (if exists)
 - ✓ Conflict of interest (if exists)
 - ✓ Acknowledgement (if exists)
 - ✓ References
 - ✓ All tables, illustrations (figures) (including title, explanation, captions)

Istanbul University
İstanbul Üniversitesi

Journal name: Istanbul University Journal of Women's Studies
Dergi Adı: İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi

Copyright Agreement Form
Telif Hakkı Anlaşması Formu

Responsible/Corresponding Author <i>Sorumlu Yazar</i>	
Title of Manuscript <i>Makalenin Başlığı</i>	
Acceptance date <i>Kabul Tarihi</i>	
List of authors <i>Yazarların Listesi</i>	

Sıra No	Name - Surname <i>Adı-Soyadı</i>	E-mail <i>E-Posta</i>	Signature <i>İmza</i>	Date <i>Tarih</i>
1				
2				
3				
4				
5				

Manuscript Type (Research Article, Review, Short communication, etc.) <i>Makalenin türü (Araştırma makalesi, Derleme, Kısa bildiri, v.b.)</i>	
---	--

Responsible/Corresponding Author:
Sorumlu Yazar:

University/company/institution	<i>Çalıştığı kurum</i>	
Address	<i>Posta adresi</i>	
E-mail	<i>E-posta</i>	
Phone; mobile phone	<i>Telefon no; GSM no</i>	

The author(s) agrees that:
The manuscript submitted is his/her/their own original work, and has not been plagiarized from any prior work, all authors participated in the work in a substantive way, and are prepared to take public responsibility for the work, all authors have seen and approved the manuscript as submitted, the manuscript has not been published and is not being submitted or considered for publication elsewhere, the text, illustrations, and any other materials included in the manuscript do not infringe upon any existing copyright or other rights of anyone. İSTANBUL UNIVERSITY will publish the content under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license that gives permission to copy and redistribute the material in any medium or format other than commercial purposes as well as remix, transform and build upon the material by providing appropriate credit to the original work.
The Contributor(s) or, if applicable the Contributor's Employer, retain(s) all proprietary rights in addition to copyright, patent rights; to use, free of charge, all parts of this article for the author's future works in books, lectures, classroom teaching or oral presentations, the right to reproduce the article for their own purposes provided the copies are not offered for sale.
All materials related to manuscripts, accepted or rejected, including photographs, original figures etc., will be kept by İSTANBUL UNIVERSITY for one year following the editor's decision. These materials will then be destroyed.
I/We indemnify İSTANBUL UNIVERSITY and the Editors of the Journals, and hold them harmless from any loss, expense or damage occasioned by a claim or suit by a third party for copyright infringement, or any suit arising out of any breach of the foregoing warranties as a result of publication of my/our article. I/We also warrant that the article contains no libelous or unlawful statements, and does not contain material or instructions that might cause harm or injury.
This Copyright Agreement Form must be signed/ratified by all authors. Separate copies of the form (completed in full) may be submitted by authors located at different institutions; however, all signatures must be original and authenticated.

Yazar(lar) aşağıdaki hususları kabul eder
Sunulan makalenin yazar(lar)ın orijinal çalışması olduğunu ve intihal yapmadıklarını, Tüm yazarların bu çalışmaya asıl olarak katılmış olduklarını ve bu çalışma için her türlü sorumluluğu aldıklarını, Tüm yazarların sunulan makalenin son halini gördüklerini ve onayladıklarını, Makalenin başka bir yerde basılmadığını veya basılmak için sunulmadığını, Makalede bulunan metnin, şekillerin ve dokümanların diğer şahıslara aile olan Telif Haklarını ihlal etmediğini kabul ve taahhüt ederler. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nin bu fikri eseri, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile yayımlanmasına izin verirler. Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı, eserin ticari kullanımı dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.
Yazar(lar)ın veya varsa yazar(lar)ın işverenin telif dâhil patent hakları, yazar(lar)ın gelecekte kitaplarında veya diğer çalışmalarında makalenin tümünü ücret ödemesiz kullanma hakkı makaleyi satmamak koşuluyla kendi amaçları için çoğaltma hakkı gibi fikri mülkiyet hakları saklıdır. Yayımlanan veya yayına kabul edilmeyen makalelerle ilgili dokümanlar (fotoğraf, orijinal şekil vb.) karar tarihinden başlamak üzere bir yıl süreyle İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'nce saklanır ve bu sürenin sonunda imha edilir.
Ben/Biz, telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslara vuku bulacak hak talebi veya açılacak davalarda İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ'ni ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğunun olmadığını, tüm sorumluluğun yazarlara ait olduğunu taahhüt ederim/ederiz.
Ayrıca Ben/Biz makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını taahhüt ederim/ederiz.
Bu Telif Hakkı Anlaşması Formu tüm yazarlar tarafından imzalanmalıdır/onaylanmalıdır. Form farklı kurumlarda bulunan yazarlar tarafından ayrı kopyalar halinde doldurularak sunulabilir. Ancak, tüm imzaların orijinal veya kamutanabilir şekilde onaylı olması gerekir.

Responsible/Corresponding Author; <i>Sorumlu Yazar;</i>	Signature / İmza	Date / Tarih
	/...../.....

